

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

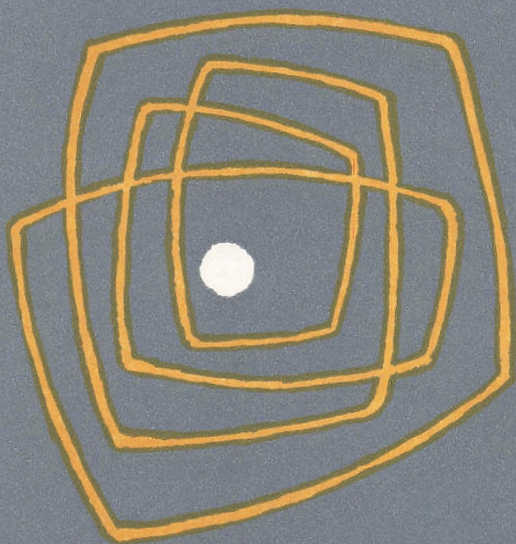
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1974

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1975

DANMARKS
PÆDAGOGISKE

ASKOV HØJSKOLE
6600 Vejen
Tlf. (05) 36 06 77

ORIENTERINGS- og KLEMPROGRAM 24/2 - 21/4 1975

Onsdag	den 26. febr.	kl. 20	Jørgen Leth: Sport og avantgardekunst
Torsdag	" 27. febr.	" 20	Koncert ved Skolens kor
Lørdag	" 1. marts	" 20	Lærerlæsning. Dürrenmatt: Fysikerne
Mandag	" 3. marts	" 11,10	Poul Dam
Onsdag	" 5. marts	" (16)	} Askovgården
"	" 5. marts	" (19,30)	
Fredag	" 7. marts	" 20	Den skotske visesanger Alex Campbell
Lørdag	" 8. marts	fra middag til	} Hjemrejse
Mandag	" 10. marts	(incl.)	
Onsdag	" 12. marts	kl. 20	J. P. Touborg: Grænser for vækst
Fredag	" 14. marts	fra kl. 13 til	} Emnedag: Grænser for vækst
Lørdag	" 15. marts	eftermiddag	
Lørdag	" 15. marts	kl. 20	Elevforestilling. Holberg: Ulysses
Mandag	" 17. marts	" 20	Gert Petersen: Demokrati på arbejdspladsen
Lørdag	" 22. marts	" 20	Koncert v. M. Melbye
Onsdag	" 26. marts	fra kl. 13 til	} Påskeferie
Mandag	" 31. marts	(incl.)	
Tirsdag	" 1. april	kl. 20	Lise Østergaard: Mennesket i fremtidens samfund
Lørdag	" 5. april	" 20	Jugoslaviske folkesangere
Tirsdag	" 8. april	fra kl. 14	Emnedag: Kønsroller Evt. opsøgende teater om aftenen
Lørdag	" 12. april	kl. 20	"Good old days". Korsang
Onsdag	" 16. april		Jon Segtnan: Norgesaften Foredrag m. lysbilleder og film
Lørdag	" 19. april		Afslutningsbal

RET TIL ÆNDRINGER I PROGRAMMET FORBEHOLDSES

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1974

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1975

INDHOLD

	Side
<i>Helge Skov: Historien og os</i>	1
<i>K. E. Løgstrup: Skolen og den politiske meningsdannelse</i> ..	23
<i>Jens Peter Touborg: Atomkraft – fremtidens energi?</i>	31
<i>Jens Nauntofte: Og bøddelen lo</i>	44
<i>Regin Prenter: Jørgen Bukdahl: Tordenvejret og gentagelsen</i>	66
<i>Nyt fra Askov Højskole</i>	73

Historien og os

I en række meget læste fremtidsromaner som Huxleys »Fagre nye verden«, Orwells »1984« og Karin Boyes »Kallokain« er det fælles træk tilsyneladende, at mennesket lader sig regere af en raffineret teknisk udvikling. Men mon ikke disse fællestræk netop kun er noget tilsyneladende, følgefænomener af, at noget er sprunget løs hos mennesker, så de teer sig så umenneskeligt. Det egentlige fællestræk ved de nævnte romaner er en erkendelse af, at den sans, der fattes deres mennesker, er den historiske sans. Alle synes de at sige som med een stemme: at uden sans for historien kan vi ikke leve en menneskelig tilværelse, uden tidsdimensionen føjet til de andre dimensioner, der former vort liv, er vi ikke mennesker, for kun et menneske, der ikke er kommet til bevidsthed om sig selv, kan ubetænksomt leve i nuet. Når vi ser en hund gå rundt og rundt efter sin egen hale, før den omsider besørger, er det ikke hundens sag at spørge: hvorfor? Men mennesket stiller spørgsmålet og ser med fjerne øjne hen for sig, ser en af fortidens stepper med bølgende græs for sit indre blik og forstår, at i hundens oprindelige hjem for årtusinder siden, måtte det høje græs først trædes ned, før der kunne trædes af. Mens det er naturligt for dyret at leve i nuet, er det umenneskeligt for mennesket ikke at forholde sig erindrende til sin tilværelse. I alle fremtidsromaner er tidløsheden da skildret som den omstændighed, der gør personernes så perfekte liv til et mareridt. De er evigt unge som Snehvide i glaskisten.

I det forgangne efterår blev filmen »Fahrenheit 451« vist i dansk TV. »Fahrenheit 451« er den temperatur, ved hvilken papir brænder. I det fremtidssamfund som vises er

brandværnskolonner altid parat til at rykke ud for at fjerne ethvert spor af fortiden, brænde alle bøger med de skæbnesvangre beretninger om et andet liv end det nærværende. Borgerne skal nemlig leve uden erindringens modstand, der kunne fremkalde selvstændig tankevirksomhed. Et fuldstændigt tankeløst, strømliint liv synes derfor sikret dem. En aften hustruen sidder i sit hjem og har ført en samtale med nogen ligegyldige TV-stjerner, der på stuens vægskærm fremkalder den illusion, at de henvender sig til hende, siger hun til sin tænksomme brandmand, der er ansat i den samfundsnyttige bogbekæmpelseskolonnie, noget, der får ham til at studse: »Jeg kan for resten overhovedet ikke huske, hvordan eller hvornår jeg traf dig! . . .« Med den bemærkning i øret går det op for en, at hvis et menneske ikke med sig fører erindret liv, er det slet ikke noget rigtigt menneske. Så mangler der en dimension. Brandmanden har sneget sig til at læse i en af de forbudte bøger, Dickens »David Copperfield«, og det møder ham som en åbenbaring, at denne mand begynder med at fortælle om tidspunktet, da han blev født, om stedet og vejret og omstændighederne den dag, som det er blevet ham fortalt. Fortiden er optegnet som det vigtigste orienteringspunkt, hvis et menneske vil have at vide, hvem og hvad det er. Vor levende brandmand flygter omsider fra »landet uden tid«, der er dødens rige, til det mærkelige folk, »bogfolket«, der holder erindringen i live. »Jeg må skynde mig at indhente erindringen om fortiden,« er hans forklaring.

*

Når den nævnte film een gang set ikke lader sig glemme, er det bl. a., fordi historieløsheden er vort problem, en mentalt forstyrret tilstand, som flere og flere nutidsmennesker kender til. Historieløsheden findes ikke kun skildret i romaner og film, som en fremtidsudsigt, den er en uvirkelighed, et manglende nærvær, som breder sig blandt os.

Vi lever så stærkt i nuet, at vi ikke har tid til at skænke fortiden ret megen opmærksomhed, siger man måske, men det passer ikke. Hvorfor skulle da netop de tider, der er

sprængfyldte af krævende begivenheder så som besættelsestid og krigskatastrofer, kalde på den historiske sans, ja, en ligefrem historisk hunger, så man drives til fortiden for at få besked om, hvad der egentlig sker. Historikeren og højskolemanden Hans Lund fortæller, at når han har spurgt sine elever om, hvorfor historien ikke umiddelbart interesserede dem, har han omgående fået svaret, at nutiden var så spændende, og dens begivenheder fyldte sådan i bevidstheden, at der slet ikke var plads til mere. Han mener ikke svaret er rigtigt, men at det forholder sig lige omvendt: en stærk optagethed af nutiden parres med en levende interesse for fortiden, ja, afføder den. Der er ikke tale om et modsætningsforhold, men om et gensidighedsforhold.

Hvorfor virker de store samtidige begivenheder, vi i øjeblikket oplever, da ikke befordrende på den historiske sans? Måske fordi vi ikke oplever dem, men kun tror vi oplever dem. De kommer ikke ind på livet af os. Vi oplever i stigende grad nutidens drama som tilskuere. Da Rich. Andersens bog »Danmark i 30erne« kom, var der en ældre mand, der sagde til mig: Tænk, alt det har jeg oplevet, jeg opdager jo pludselig, at det er en spændende tid, jeg har haft del i. Og for nogen tid siden sagde en til mig, da vi snakkede fællesmarkedspolitik: »Ja, det her bliver det spændende og interessant at læse om engang,« idet han undlod at tage stilling til betimeligheden af den førte politik i dag. Om begge disse mennesker gælder det, at de udtaler sig som tilskuere. For det er stort spørgsmål, om man på ansvarlig måde har haft del i det, der skete, når man kan udtale sig sådan. Historien var på dette sted, men de vidste det ikke, de forholdt sig til deres nutid som tilskuere. Bagefter, da det hele var forbi, var det spændende underholdning. Når vi ikke er interesserede i vor historie, kommer det altså af, at den nutid, vi påstår fylder så meget, at der ikke er plads til den historiske interesse, heller ikke virkelig kommer os ved. Vi forholder os passivt til så meget af det, der sker, fordi der sker så meget, vi modtager en sådan mængde af indtryk, at intet for alvor når ind. Nutiden fylder nok i virkeligheden uhyre lidt i vor bevidsthed, hvis

nutiden fyldte mere, gjorde den historiske sans det sikkert også.

En anden grund til vor historieløshed siges at være den, at de tekniske fremskridt har gjort afstanden mellem generationerne umådelig stor. Grunden kan jo synes indlysende: mennesker i elektricitetens og flyvemaskinens tidsalder føler sig meget fjernt fra de oldeforældre, der måtte læse i petroleumlampens skær og lade sig befordre med datidens tekniske eventyr: cyklen og dampdragen. Det var Ford, der tilsyneladende realistisk sagde: »Historien« er affald! Men han glemte, at man ikke havde kunnet bygge een eneste af hans elendige biler, uden at fortiden havde forberedt den. Grænsen mellem det aktuelle og det uaktuelle, som man gør så fantastisk meget ud af, er i virkeligheden en illusion. Da en ung fransk historielærer, der havde fået indterpet, at fra 1830 er det ikke længere historie, det er »politik« (i dag med respektfuldt tonefald »sociologi« eller med mindre agtelse »journalistik«), skulle til at praktisere i en egn med stærke religiøse modsætninger, brølede gymnasiets rektor: »Men når De berører religionskrigene, så tag Dem i agt!« Så snart følelserne og overbevisningerne kommer med i spillet, falder grænserne mellem før og nu som korthuse, og der er kun een virkelighed tilbage: den historiske, som altså også omfatter nutiden, fordi historien er tilværelsen set i tidens dimension.

Når jeg her taler om vor tids historieløshed som en kendsgerning, er jeg sikkert uenig med adskillige, der finder, at aldrig har den historiske interesse da været større end i dag, hvor Politikens Danmarks historie og Grimbergs verdenshistorie kommer i oplag efter oplag. Tyder det på historieløshed? Nej. Det er naturligvis rigtigt, at der er mange, der i dag interesserer sig for den farverige historie, som der altid har været det. Sværmeriet for de gamle sager skal måske ikke foragtes og besøg i raritetskabinetter ikke heller, for »historie som hobby« kan være begyndelsen til en fordybelse i historien, men må ikke derfor uden videre forveksles med »den historiske sans«, der hører med til ens nutidsliv, så man hver gang lejlighed gives prøver at få per-

spektiv i tingene og få baggrunden for begivenhederne med. Lysten til at pille med gammelt ragelse var begyndelsen til arkæologien og folkemindeforskningen, og historiens brogede sceneri har altid kunnet tryllebinde menneskers forestillingsevne, når det mødte dem gennem historiske romaner. Men i samme grad det bevidst bliver dyrket som underholdning, kuriositet og hobby, frikender det ikke for den historieløshed, jeg her taler om. Altså en opfattelse af historien som noget, der ikke virkelig vedkommer mit liv.

*

Jeg vil derfor i det følgende prøve at tage nogle af de for mig at se kun tilsyneladende historiske holdninger op. Vor tids dyrkelse af »den historiske begivenhed« er en sådan tilsyneladende historisk holdning. Måske erindrer nogen, at vi for tre år siden i TV så en højtidelig traktat-undertegnelse i Bruxelles nogle måneder før folkeafstemningen: Danmark blev optaget i EF. Speakerens stemme var bevæget. Her faldt historiens store urværk i slag. Og hvordan virkede det. Ja, jeg vil tro, at der hos tilhængerne af Danmarks tilslutning bredte sig en vis officiel andægtighed, som måske ikke ligefrem havde noget med hjertelig deltagelse af gøre. Hos modstanderne afstedkom begivenheden vel en grimasse. Jeg har måttet spørge mig selv: Hvorfor virkede »den historiske begivenhed« så hul, så uægte? Jeg tror, det var fordi den ikke svarede til en sammenhængende historisk fornemmelse og tankegang. Det var modsætningen mellem det statsmandshøjtidelige i sceneriet: »det historiske øjeblik« og de kortsigtede økonomiske betragtninger, som en del af os anlagde, mens propagandatrommerne gik og tilsagde os at handle, som vi skulle »for den daglige husholdnings skyld«. Jeg vil ikke benægte, at der var mennesker mellem tilhængerne, der havde store visioner om »Det forenede Europa«, men det blev af et flertal brugt som en særdeles tynd og gennemsigtig glasur over kortsigtede økonomiske realiteter, det flertallet kunne forstå: Pengepungens enkle tale.

Lad være, at Christian den X's hest var kalket, da han

i 1920 red over grænsen. Det var dog en ny epoke for Sønderjylland, der blev indledt, det var en historisk begivenhed med sammenhæng og folkelig opbakning. Lad være at Eidsvolds-værket også, hvad en del angår, er iscenesat: det var dog Norge, som der fik sin frihed på det norske folks fordring. Martin A. Hansen skildrer de seje døgn, der gik forud for folkestrejken i 1943, hvor alle vidste, at der måtte, skulle, ville ske noget, for det her var for galt! Og så kom reaktionen omsider efter nogle mærkeligt spændte døgn, den blev spontan, båret af folkeviljen, der var blevet udfordret, krænket på det grusomste. Det var en »historisk begivenhed, fordi der var sammenhæng bag den både på den ene og den anden led. Den hvilede ikke på en politisk konstruktion.

»Historiske begivenheder« er ikke noget, man skal dyrke. Dem deltager man i. De hører med til slægtens erindring, men de dyrkes ikke. Uden måske netop af de historieløse. Der finder en historie-kult sted, som overhovedet intet har at gøre med den historiske sans, jeg hidtil har talt om. Denne kult vil læne sit trætte hoved til mindesmærkerne, vil dvæle ved fædrenes grave. Der findes en måde at drøvytgyge historien på, som det levende lider skade ved, har Nietzsche sagt. Og dermed må han mene, at man ikke handler ud af den erfaring, man som menneske sidder inde med, men i stedet står i sikkerhed uden for begivenheden og blot tygger og tygger på historien med en ærbødig gumlen. Så bliver historien livets fjende, fordi den kommer til at betyde flugt fra virkeligheden. Idet man søger sikkert skjul i mindelundene og de indvundne erfaringer, sørger man for at få sine arvede holdninger bekræftede og søger garanti for fremtiden. Det er således et falsk forehavende at drive historiekult, for det er at søge sikkerhed over for øjeblikket og fremtiden i stedet for at sætte sin historiske eksistens på spil i kampen i dag. Det er upersonligheden udsat for kulturel strengelse, der ganske overdøver historiens tale i nutidens krav.

Den sidste af de tilsyneladende historiske holdninger jeg vil omtale, er de historisk-filosofiske konstruktioner, som

er upersonligheden sat i system på en mere udspekuleret måde. Jeg tænker på dem, der taler om historien som en mystisk magt, der ad uransagelige veje tromler hen over menneskeskæbner, dem, der taler om »historiens gang« som en fremadskridende udvikling, der med nødvendighed indordner alt i sit mønster og stiller dens mennesker for »historiens domstol«. Den i øjeblikket almindelige dyrkelse af »udviklingen«, som den over alle mennesker bestemmende magt, er en noget populariseret videreførelse af de store historiefilosoffers tanker, f. eks. Hegels og hans disciples, hvor den enkelte og hans personlige ansvar forsvinder i det umættelige og mystiske dyb, der hedder historiens mening og udviklingens højere hensigt.

Der er vel ingen, der i vor tid stærkere har gjort op med dette farlige væv end den østrigsk-engelske filosof Karl Popper. Han har vist, at det har intet med hverken historie eller virkelighed at gøre, men er en slags moderne overtro, der er i nær familie med de gamles overtro på skæbnen, selv om systemet er aldrig så raffineret udtænkt. Popper har sammenlignet historikerens lovlige søgen med projektøren, der kaster sin lysstråle ind i fortiden og håber at belyse nutiden med dens genskin. Men i modsætning til den historiske undersøgelse, der ikke giver sig ud for at finde den ufejlbarligste eneste sandhed om historien, men erkender at den fortolker et stykke virkelighed på sin egen måde, så godt den kan, gør historiefilosofien med sit sætten i system netop krav på at have besvaret alle historiens spørgsmål. Den er derfor i virkeligheden historiefjendtlig, fordi den simpelthen er omverdensfjendtlig. Den retter kun projektøren mod filosofen selv og hans enestående system. Da den gør det vanskeligt for ikke at sige umuligt for os at se noget i vore omgivelser, lammer den vore handlinger. Den anerkender ikke, at det er os, der udvælger og ordner historiens kendsgerninger, men tror virkelig, at historien selv ved sine indre love bestemmer for os, bestemmer vore problemer, vore synspunkter på dem, ja, selve vor fremtid. Det enkelte menneskes frihed og dets personlige stillingtagen og ansvar er ganske forsvundet i og med »den histo-

riske nødvendighed« eller »den historiske skæbne«. For den uhyre sammensatte og mangfoldige historie har den ikke noget blik tilovers.

Som eksempel på historiefilosoffen vil jeg nævne den meget yndede Toynbee. Han har skabt et system, der bygger på ideen om civilisationens vækst, forfald og død, og ind i dette mønster presser han så historiens mange linier og fremtiden selv med dens uforudsigelige muligheder. Det er en sindrig konstruktion. En af hans love lyder på, at det er ugunstige naturomgivelser, der udfordrer mennekene og stimulerer dem til at gøre den største indsats og skabe en civilisation. Jo større udfordring, jo større stimulans, jo rigere civilisation, lyder hans påstand. En anden lovmæssighed i systemet siger imidlertid, at væksten på et eller andet tidspunkt, når udfordringen udebliver, går i stå, i forfald og opløses. Men inden for vækstperioden finder Toynbee da det fænomen, han kalder tilbagesøgning og genkomst. England trækker sig f. eks. i en periode omkring fjortenhundredetallet tilbage fra Europas almindelige liv for at vinde kræfter, løse sine egne problemer, for så siden, da kræfterne er genvundet, at vende tilbage i sin skabende rolle. Disse tankegange har givetvis inspireret mange mennesker, men efter min mening gør de historien til en interessant og underholdende abstraktion. Toynbee begynder som historisk mystiker og ender som religiøs fantast. Han beretter i sit store historieværk om sin særlige gave til at fornemme historiens ånd og opregne ikke mindre end seks lejligheder, hvor han med angivelse af nøjagtig tid og sted har været henrevet i et øjeblik fællesskab med historiens hovedpersoner og en fjern tids historiske begivenheder. Engang på en af Londons gader nær Victoria Station føler han sig endog i forbindelse med alt der er, har været og vil komme. Denne tro på en mystisk samtidighed med historien selv indgår i hans spekulative system og har ikke forladt ham, da han har bygget sit filosofiske auditorium om til en katedral, hvor han bedende forventer, at civilisationen skal lade sig frelse, idet kristendom, buddhisme, hinduisme og muhammedanisme vil gå op i en højere en-

hed. Sådanne spekulationer kan føre et menneske bort fra dets historiske rum og tid, hvor det lever i dag med fortidens folk bag sig. Fra det modtager det advarsler, tilråb og måske trøst i mismodige stunder, men det skal modtages i en ædruelig fastholden ved, at ansvaret nu er ens eget, som det var forfædrenes engang.

Mon ikke den svenske tænker har ret, der siger, at den egentlige grund til historieløsheden er, at der hos vor tids mennesker er en angst for erindringen, fordi der er en virkelighed bag erindringen, som man vil glemme? Skræk for erindringen betyder en modvilje mod enhver personlig sammenhæng og enhver sjælelig kontinuitet. Efter hans mening skulle altså en ligefrem angst for det at huske alt for godt ligge bag megen moderne historieforgt og historieløshed, der som ovenfor vist kan udtrykkes på en måde, som gives ud for historieløshedens alibi.

*

Jeg har kaldt denne artikel »Historien og os« og deri ligger, at vort forhold til historien altid må være et personligt forhold, hvis det skal have noget at betyde. Ellers er det jo ikke noget forhold. Dette forhold kan altså sættes ud af kraft ved hæsblæsende aktualitets-dyrkelse, ved hobby-metoden, ved den kultagtige dyrkelse af »den historiske begivenhed« og ved historie-systematikerens og historie-filosoffens hjælp. Destomere er det afgørende, at vi fastholder det personligt-ansvarlige forhold til historien, hvis den skal vedkomme vort liv.

I Holger Begtrup's værk »Det danske folks historie i det nittende århundrede« hedder det i fortalen: »Jeg forbeholder mig at give fremstillingen noget af det personlige præg, som plejer at kendetegne en højskolelærers historiske fortælling. Det er jo vor lykkelige lod som frie skolemænd med frivillige voksne tilhørere at kunne dvæle ved de emner, der tiltaler os mest, fordi vi lever i dem og lader det stof ligge, der forekommer os »dødt«, fordi det er uden levende sammenhæng med vort hovedemne.«

Det kunne lyde, som om Begtrup med disse ord ville

sige, at historien på en måde ikke er nogen videnskab, da den er så personligt belastet, at den ikke kan bære denne betegnelse. Men det tror jeg ikke er tilfældet. Det ville også være latterligt at frakende historien navn af videnskab, fordi man forholder sig personligt til den, da selve videnskabsbegrebet er udsprunget af historiens begreb. Historie er et græsk ord, der hænger sammen med et ord, der betyder at have set, at have erfaret. Det er altså sammenstillede erfaringer og undersøgelser, som mennesket kan forme sin tilværelse ud fra i dag. Historie kan også betyde retsvidne, det kan altså have en juridisk biklang, som leder tanken hen på den situation, der skal bevidnes af historikeren, der har samlet bevismateriale, idet han naturligvis ikke selv i ret mange tilfælde har været øjenvidne til det berettede. Historien var altså til at begynde med videnskaben, og ud fra den er så de andre videnskabsgrene flettet. Når vi imidlertid falder i tvivl om en videnskab, der i så høj grad benytter sig af personlige fortolkninger af de stedfundne begivenheder, og hvis tilknytning til eksistensen er så åbenbar, er det nok fordi ordet videnskab for vor bevidsthed er blevet knyttet til forestillingen om en forskning, hvis resultater har objektiv gyldighed, altså f. eks. fysikken, der generaliserer. Den søger at finde og beskrive love overalt, hvor det er muligt, hvis de samme omstændigheder er til stede o.s.v. Det er klart, at sådan en videnskab er historien ikke. Den interesserer sig nemlig ikke for det generelle, men for det enestående, for særtilfældet. Der er en fransk historiker, Marc Bloc, som jeg i det følgende skal omtale lidt fyldigere, der siger, at de såkaldte historiske kendsgerninger ender altid hos mennesket. »Bag landskabets synlige linier, bag redskaberne eller maskinerne, bag de tilsyneladende mest stivnede skrifter og bag institutioner, der synes løsrevet fra deres skabere, er det mennesket historien vil finde frem til. Den, der aldrig når dertil, bliver aldrig andet end lærdommens håndlanger. Den gode historiker ligner derimod trolden fra eventyret. Der, hvor han vejrer menneskeblod, ved han, han finder sit bytte.«

Marc Bloc siger, at når vi ikke vil anerkende historien som videnskab på grund af dens personlige art, kommer det af et stivnet videnskabsbegreb. Vi har været som hallucinerede af den fysiske videnskab. Der synes ikke at kunne eksistere pålidelig viden, uden den straks kommer med beviser, der er uigendrivelige, der formuleres i lyset af universets love. Denne positivistiske videnskabsovertro har holdt mange yderst menneskelige forhold udenfor. Den henviste historien og det enkelte menneske, der ikke ville indordnes i det sociologiske system, til en slags glemselsfængsel, hvor den nedstyrede de menneskelige tildragelser til ragelse, der under eet ansås for at være overfladiske og vilkårlige.

At der i det historiske arbejde er tale om et valg af stof og hvad i stoffet, man vil beskæftige sig med, er klart for enhver. At der også er tale om en personlig vurdering, når man forsøger at forstå, hvordan begivenhederne hænger sammen, kan heller ikke komme bag på nogen. Da kilderne er mangelfulde, må man tit ud af sin egen personlige forestillingsevne fylde de uundgåelige huller ud.

Som nævnt taler Popper om historikerens valg, idet han bruger det nævnte projektør-billede. Hvad projektøren gør synligt, vil afhænge af dens placering, hvorledes vi indstiller den, af dens styrke, farve o.s.v. Det synspunkt, vi anlægger, bestemmer i udstrakt grad den beskrivelse af de kendsgerninger, vi retter opmærksomheden mod. Med vort valg ordner vi altså kendsgerningerne. Bloc taler om det samme. Ingen nok så imødekommende tekst eller arkæologisk genstand taler af sig selv, den taler først, når man forstår at spørge den ud, siger han. Al historisk forskning forudsætter, at arbejdet allerede fra første færd har en retning. I begyndelsen er hovedtanken. Den passive betragten har aldrig ført til noget frugtbart i videnskaben. Dette valg af spørgsmål er som en magnet for dokumentets filspåner. Man må have en rejseplan, ellers flakker man evigt om på må og få og kommer ingen steder hen.

Denne personlige tilgang til historien gennem et valg har intet med et altordnende system at gøre. Og den er ikke blot uundgåelig, den er også forskningsmæssigt noget

såre værdifuldt. Grunden til, at al historiefortælling må være udvælgende, er den uendelige rigdom og mangfoldighed af alle mulige sider ved kendsgerningerne i vor verden. Vi kan fortælle så længe vi vil, vor fortælling vil altid kun være et lille udvalg. Om vi opgav det personlige synspunkt – hvad der er et umuligt foretagende – og opregnede alle kendsgerningernes mangfoldighed, ville det blive en mærkelig uinteressant objektivitet, man derved ville få fat i. Det ville blive nogle kæmpemæssige registre uden perspektiv, som ingen gad læse i.

Der er langt fra Holbergs rationalistiske historievurdering til romantikkens nationale historie-betragtning, lige så langt, vil nogen synes, som der er langt mellem den helt moderne historieskrivning (der som en anmelder engang udtrykte det næsten bebrejdende vender sig mod middelalderen, fordi den endnu ikke havde gennemført velfærdssamfundet) og det, disse historieskrivere kalder »Erik Arups selvejerbonderomantik«. I vort forsøg på at forstå fortiden ser vi den uvilkårlig ud fra de omstændigheder, der præger vort eget folk og vor egen tid: Norges historie er i høj grad en søfartshistorie, mens Danmarks er en bondehistorie. Og historiefortællingen er altid afhængig af den situation, fortælleren befinder sig i: en kongetro embedsmand under enevælden ser andre ting end dem en venstreorienteret forfatter, der har fået blik for underklassens elendige kår i tugt, rasp og forbedringshuset, ser.

Jeg skal nævne et eksempel.

Jeg havde en Danmarkshistorie som dreng. Jeg har den endnu: Gjerløffs »Mit Fædrelands Historie«. For at misforståelser ikke skal være mulige, står der på omslaget en dansk knøs i matros-trøje med et dannebrogssflag plantet i en lynghøj, hvorfra der er udsigt over sund og bælt. Der læste jeg om Frederik den 6.s død, Frederik den 6., der løste stavnsbåndet, gav skolelove og indførte stænderforsamlinger: »Skønt Frederik den 6. ikke altid havde forstået at styre rigtigt, holdt folket meget af ham, fordi alle vidste, at han mente det godt. Der blev derfor stor sorg, da han døde i 1839.«

Sa fik jeg, da jeg blev ældre, fat i den omtalte bog af Begtrup, »Det danske folks historie i det nittende århundrede«. Der læste jeg biskop Mynsters malmsfulde ord ved kongens bære, hvor han hilste dem, der stod hos: »I Frederik den Sjettes Mænd!« — I denne kreds følte det dybt, at med den gamle konge var den tidsalder, som rummede deres dåd og tanker, afsluttet, og derfor sørgede alle embedsmænd af den ældre skole med god grund ved hans bære. Hos den yngre slægt i hovedstaden, der i utålmodighed ventede på den politiske frihed, var der ingen sorg at spore ved Frederik den Sjettes død. Med usømmelig hast forberedte man andragende til den ny konge om reformer i alle retninger. Mindet om alt, hvad også hovedstadens befolkning i lyst og nød havde oplevet sammen med ham, der nu lå lig, var ligesom vejret bort af de forårsstemninger, der rådede i alles sind. Man tænkte så lidt på den afdøde som på den sne, der faldt i fjor. Men ude omkring i landet viste mange en rørende sorg over den gamles konges bortgang. Og den gav sig kønt udslag i, at bønder fra Københavns og Frederiksborgs amter bad om lov til at bære hans lig til graven. — Da kisten nåede til »Roskildevile«, blev den taget af vognen, og tre hundrede højtidsklædte bønder bar den igennem byen og op foran domkirken, mens kirkeklokkerne ringede og kanonerne dundrede, og mange tusinde mænd og kvinder fyldte Kongevejen og Adelgaden, hvorigennem toget drog.

For nogle år siden læste jeg i Politikens Danmarks Historie: »I 1837 blev Frederik 6. igen alvorligt syg, men kom sig. Lettelsen herover var tydeligt blandet med skuffelse. Og da kongen ret pludseligt, uden egentlig forudgående sygdom, døde 3. december 1839, virkede det næsten som en forløsning. Ægteparret Heiberg stod kongehuset nær. Da de blev vækket tidligt om morgenen, ved at pigen bankede på og sagde: »Jeg vil lade herskabet vide, at kongen er død i nat«, var fru Heibergs første tanke, at hun havde mistet en kærlig fader. Men hendes køligere gemal, der ved budskabet straks var stået op, havde andre tanker. Han sagde: »Det er et vigtigt afsnit i Danmarks historie, der nu

begynder, men det måtte jo komme. Jeg var træt af det gamle. Vi trænger til noget nyt!« Og — fortælles der — Grundtvig skrev mindekvad: Han gjorde end ikke en kat fortræd, der fødtes ej kongesøn bedre. Men den nye dronning, Caroline Amalie, henstillede til Grundtvig at ændre nævnte tredie linie. Det skete, og den kom til at lyde: Og alle småfugle de sang derved . . . Grundtvigs ven præsten Peter Rørdam bestilte hundrede eksemplarer, men det skulle være den med katten. En pikant historie, som næsten har Ekstrablads-karakter, fortælles i en billedtekst. Billedet er af et »udsyet portræt af fru Dannemand, der til kongens død 1839 var hans officielt anerkendte elskerinde. Det fortælles for vist, at hun, straks hun hørte om hans død, fra sin bolig på Toldbodvej løb ned til Amalienborg, hvor hun sammen med dronningen græd ved den fælles elskedes bære.«

Så fik jeg sidste år fat på Jens Engbergs bog »Dansk Guldalder eller oprøret i tugt-, rasp- og forbedringshuset«, der på sin egen måde fortæller den samme historie i kapitler »Da de begravede kong Frederik«. Kongen havde stået lig en hel måned, fortæller Jens Engberg, og luften i salen var så fordærvet og varm, at det kneb for de udkommanderede officerer, der i anledning af vinterkulden var udstoppet med pelsværk og tøj, at holde ud. »En løjtnant, der stod på vagt, tabte sin hellebard og sprang på hovedet ud af døren med blodet styrtende fra næsen. En admiral kæmpende sig voldsomt og råbende gennem mængden af mennesker hen til døren. Udenfor i den skingrende frost og den stive blæst fik de ledsagende officerer tid til at styrke sig med håndfulde af pebermyntekager, kisten blev båret ud, og nu satte ligvognen afsted. Der var spændt 8 heste for den, og den kørte i stærk fart gennem gaderne og ud ad Vesterport. Følget måtte hæsblæsende jage efter den i den stærke kulde. En gammel flådeofficer indhentede den først, da der blev gjort holdt uden for byen. Han kravlede op på ligvognen og hvilte sig sammensunken med hovedet på brystet op ad kisten, men han døde snart efter af et hjerteslag og blev bragt ind i en barberforretning. Da ligvognen nåede Fri-

hedsstøtten, blev den mødt af en større folkemængde i en meget vred og ophidset stemning. Her uden for Byen havde den egentlige pøbel samlet sig. Folkestimlen blev større og større, hoben trængte sig sammen om ligvognen og følget, højrøstet, larmende, hujende og grinende af fuld hals.« Og han fortæller, at ligvognen yderligere satte farten op, for soldaterne, der var opstillede, kunne ikke holde pøbelen inde på fortovene. Der kastedes fakler og snebolde mod ligvognen, mens mængden hujede ad liget. »Sådan kom Frederik den Sjette for sidste gang ud af sin hovedstad. Lige uden for Roskilde ventede de 250 bønder, som var udkommanderet til at bære kisten ind til domkirken. Det gik kun langsomt, for selv om det var en lille konge, så var det en tung kiste, og der måtte bestandig skiftes bønder. Alligevel fandt man ideen smuk, og den bødede ligesom lidt på det, der var sket på vejen ud af København. Men det forblev uforklarligt for alle i det fornemme følge, hvad det var, der havde fået de lavere klasser i København til at opføre sig, som de havde gjort.«

Synspunktet på begivenheden er unægtelig skiftende. Fra kongehyldest til underklassens smæderåb, der lyder mod majestætens kiste. Engberg siger, at vi kan ikke bruge alle kilderne, der fortæller om begravelsen. Nogle fortæller usande ting, andre noget, der forekommer ligegyldigt. Vi skal have sorteret de sande og betydningsfulde kilder ud for at kunne skrive sandfærdigt om begravelsen. Kilderne har forskellig tendens. En hel række fortæller en rørende historie om de sjællandske bønder, og så er der nogen, der fortæller om den københavnske underklasses reaktion. Når historikerne kun har brugt »Roskildehistorien« og udeladt »Københavnshistorien«, er forklaringen den, at historikerne ikke har kunnet lide den københavnske side af fortællingen om ligfærden. Det har ødelagt helhedsbilledet, som de kongetro historikere ønskede at skabe. Derfor blev den gemt bort, mener Engberg.

*

Man kan spørge, om vi ikke opløser historien ved så stærkt at fremhæve det personlige synspunkt, valget af kil-

derne? Nej, historien skal nok hænge sammen endda. Og opmærksomheden skærpes yderligere overfor det, der virkelig skete. Naturligvis er denne vægtlæggen på synspunktet ikke ensbetydende med, at man overgiver sig til den rene vilkårlighed. Ikke alle historiske fortolkninger er lige gode. Hvis man finder, at en fortolkning ganske tendentiøst er ude på kun at ville se det, projektøren er fikseret på, og derved bringer sig i åben modstrid med andre beretninger, må man sige, at historikeren er løbet rundt som en hund efter sin egen hale, kun har fundet det han gik for at finde, idet han er blevet bekræftet i sin egen fordom og har fået stivet sine normer af. Men der er i selve den historiske arbejdsmåde noget, der hindrer, at den vildeste indlægning kan finde sted, og den mest outrerede subjektivisme forblive uopdaget i sin enøjethed. De personlige valg er begrænset af de forhold, historikeren må underkaste sig, når han først har valgt emne og problemstilling. Det betyder en begrænsning af det subjektive i sagen. Alle valg dikteres ikke af ham selv alene. Men langt stærkere end i det naturvidenskabelige forsøg, hvor det, at et menneske foretager forsøget, kan indvirke på resultatet, er det personlige element dog til stede og gør sig gældende her.

Den stærke understregning af det personlige valg, jeg har foretaget i det foregående, kunne forlede en til at tro, at man kan bruge historien efter forgodtbefindende. Og det er da også forsøgt, den er blevet misbrugt til propaganda for både den ene og den anden isme. Men der gives en anden måde at bruge historien på end den at spænde den for sine egne ideologier. Der må af og til kunne spørges og høres efter, så der kommer en samtale i gang, og svaret må kunne møde den spørgende med myndighed. Men det vil ikke sige, at historien derfor kan fortælle os, hvad vi bør gøre, siger Karl Popper. Hvad enten det er naturens eller historiens kendsgerninger, kan kendsgerningerne ikke træffe beslutninger for os. De kan ikke bestemme de mål, vi vil vælge. Det er os, der indfører formål og mening i historien. Historien i sig selv har ingen mening, siger han polemisk vendt mod historiefilosoffen, men vi kan

beslutte os til at give den en mening. Der er en spænding til stede mellem det, han kalder kendsgerninger og beslutninger. Historiske kendsgerninger som sådan har ingen mening, men de kan få det gennem vore beslutninger. Historiefilosoffen vil netop overvinde denne spænding og lade, som om den ikke er til. Derfor er den overtro. Den prøver at lægge vort ansvar over på historien og dermed forlede os til at give os ukendte kræfter i vold.

Ingen af os er i tvivl om, at vi har et historisk bagland, som vi i afgørende situationer i vort liv trækker på, fuldstændig som en hær i knibe lever af baglandets forsyningslinier. Men det vil da ikke sige, at det ikke er os selv der tænker, taler og handler. Nej, for ganske vist gør du det altsammen i kraft af dette historiske bagland, men det er dig personligt, der gør det. Ganske vist er luften jo heller ikke dit værk, men det er alligevel dig, der trækker vejret på denne dag. Ganske vist skal du arve dine forældres møbler en dag, deres jord eller andet af deres gods, men det er dig personligt, der må vedgå arv og gæld og så i de givne situationer afgøre, hvad du vil bruge og ikke bruge. Ud af de givne kendsgerninger beslutte, hvad der skal sættes i kraft. Det historiske bagland er en nødvendighed, om man skal leve som menneske.

*

Den franske historiker Marc Bloc, som jeg tidligere har nævnt, har skrevet en meget væsentlig bog: Forsvar for historien. Den er blevet til, mens han selv var midt ude i voldsomme historiske begivenheder. Han er født 1886 og nåede således at deltage i begge krige. Allerede i efteråret 1940 havde han foretaget en skarp analyse af den franske nations medskyld i nederlaget. Han anklager sit eget slægtled for efter første verdenskrig at have afsvoret al interesse for offentlige anliggender. Kort efter skrev han omtalte bog, og i 1943 sluttede han sig til modstandsbevægelsen, blev arresteret af gestapo og henrettet på en vej uden for den by, hvor han var født 58 år forinden. Bogen bærer præg af at være skrevet ved den historiske front. Den er

fremkaldt af en drengs spørgsmål til sin historiker-far: Forklar mig hvad historien gavner? — og af en frontsoldats, der, da sammenbruddet var over Frankrig, ganske spontant sagde: Skal man tro, at historien har narret os? I dette spørgsmål ligger en antydning af en fremmedhed over for fransk historisk tradition, som han flere steder taler om. Hvad svarer han da? Han svarer, at den historiske opgave ikke er en simpel opremsning uden sammenhæng og næsten uden grænser. En sådan mani kan ligeså godt som sin genstand have en hvilken som helst tilfældig ting, den falder over, fra tændstikæsker til tandpastatuber og hårkamme. Nej, dens opgave er at skabe sammenhæng mellem de begivenheder, som mennesker afstedkommer ved deres liv. Opgaven er at skabe en forståelig orden og sammenhæng på et nok så lille menneskeligt felt. Den kæmper for at trænge ned under overfladekendsgerninger for at fjerne de farlige gifte fra den videnskabelige vanetænkning og fra den forsøgsvirksomhed, der har formummet sig som sund fornuft. Den må her kæmpe mod tidsmytens og veltalenhedens forlokkelse af den menneskelige forståelse. Den er på vagt overfor troen på de urokkelige gentagelseslove, når det gælder menneskelige forløb. Den er fuld af forbehold over for det absolutte og uigendrivelige og åben for det enkelte tilfælde med dets særprægede forløb.

Den historiske sans har dybt i sig et krav om at forstå sagens sammenhæng for — som Leibnitz har sagt det — en ting forstås aldrig bedre end ud fra sine årsager. Disse årsager er den historiske bevidsthed altid vågen over for. Den, der vil lade alt bero på nutiden, bliver simpelthen overfladisk, den, der forskriver sig til det aktuelle, forstår ikke det aktuelle, citerer Marc Bloc en anden historiker.

Når man hævder, at selvforståelsen kan man kun opnå i forhold til nutiden, beror det på den misforståelse: at de menneskelige vilkår i løbet af en eller to generationer har undergået en meget hurtig og total forandring. Men det er ikke tilfældet, siger han, mangan gammel institution og megen traditionel livsmåde er jo da — gud ske lov — undsluppet teknificeringens omvæltning.

Men lige så vigtigt som det at forstå nutiden gennem fortiden, er det at forstå fortiden gennem nutiden. Han nævner som eksempel en rejse, han foretog til Stockholm med den belgiske historiker Henri Pirenne. Da de var ankommet til bestemmelsesstedet, sagde denne: »Hvad skal vi se først? Det lader til, at her er et helt nyt rådhus. Lad os begynde med det.« Derpå tilføjede han, som om han ville foregribe en undren: »Hvis jeg var oldgransker, ville jeg kun have haft øje for de gamle ting. Men jeg er historiker. Derfor elsker jeg livet.« Denne evne til umiddelbar opfattelse af det levende er i virkeligheden historikerens vigtigste kvalitet, siger Bloc. Ellers er forestillingsevnen uudviklet. Han siger om sig selv: Jeg havde læst og tit fortalt beretninger om krige og slag; men vidste jeg, hvad omringelse vil sige for en hær og nederlag for et folk, før jeg selv havde været hjemsoget af den frygtelige kvalmefornemmelse? Før jeg i sommeren og efteråret 1918 havde indåndet sejren, vidste jeg da virkelig, hvad dette skønne ord rummer? Det er altid ud fra vore daglige erfaringer, at vi i sidste ende låner de elementer, som hjælper os til at genskabe fortiden, at forstå fortiden.

Man skal som historisk menneske til stadighed søge forbindelserne mellem fortid og nutid, nutid og fortid. Der må intet skel være her. Mange synder kan tilgives den historisk optagede, men ikke den at lukke sig ude fra sin samtid. Man skal bruge sine evner til analyse af de sociale problemer, man selv er direkte indblandet i — jævnsides med, at man bearbejder sin historie. Han selv lukkede sig aldrig inde i den middelalder, der var hans speciale.

Det er helt forkert, når man siger, at historikeren jo ikke selv kan konstatere de kendsgerninger, han beskæftiger sig med. Kan *vi* måske det? Må den hærfører, der netop har vundet en sejr, ikke støtte sig på beretninger fra sine næstkommanderende og deres observatører. Når jeg udforsker det aktuelle og prøver på at finde ud af »den offentlige mening« om nogen af dagens store problemer, hvad er det da de forsyner mig med, om ikke i mere eller mindre kejtet udtryksform det billede, som dem, jeg taler

med, gør sig af det; de tror at tænke selv eller ønsker at give mig af deres inderste tanker, siger han. Jeg kender »manden på gadens« sindstilstand gennem det billede, han selv går med til at give mig af den. Det er kun et umådeligt lille hjørne af det umådelige spind af begivenheder, jeg i samtidshistorien får belyst. Man må altid hente en stor del af sin viden i sine medmenneskers vidnesbyrd. Nutidsforskere er næppe bedre stillet her end fortidshistorikeren. Og han nævner som et pudsigt og tragisk eksempel, hvad han selv lige har været ude for: »Under en natlig vagtafløsning har jeg overværet, hvordan et udråb vandrede ned langs rækkerne: »Giv agt! Granathul til venstre!« Sidste mand modtog ordren i følgende form: »Træd til venstre!« Det gjorde han og styrtede ned.« Alligevel: når man er ude i historiens ærinde, bør man heller ikke være for villig til at parere en ordre fra fortiden, men bruge sine øjne og sin forstand.

Det helt uerstattelige ved den historiske sans er, at den altid er ude i det almindelige menneskes ærinde. Den er i egentlig forstand almen. Marc Bloc står foran sit vindue og ser ud på landskabet. Så kommer videnskabsmændene en efter en og tager hver deres lille del af udsigten fra ham, uden at de beskæftiger sig stort med helheden. Fysikeren forklarer ham himlens blå farve, vandet i bækken tager kemikeren sig af, og botanikeren analyserer græsset. Omsorgen for at rekonstruere landskabet, som det tager sig ud for mig og bevæger mig, overlader de til kunsten, hvis ellers maleren eller digteren vil tage sig af det. De sammenhænge, vor fantasi knytter mellem tingene, forekommer dem vilkårlige. De bryder dem ned med overlæg for at fremkalde en mangfoldighed, som efter deres opfattelse er mere ægte. Men er det ikke en atomiseret mangfoldighed? spørger han. De vil ikke vide af det samlende menneskelige sind, vide af betragteren, de ser kun genstande. Historiens område er det hele. Det er i sidste instans menneskets bevidsthed, for de forbindelser, der knyttes herigennem, de sammensmeltninger, der opstår i den, udgør for historikerens øjne selve virkeligheden. Man kan

efter behag forlænge listen af us-mennesker, specialisere det ud i homo religiosus, det religiøse menneske, det økonomiske menneske, det politiske menneske, men det vil, siger han, være risikabelt at tage disse mennesker for andet end det de i virkeligheden er: fantomer som det er bekvemt at have, forudsat at de ikke bliver for besværlige. Det eneste væsen af kød og blod er mennesket. Det forener alt det andet.

Så langt Marc Bloc.

*

På grund af historiens almene karakter forekommer det mig skæbnesvangert, at man nu har gjort dette helhedsfag til et speciale-fag i vor læreruddannelse. Historie findes nemlig ikke mere som fællesfag på vore seminarier, men kun som linjefag. Jeg er overbevist om, at den kendsgerning vil være med til at befordre den tiltagende sammenhængsløshed, som breder sig i vort skolevæsen.

*

Hvad nytte er historien egentlig til? Når vi på en højskole holder historiske foredrag og driver studier i historie, er det fordi, uhyre meget af vor forståelse af menneskelige forhold grunder sig på sammenligningen. Hvis vi kun kendte nutiden, og intet havde at holde den op imod, ville vi ikke kunne se dens særlige træk. Hvad kender den til nutiden, der kun kender nutiden, har Geier et sted sagt. Historien giver os øje for, hvad begivenheden virkelig rummer i sig. Historien hjælper os til at se det, der sker, i det, der synes at ske. Det er Oxford-historikeren Rowse, der finder hovedsagen til Englands usikre kurs i tiden mellem verdenskrigene i den omstændighed, at England dengang lededes af tre aldeles historieløse personer. Denne betragtning, som Hans Lund henviser til, virker måske hårdtrukket, men tør man afvise, at danske politikere havde handlet lidt betænksommere med vort land, hvis de havde haft en smule historisk indsigt?

Sagen er, at hvis forbindelsen med fortiden afskæres, går dømmekraften over for nutidens begivenheder sig en

tur. Så er dømmekraften uden kraft og kan slumpe sig til at træffe en hvilken som helst afgørelse, der kortsigtet synes at være opportun. Historieløshed afføder den politiske pragmatisme, som kun ser tingene i korte, korte stykker, sag for sag, men ikke ser, hvor sagen, når sammenhængen tilvejebringes, ender. For perspektiverne mangler, perspektiverne bagud og derfor også fremefter. Sammenhængsløsheden går ud over den menneskelige frihed, for hvis mennesker ikke kan tænke sig anden tingenes tilstand end den etablerede, har de ingen virkelige valgmuligheder, og deres frihed er derfor kun en illusion. Hvis vi mister vor historiske sans, mister vi også evnen til at tænke i alternativer. Vi simpelthen godtager vækstideologien og effektiviteten som vor eneste målsætning og mulighed, hvis vi aldrig hører om mennesker, der har indrettet sig anderledes f. eks. engang i attenhundredetallet på dette eller hint område.

Om et nu nedlagt historieløst folk hedder det et sted hos Toynbee, der her glemmer sit system for det, jeg vil kalde historiens alvor: Den erindring, der intet havde at støtte sig til, gav et så kort perspektiv, at menneskene hverken fik tilstrækkelig åndelig spændvidde eller tilstrækkelige midler til indsigt, så de kunne frigøre sig for menneskets naturlige selvoptagethed, derfor gik de til grunde.

Historien behøver ikke noget forsvar. Det er os, der er under anklage og behøver et forsvar, hvis vi ikke bruger den.

Helge Skov.

Skolen og den politiske meningsdannelse

Den politiske meningsdannelse og urørlighedszonen.

I diskussionen om, hvad man vil med folkeskolen, præsenteres man ofte for to modsatte standpunkter, der enten, hver for sig, forfægtes i deres renhed eller med visse forbehold, uden at dog forbeholdene er stærke nok til at ændre det enten—eller, som man orienterer sig ud fra. Det ene standpunkt går ud på, at skolen ingen andre opgaver har end at formidle kundskaber og færdigheder. Det andet standpunkt går ud på, at skolen skal indpode børnene og de unge en definitiv og konsekvent politisk opfattelse af, hvordan samfundet skal indrettes, modsat af hvordan det er indrettet i dag.

Standpunktet, der hævder at skolen ikke har andet formål end at formidle kundskaber og færdigheder, modsiger sig selv. Det lader sig nu engang ikke gøre at formidle den mindste kundskab eller færdighed uden samtidig at opøve karakteren. De to ting kan ikke skilles ad. Hvordan vil man lære barnet at skrive, læse og regne uden samtidig at vænne det til at arbejde grundigt, og hvad er grundighed andet end et karaktertræk. Opgaver og karaktertræk korresponderer med hinanden. Karaktertræk er ikke fritsvævende dyder, som udvikles for deres egen skyld til benefice for selvretfærdigheden og selvoptagetheden, men de bliver til for de opgavers skyld, der henlægges til den enkelte, og som han påtager sig. Under løsningen af opgaverne udvikles de karaktertræk — grundighed, udholdenhed, selvkritik, loyalitet osv. — uden hvilke opgaverne ikke kan løses. Lærere og forældre går derfor galt i byen, hvis de direkte, udenom løsningen af bestemte opgaver, vil opøve barnets og den unges karakter og giver sig til at appellere til karakteren

og revse karakterløsheden. Der er kun een måde at bringe karakteren til udfoldelse på, og det er at vende ryggen til den og vende ansigtet mod opgaven og blive optaget af den.

Et umuligt standpunkt, der knap nok er værd at gen-drive, er det altså at ville begrænse skolens opgave til at meddele eleverne den viden og bibringe dem de færdigheder, uden hvilke de ikke kan klare sig i tilværelsen. Hvad der derimod nok kunne være værd at gøre sig sine tanker om, er forholdet mellem kundskabsmeddelelse og karakteropøvelse.

*

Men nu det andet og modsatte standpunkt: Skolens opgave er det at give eleverne et bestemt politisk syn på samfundet. Engang var det den religiøse forkyndelse og vækkelse, som striden gik om, i dag er det den politiske meningsdannelse. Allerførst må det slås fast: Undgå politisk meningsdannelse kan skolen ikke, og det ville heller ikke være ønskeligt, om den forsøgte det. Kundskaber kan ikke formidles, uden at der følger politiske meninger med. Hvordan skulle det være til at undgå i historie, i samfundslære, i geografi, i biologi. Alle institutioner, fra familien til samfundet i dets helhed, alle sociale tilstande og alle politiske begivenheder er fyldte af politiske, kulturpolitiske, sociale og religiøse motiver og meninger. Der er idealdannelser — for nu at sammenfatte dem i den betegnelse — i alt hvad vi foretager os. Nogen udvej er det derfor ikke, hvis læreren gør mest muligt for at udelade eller bagatelisere de idealdannelser, der nu engang har været den drivende kraft i historiens gang og kulturens udvikling. Det vil der ikke komme andet ud af end at gøre kundskaberne ligegyldige og meddelelsen af dem kedsommelig. Også af en anden grund er størst mulig tilbageholdenhed ikke løsningen på den politiske meningsdannelses problem. Vi lever nu engang i en tid, hvor samfundet, sådan som det nu fungerer, ikke synes at være istand til at besværgede farer, der truer os. Alt taler for, at omlægninger af samfundsordningen skal til.

Skal vi så drage den slutning, at bedst er det, om læreren i undervisningen sætter fuld damp på politiseringen? Skal kundskabsmeddelelsen stå i den politiske forkyndelses tjeneste? Nej, det er et falskt enten—eller at sige: Enten skal idealdannelserne mest muligt dulles ned, så kundskaberne fremstår så sterile som muligt — eller også skal kundskabsmeddelelsen tjene en idealdannende vækkelse. Men hvad skal så holde en politiserende opgejling i skak? Det skal for det første respekten for det, som jeg vil kalde barnets og den unges urørlighedszone. Er den respekt blevet kød og blod i den voksne, går det af sig selv. Her ligger, efter mit skøn, problemet.

Et elementært fænomen i vor tilværelse er det, at enhver af os gør krav på at være omgivet af en urørlighedszone. Vi sætter os op imod, at noget andet menneske bryder ind i den. Vore motiver vil vi have i fred. De andre har at henholde sig til de grunde, vi giver for at handle og bære os ad, som vi gør. Enhver af os respekterer derfor også normalt den andens urørlighedszone. Gjorde vi ikke det, ville alt samvær blive utåleligt. I hvilken grad respekten for den andens urørlighedszone er gået os i blodet viser sig i, hvor pinligt det virker, og hvor forlegne de tilstedeværende bliver, hvis een er så uden fornemmelse for situationen, at han eller hun så at sige stikker hovedet indenfor i den andens urørlighedszone, ser sig om i den og peger på et formodet motiv, udstiller det til alles beskuelse og siger: Det siger De kun, fordi De er forfængelig — eller: Sådan bærer De Dem kun ad, fordi De er misundelig osv. Den uvilkårlige og naturlige reaktion er da også: Hvad kommer det Dem ved — eller: Hvad kommer det sagen ved.

Men det er langt fra altid, at det er som fjende, man bryder ind i den andens urørlighedszone og gør det med brask og bram, også med vennemine kan man gøre det, på listesko og med usynlige trusler, og så ligger sagen noget mere kompliceret. Med fortrolige lader indynder den voksne sig hos børnene og de unge, han kan ikke komme tæt nok på. Elevernes urørlighedszone gør den voksne til en rede, hvor han som en anden gøg kan lægge sine politiske

idealdannelses æg som førhen de religiøse. En anmasselse og forulempelse der foregår på den kammeratligste måde. Med den uskyldigste mine af verden optræder den voksne som invasionsmagt.

På to måder befordres invasionen i urørlighedszonen af den fromhedsbølge, der i disse år skyller hen over landene. En tendens i den er, at man ikke kan komme hinanden nær nok, så bange er man for at blive hinanden uvedkommende. Megen sans er der ikke for, at hjerteligheden i samværet ikke mindskes det bitterste af at være sagligt formidlet.

Den anden tendens er den ideologiske forenkling. Der opereres med et falskt enten—eller. Enten accepterer man samfundet, som det fungerer i dag kritikløst, eller også forkaster man det, ligeså kritikløs overfor sin egen forkastelse, der af den grund bliver total. Men jo mere man gør sig blind overfor de vanskeligheder, der er ved det standpunkt, man går ind for, med desto bedre samvittighed kan man slå sig ned i urørlighedszonen hos børn og unge. De lægger ikke mærke til det, de får ikke chancen for at sætte sig op imod det, for det går lige så irenisk til, som det går aggressivt til, når det er motiverne, man er ude efter.

For at konkludere: Løsningen på den politiske meningsdannelses problem ligger ikke i, at en lærer skal lægge skjul på sine meninger. Løsningen ligger i to andre ting. Han skal vide, at han kan komme for nær på; han skal fremsætte sine meninger under respekt for urørlighedszonen. Det er det ene. Det andet er, at han skal afstå fra forenklingen med selvkritik og med sans for de vanskeligheder, som også den politiske indretning, han går ind for, fremkalder.

Livsytring og adfærd.

Men er der overhovedet noget som helst, som de, der holder skole sammen, er enige om eller kan være enige om? Det vil jeg mene, der er.

Taler vi sammen, og emnet ikke er prekært, siger vi

uvilkårligt, hvad vi mener og hvad vi ved. Uvilkårligheden skyldes den åbenhed, der hører talen til. Tilspidset sagt, ikke alene vi har vor mening med talen, som er emnet vi fører på bane, men talen har også, så at sige som anonym livsytring, sin mening med os, og det er åbenheden. Etik indfinder sig ikke først som en vurdering af i sig selv etisk neutrale fænomener.

Ejendommeligt for livsytringer som oprigtighed, medfølelse og tillid er det, at de leder opmærksomheden væk fra dem selv og fra individet, hvis livsytringer de er, for i stedet at lede opmærksomheden ud i individets tilværelse med andre mennesker og ved tingene. Af den grund bærer de livsytringer vor tilværelse. Så langt det står til oprigtigheden, véd den oprigtige ikke af, at han er oprigtig uden i den situation, hvor der er forbundet omkostninger med at være det. Under normale omstændigheder er han for optaget af at komme på det rene med, hvad sagen drejer sig om. Så langt det står til medfølelsen, ved den medfølelse ikke af, at han er medfølelse, dertil er han for optaget af, at hvad der skal til for at lette situationen for den, der er ilde stedt. Så langt det står til tilliden, véd den tillidsfulde ikke af, at han er tillidsfuld, dertil er han for optaget af, hvad der har bestand. Sammenfattende sagt, de pågældende livsytringer leder for meget væk fra dem selv til, at personen er sig dem bevidst. Hvilket giver personens indsats fri. Optaget af hvad der skal til — for sammen at få sagen ud i dagens lys, for at lette situationen véd personen ikke af livsytringen. I den grad identificerer personen sig med livsytringen, at han glemmer den, så han kan sætte hele sin indsats ind på, hvad livsytringen vil have af ham.

Der er noget ubetinget ved livsytringen, det er en anden ejendommelighed ved den. Lægger der sig en hensigt bag medfølelsen for at gøre den til middel for et eller andet formål, lige meget hvilket, er den på øjeblikket blevet uægte. Hjælpes den nødstedte, fordi alt for mange nødstedte risikerer at ryste samfundet i dets grundvold, er der ikke længere tale om medfølelse. Har man en hensigt med

tilliden, er tilliden fingeret, ikke at regne for andet end mistillid.

Livsytringerne er ikke bragt til veje af individet. Heller ikke af samfundet. De rækker tilbage til og er givet med, hvad vi ikke selv er ophavet til. Reservere os dem som vor indsats eller samfundets indsats kan vi ikke under påberåbelse af, at de er personlige. Noget andet er, at vi kan underminere livsytringen, men ikke uden at tilværelsen går til grunde. Forsvandt tilliden, åbenheden, medfølelsen mellem os, brød de ikke mere op igennem vore forsøg på at få krammet på dem og ødelægge dem, ville det være forbi med os.

Vi må altså skelne mellem livsytringen og den adfærd, som den giver sig udslag i. Så ubetinget livsytringen er, så betinget er adfærden af situationen og dens omstændigheder, fra de individuelle til de samfundsmæssige. Af den grund kan den altid betingede adfærd aldrig begrundes med den ubetingede livsytring, uanset adfærden bæres af livsytringen.

Adfærden kan diskuteres, ikke livsytringen. Adfærden kan retfærdiggøres, ikke livsytringen. Forbundet med adfærden er meninger og overbevisninger, livsanskuelser og idealdannelser, og dem skal vi stå til regnskab for ind for livsytringernes domstol, som ikke skal stå til regnskab for nogen domstol. Der er altså grænser for divergenserne, i hvert fald for divergenser, der er acceptable. Livsytringerne er ikke til at komme udenom.

Den politiske meningsdannelse og suspensionen af livsytringerne.

Men er det nu også rigtigt? Det hænder dog, at det eneste etisk forsvarlige er at gå imod for eksempel talens åbenhed og lede den anden på vildspor, nemlig i det tilfælde at han er ude i et destruktivt ærinde og har magten. Livsytringen kan altså suspenderes, og det kan være nødvendigt, ja pligt at gøre det. Men det ophæver den ikke, den er lige uerstattelig for det, hvorfor den da også sporenstrejs indfinder sig, så snart den ekstraordinære situation ikke længere foreligger.

Politisk står vi i dag overfor de største vanskeligheder, nogle af dem kræver kortsigtede løsninger, andre af dem kræver langsigtede og globale løsninger. Er man nu af den opfattelse, at det er af ond vilje man ingen vegne kommer, eller mener man, at afmagten og letfærdigheden er så stor, at de kommer ud på det samme som ond vilje, giver det ingen mening at forsøge at påvirke magthaverne. En sådan opfattelse får til følge, at man ikke kan nøjes med at lade den politiske meningsdannelse i skolen og andet sted bestå i at indtage og indøve en kritisk holdning til samfundets indretning og funktioner, men at man mener det nødvendigt at lade den politiske meningsdannelse bestå i en forkastelse af samfundet. Man arbejder, som om samfundet befandt sig i en pseudoborgerkrigsagtig tilstand, og som om undtagelsessituationen, der suspenderer livsytringer som tillid, åbenhed og medfølelse, der ellers bærer vor tilværelse, var indtrådt. Kommer det en skønne dag så vidt, lider vi af den sygdom, som Weimarrepublikken led af og døde af. Den politiske modstander bliver betragtet som kætter.

Suspension af de bærende livsytringer skal man ikke omgås letsindigt med, kun i yderste fald skal man gribe til den. Så snart det ikke går efter ens eget hoved, skal man ikke bilde sig ind, at man befinder sig i en undtagelsessituation. For børn er det ikke heldigt, hvis de indpodes den holdning, at er folk af en anden mening end de selv er, skal de tage grunden væk under fødderne på dem, mistænke dem og lede dem på vildspor. Men det opdrager man børn til, hvis man politisk bibringer dem den forestilling, at de vokser op i et samfund, hvor der råder en borgerkrigsagtig tilstand. Jeg vil derfor mene, at selv om voksne, forældre og lærere skulle være af den formening, at det er kommet dertil i vort samfund, må de holde børnene udenfor.

Men iøvrigt finder jeg ikke, at det er kommet så vidt. Langt fra. Det kan man kun bilde sig ind, hvis man ignorerer alle de problemer og vanskeligheder, der er forbundet med det alternative standpunkt, man selv indtager. Og

alle de problemer og vanskeligheder kan man kun ignorere, hvis man nærer en drøm — og hvem af os kan sige fri for at være forfalden til den drøm om at kunne få et ukompliceret samfund under bibeholdelse af de goder, som vi anser det for vor gode ret at nyde godt af. Men drøm er og bliver det. Samfundet bliver ved med at være kompliceret.

K. E. Løgstrup.

Atomkraft - fremtidens energi?

Om kort tid skal vi i Danmark tage stilling til, om vi ønsker atomkraftværker i landet eller ej. Forud for denne afgørelse har der været en debat, som forhåbentlig har skabt nogen klarhed, men som utvivlsomt også har givet anledning til megen undren. Undren over at kompetente fagfolk kan være så uenige, at de kan få sig selv til offentligt at fremsætte grove beskyldninger mod hinanden.

Jeg er overbevist om, at forklaringen på denne optræden ligger i, at der såvel blandt modstandere som blandt tilhængere af atomkraftværker findes mange, som på forhånd har truffet deres afgørelse ud fra forhold, som ikke kun har med atomkraft at gøre. Det er betegnende, at der blandt atomkraftmodstanderne også findes prominente fortalere for en standsning af væksten i energiforbruget i det hele taget. Tilsvarende finder man blandt atomkrafttilhængerne mange, som mener, at i den hellige økonomiske væksts navn må og skal energiforbruget holde sin vækstrate uændret.

Dette er egentlig ikke ment som en kritik. Jeg ønsker blot at pointere, at spørgsmålet ja/nej til atomkraftværker i manges bevidsthed vil være stærkt knyttet til blandt andet spørgsmålet ja/nej til fortsat økonomisk vækst. Imidlertid må man gøre sig klart, at uanset om folketingsbeslutningen (evt. folkeafstemningen) bliver et ja eller et nej til atomkraftværkerne, bliver det en alvorlig beslutning, hvis langsigtede konsekvenser det er umuligt at sige noget helt sikkert om.

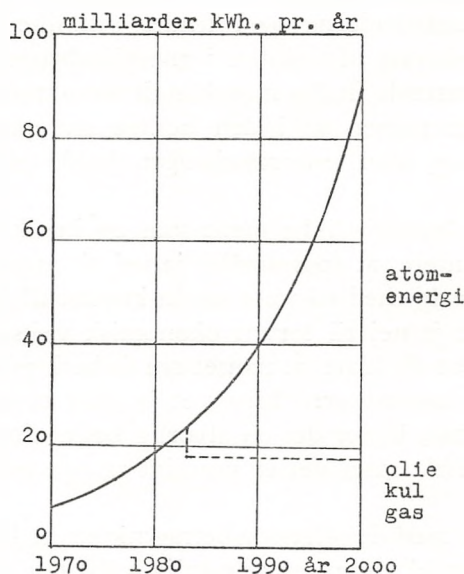
Formålet med de følgende betragtninger er ikke så meget at bidrage med endnu en personlig opfattelse af problema-

tikken, men snarere at sammenfatte en række af de faglige oplysninger, som en afgørelse nødvendigvis også må bygge på.

Vel vidende, at en objektiv fremstilling af atomkraftens problemer er en umulig opgave, skal jeg starte med en redegørelse for min egen stilling til sagen.

Den følgende figur viser Elsams beregninger over, hvorledes elforbruget kan tænkes at udvikle sig i de kommende år. Fremskrivningen bygger blandt andet på, at det danske elforbrug fra 1915 og frem til 1970 er steget med 10 pct. pr. år. Bortset fra uregelmæssigheder omkring anden verdenskrig har denne stigning været så konstant, at man kunne fristes til at tro, at den var naturlovsbetinget. Fra 1970-73 har stigningen imidlertid kun været 7 pct. pr. år, og kurven er tegnet ud fra den antagelse, at det danske elforbrug vil stige i de følgende 25 år med en konstant vækstrate på 8 pct. pr. år.

Man bemærker straks, at atomkraften ikke skal afløse de traditionelle energikilder olie, kul og gas. Atomkraften skal

i begyndelsen af 80'erne indføres for at dække *stigningen* i el-forbruget, og vel at mærke først når el-forbruget via olie, kul og gas er nået op på ca. det dobbelte af 1970-niveauet.

I den forbindelse kan man først bemærke, at oliekrisen i vinteren 1973—74 viste, at det faktisk er muligt at skære ned på det totale energiforbrug, uden det giver væsentlige ulemper for befolkningen. Dernæst at el til mange formål er energimæssigt dyr, idet en calorie el koster ca. 3 calorier olie eller kul i fremstillingsprocessen. Jeg kan derfor ikke se, at der på nuværende tidspunkt er grundlag for i Danmark at acceptere de uomtvistelige ubehageligheder, som atomkraften fører med sig.

Angående muligheder for energibesparelse henvises til Lone Dybkjærs artikel i Dansk Udsyn 4/1974, som blandt andet rummer en række energipolitiske betragtninger.

Til disse kan føjes den følgende:

Vi har i Danmark i øjeblikket over 100.000 arbejdsløse. En del af disse mennesker kunne let sættes i gang med arbejde, som primært tager sigte på at nedbringe vort energiforbrug. Isoleringsarbejde for eksempel. Arbejdskraften er samfundsøkonomisk næsten gratis, og hver eneste krone, der er sparet på energibudgettet, er med til at nedbringe vores underskud på betalingsbalancen.

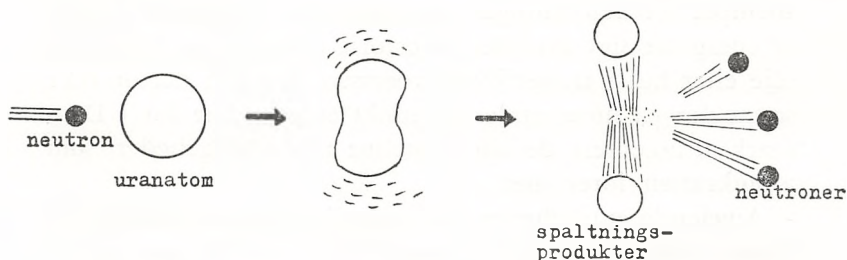
Når man skal vurdere de fordele og ulemper, som er forbundet med atomenergiudnyttelsen, er det en fordel at kende lidt til indretningen af et atomkraftværk. På de følgende sider skal vi dels se lidt på de principper, som ligger til grund for kernekraftudnyttelsen, dels prøve at vurdere de metoder, som ligger til grund for risikoberegninger i forbindelse med den daglige drift og i forbindelse med uheld.

Et atomkraftværk adskiller sig væsentligst fra et almindeligt kraftværk ved, at produktionen af den damp, der driver generatorturbinen, ikke foregår ved afbrænding af olie eller kul, men ved de såkaldte fission-processer.

Ved kernefission forstår man det fænomen, at en tung

atomkerne kan dele sig i to nye kerner, samtidig med at der frigøres store energimængder.

Uran-235, som udgør 0,7 pct. af naturligt forekommende uran, er fissilt. Spaltningprocessen startes ved, at uran-kernen indfanger en neutron. Ved spaltningen frigøres der energi i form af varme, og desuden frigøres der to til tre nye neutroner.

De nye neutroner kan indfanges af andre fissile kerner, og derved kan der startes en kædereaktion.

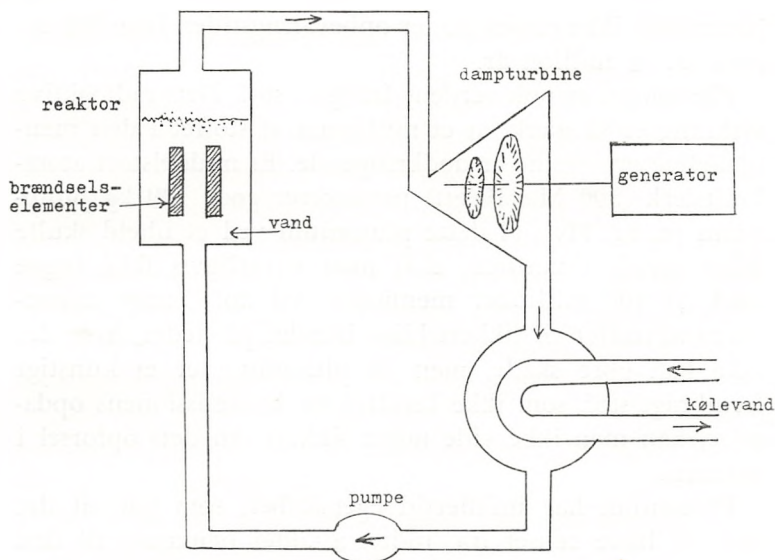
Uran-238, som udgør 99,3 pct. af naturligt forekommende uran er ikke fissilt. Det kan imidlertid også indfange neutroner, og derved omdannes det til grundstoffet plutonium-239, som er fissilt.

Hvis man med en såkaldt moderator sørger for at nedbremse de neutroner, som frigøres ved uran-235 fissionen, øger man sandsynligheden for, at neutronerne indfanges af andre uran-235 kerner. Derved stimuleres fissionsprocessen, og dette princip ligger til grund for den almindelige atomreaktor.

På den følgende figur ser vi et stærkt forenklet billede af en af de almindeligste reaktortyper, den såkaldte kogendevandsreaktor.

Uden om reaktoren og kølesystemet må man endvidere forestille sig en betonaftskærmning.

Brændselselementerne indeholder beriget uran, det vil sige uran, hvor koncentrationen af uran-235 kunstigt er forøget til ca. 2,5 pct. Denne berigning er nødvendig for at få fissionen til at forløbe i en almindelig reaktor. Varm udviklingen ved fissionen får vandet i reaktoren til at koge.

Den derved frembragte damp (trykket er ca. 70 atmosfære) driver en turbine, som via en generator producerer elektrisk strøm. Derefter fortættes dampen ved hjælp af kølevand til vand, som pumpes tilbage til reaktoren.

Denne proces er ledsaget af en række ulemper, som vi nu skal se nærmere på. Det drejer sig først og fremmest om radioaktiv stråling, som opstår på en række forskellige måder i forbindelse med kernespaltningen.

De nye stoffer, som dannes, når uranet spaltes, er radioaktive. Det vil sige, de udsender en farlig stråling, som man må beskytte sig imod. Så længe de befinder sig inde i reaktoren, kan man ved betonaftskærmning af reaktoren sikre sig, at strålingen fra kraftværket bliver lille sammenlignet med den radioaktive stråling, som vi konstant modtager dels fra universet, dels fra jorden.

Men brændselselementerne i en reaktor skal skiftes ud med mellemrum, og så har man et radioaktivt affaldsprodukt, som skal opbevares strålingsafskærmet og utilgængeligt i ca. 700 år. Denne opbevaringstid forudsætter, at stoffet plutonium (som er nævnt tidligere) renses fra det øvrige affald og bruges i en anden sammenhæng. Hvis dette

plutonium ikke renses fra, er opbevaringstiden ikke 700 år, men ca. $\frac{1}{2}$ million år.

Plutonium er nok verdens farligste stof. Dets radioaktive virkning er så stærk, at et milligram af stoffet i den menneskelige organisme er dødbringende. Et middelstort atomkraftværk (500 MegaWatt) producerer godt 100 kg plutonium pr. år. Hvis al dette plutonium ved et uheld skulle blive spredt i naturen, skal man naturligvis ikke regne med, at 100 millioner mennesker vil dø. Langt størstedelen af stoffet vil sikkert blive bundet på steder, hvor det ikke kan gøre skade, men da plutonium er et kunstigt frembragt stof, som ikke kendtes før kernefissionens opdagelse, kan man ikke vide noget sikkert om dets opførsel i naturen.

Plutonium har imidlertid egenskaber, som gør, at det nok vil blive rensed fra, inden affaldet hensættes til den lange oplagring. Da det er fissilt, kan det bruges som reaktorbrændsel, og det er endvidere særdeles velegnet til fremstilling af kernevåben. Man må gøre sig klart, at efterhånden som flere og flere nationer behersker atomkraftteknikken, vil også flere og flere blive i stand til at producere kernevåben.

Affaldsopbevaringen er nok et af de alvorligste problemer i forbindelse med atomkraftværkerne, for hvordan kan man sikre en sådan opbevaring. Der har været fremsat mange fantasifulde forslag i tidens løb. Lige fra de tåbelige forslag om at skyde affaldet ud i rummet med raketter, til de mere seriøse om at indstøbe affaldet i glas og sænke det ned i saltforekomster håbende på, at disse geologiske lag fremover vil være stabile og vandfrie.

Men problemet synes ikke på nuværende tidspunkt at være helt tilfredsstillende løst, og bliver det nok heller ikke.

Betydningen af den forøgelse af radioaktiv stråling, som atomkraftværkerne giver, har været diskuteret meget. Som enhed for den biologiske effekt af radioaktiv stråling anvendes enheden 1 rem. (Med den afledede enhed 1 millirem, hvor 1000 millirem = 1 rem).

Den naturlige baggrundsstråling andrager gennemsnitlig

ca. 100 millirem pr. indbygger pr. år, og man regner med, at atomkraftværkerne får tilladelse til at forøge denne stråling med 10 millirem pr. indb. pr. år. (For reaktorpersonale dog 5000 millirem pr. person pr. år). Det påregnes, at denne forøgelse af strålingen vil medføre 5–10 ekstra tilfælde af kræft pr. år i den danske befolkning. Disse udregninger bygger hovedsagelig på erfaringer fra Hioshima og Nagasaki, på observationer af mennesker, som har været udsat for røntgenbehandling eller som ved uheld er blevet udsat for store stråledoser. I beregningerne går man ud fra, at der er proportionalitet mellem stråledosis og antal skader. Det vil sige, en fordobling af dosis betyder en fordobling af antal skader. Endvidere ved man, at dødelig dosis er en engangs helkropsbestråling på 5–600 rem.

På den måde kan man overføre erfaringer fra de førnævnte meget kraftige doser til de forholdsvis små doser, der er tale om ved et atomkraftværk i normal drift. Man kan indvende mod denne beregningsmetode, at proportionalitetsantagelsen synes lidt vilkårligt valgt, og det erkendes da også fra eksperternes side, at tallet 5–10 ekstra kræftskader pr. år skal tages med forbehold. Tallet kan være mindre, men det kan også være større.

Et andet fænomen, som synes at være knap så overskueligt som det førnævnte, er dette, at visse af de radioaktive stoffer, som slipper ud fra værkerne, kan optages af de levende organismer op gennem fødekæderne. Erfaringer fra de store bombeserier i 1961–62 viste, at indholdet af det radioaktive stof strontium-90 i mælk i 1966 visse steder nåede op på ca. 40 gange så høj en koncentration som i 1955 og dermed op i betænkelig nærhed af det niveau, som ICRP (den internationale kommission for strålingsbeskyttelse) angiver som det maksimalt tilladelige.

Det er ikke hensigten her at sammenligne atombomber og atomkraftværker, men eksemplet viser, at vi står over for fænomener, som vi ikke kender til bunds.

Mere alvorlige konsekvenser for omgivelserne får atomkraftværkerne i tilfælde af uheld. Uheld i forbindelse med den daglige drift af værket eller i forbindelse med affalds-

opbevaringen. Kvalitativt vil der ved et uheld ske det samme som beskrevet ved den daglige drift: Udledning af radioaktive stoffer og forøgelse af strålingen. Men i større mængder naturligvis.

Det værst tænkelige uheld opstår, hvis kølesystemet svigter, og der samtidig går hul på både reaktortanken og på indeslutningen af reaktortanken. Der vil da ske en så kraftig radioaktiv forurening, at mange tusinde mennesker vil dø, og endnu flere vil pådrage sig strålingssyge af forskellige art. Bl. a. en del forskellige kræftformer. De økonomiske skader ved en sådan katastrofe vil andrage flere milliarder kroner.

Men et uheld behøver ikke at have så voldsomt et omfang. Mere sandsynlige uheld vil være f. eks. mindre utætheder i kølesystemet, reaktortanken eller i beholderen til det radioaktive affald. Herved kan en udsivning af radioaktive stoffer til omgivelserne finde sted. I følge den tidligere nævnte antagelse om sammenhængen mellem stråledosis og effekt, vil et sådant uheld bevirke en forøgelse af antallet af strålingsfremkaldte kræftskader.

Imidlertid har det ingen mening at vurdere risikoen ved et uheld udelukkende ud fra uheldets konsekvens. Sandsynligheden for uheldet må med i billedet. Lad os f. eks. tænke på følgende situation: To store jetfly støder sammen i luften over København en søndag eftermiddag, hvor der er dansk-svensk landskamp i Idrætsparken. Det ene fly falder ned over Idrætsparken, det andet over Tivoli. Konsekvensen af denne katastrofe er forfærdelig. Alligevel betragter vi ikke risikoen for dette uheld som særlig stor, fordi sandsynligheden for uheldet er overordentlig ringe.

Tilsvarende må vi ved reaktoruheld og ved uheld med affaldet vurdere risikoen som værende et produkt af uheldets konsekvens og dets sandsynlighed.

Desværre er der temmelig stor uenighed i vurderingen af sandsynligheden for de forskellige uheld. Man må håbe, at der i de næste år vil komme mere klarhed over netop dette punkt. Det kan nævnes, at man i forbindelse med »det værst tænkelige uheld« taler om et uheld pr. reaktor

pr. milliard år, og at alvorlige uheld i forbindelse med kølesystemet tænkes at forekomme gennemsnitlig en gang pr. reaktor pr. 100.000–1.000.000 år.

Man kan spørge, om det er rimeligt at acceptere atomkraftværkerne, når det åbenbart er sådan, at et alvorligt uheld overhovedet kan finde sted. Hertil må man sige, at vi overalt i et højt industrialiseret samfund accepterer risici af forskellig art. Vi affinder os tilsyneladende ubesværet med, at en ud af 5000 danskere årligt dræbes i trafikken. Man skal heller ikke tro, at vore traditionelle energikilder er omkostningsfrie. I en amerikansk undersøgelse (1973) angives følgende forhold for dels et kulfyret, dels et atomkraftværk (begge 1000 MegaWatt):

	årlige antal dødsfald ved mineulykker	årlige antal sygedage som følge af uheld
kulfyret kraftværk	2	15.000
atomkraftværk	0,2	1.500

Det er bemærkelsesværdigt, at beregninger over antallet af ofre i forbindelse med de traditionelle energiformer først diskuteres nu, hvor atomkraften står for skud.

Når jeg imidlertid vil fastholde, at vi bør undgå atomkraftværker i Danmark nu, er det fordi jeg mener, at de risikoberegninger, som foreligger på nuværende tidspunkt, er så usikre, at man kan frygte langt alvorligere konsekvenser for befolkningen end dem, man opererer med i øjeblikket. Jeg mener, at den usikkerhed vejer tungere end de behageligheder, som er forbundet med atomenergien.

Fremtidens energi.

Jordens samlede uranreserver er begrænsede. De fleste vurderinger konkluderer, at de kendte uranlagre i almindelige atomreaktorer vil kunne give en energiproduktion af samme størrelsesorden som den, olielagrene kan give. Vi må derfor påregne, at atomkraftværkerne, som vi kender dem i dag, kun vil spille en rolle i ganske få årtier. Jeg skal her

ganske kort beskrive nogle af de muligheder, som man regner med, vil få betydning i fremtidens energiforsyning. Det drejer sig om formeringsreaktoren, fusionsreaktoren (brintenergi) og endelig om solen som energikilde.

Formeringsreaktoren.

Som tidligere omtalt, er det kun en lille del af naturligt forekommende uran (0,7 pct.), som ved spaltning giver energi i den almindelige reaktor. Imidlertid sker der som nævnt samtidig også en omdannelse af noget af det resterende uran til plutonium. Plutonium kan spaltes, og i den almindelige reaktor kommer ca. $\frac{1}{3}$ af energiproduktionen fra spaltning af plutonium.

I formeringsreaktoren udnytter man dette fænomen. Ved forskellige ændringer i konstruktionen kan man opnå en så stor produktion af plutonium samtidig med energiproduktionen, at reaktoren faktisk producerer mere nyt »brændsel«, end den bruger. Deraf navnet formeringsreaktor.

Teknikken er ikke fuldt udviklet, men formeringsreaktorer er igang forskellige steder i verden, og resultaterne betegnes som lovende. Hvis denne reaktortype viser sig anvendelig i større målestok, vil det betyde en mere end 100-dobling af atomenergiresserverne, bl. a. fordi man så kan udnytte uranforekomster af ringere lødighed.

Imidlertid synes formeringsreaktoren at være betydeligt mere farlig end de nu kendte reaktortyper, så den, der i dag er betænkelig ved atomkraften, må nok betragte formeringsreaktoren som et lidet tiltrækkende alternativ.

Fusionsreaktoren.

Vi har i det foregående hørt om, hvorledes man kan skaffe sig energi ved spaltning af tunge atomkerner. Fusionsteknikken bygger på et tilsyneladende modsat princip. Nemlig dette, at ved sammensmeltning af lette atomkerner (fusion) bliver der også en energigevinst. Fænomenet kendes fra stjernernes energiudstråling. Solens enorme energiproduktion stammer fra en sammensmeltning af brint-

kerner til heliumkerner. Ligesom ved fission er der altså tale om en energigevinst samtidig med omdannelse af stof.

De første menneskeskabte forsøg med brintomdannelse fandt sted i 50'erne med brintbombsprængningerne. Her fik man vished for, at processen kan forløbe, men den fredeelige udnyttelse af brintkraften er vanskelig. Et af problemerne ligger i at opnå de høje temperaturer, som er nødvendige, for at processen kan finde sted. I øjeblikket eksperimenterer man med omdannelse af såkaldt »tung brint«, som blandt andet findes i ganske almindeligt vand. For at få processen i gang skal man op på temperaturer af størrelsesordenen 100 millioner grader. Dette giver klart en lang række teknologiske problemer, og fusionsforskere regner med, at der vil gå mindst 30 år, inden det første fusionsværk kører. Til gengæld, hvis det lykkes, vil verdens energiressourceproblemer være løst. Omdannelse af den mængde tung brint, som findes i 1 liter vand, vil give en lige stor energimængde som afbrænding af 300 liter olie. Med verdens nuværende forbrug vil behovet da kunne dækkes de næste 10 milliarder år. Til sammenligning kan anføres, at solens forventede levetid er af størrelsesordenen 5 milliarder år.

Imidlertid er energiforsyning ikke kun et ressourceproblem. Som nævnt er der ved atomkraftværkerne en lang række forureningsproblemer. Tilsyneladende vil disse optræde i langt mindre målestok ved fusionsværkerne, men i begge tilfælde står man med et varmetafureningsproblem. Den stadigt voksende energiproduktion betyder et stadigt voksende varmetilskud, som jorden kun kan slippe af med ved at hæve sin temperatur. Denne klimaændrings betydning for de polare ismasser og dyre- og plantelivet er ikke kendt. Man må her optimistisk regne med, at ændringerne sker så gradvis, at man kan nå at slå bremserne i i tide.

Den sidste energikilde, jeg vil omtale, er den, som ud fra et miljømæssigt synspunkt er den mest fordelagtige. Nemlig solen. Vi modtager fra solen så store energimængder i form af stråling, at den menneskeskabte energi kun udgør en tyvetusindedel heraf. En stor del af solstrålingen

sørger for jordens klima, en meget lille del deraf (0,2 pct.) oplagres for en tid i de grønne planter og frigøres siden igen i form af varme ved de organiske stoffers nedbrydning. Mennesket udnytter i øjeblikket solenergi i meget beskeden målestok. Dels direkte til visse opvarmningsformål, dels indirekte ved afbrænding af organiske stoffer (olie, kul, gas, træ) og ved udnyttelse af vind- og vandkraft. Hvis vi f. eks. ad kemisk vej kunne intensivere solenergiudnyttelsen, havde vi en energikilde, som dels er praktisk taget ubegrænset, dels er forureningsfri, og som heller ikke belaster jordens varmebudget. Solens stråler rammer os jo, hvad enten vi bruger dem eller ej.

Desværre er der tilsyneladende ikke nogen særlig politisk interesse for at støtte forskningsprojekter i forbindelse med solenergiudnyttelsen. Dette er så meget mere beklageligt, som det åbenbart ikke er gået op for vore politikere, at en fremtidig energiforsyning baseret på i første omgang de almindelige reaktorer og senere på formeringsreaktorer er et overordentligt hasarderet eksperiment med vores klode.

Jens Peter Touborg.

Til de læsere, som ønsker emnet uddybet, kan følgende tekster anbefales:

Lone Dybkjær: Atomkraft eller ikke. (Dansk Udsyn 4/1974).

Bent Elbek: Energi, energi, energikrise. (Munksgaard 1974).

Uffe Korsbech og P. L. Ølgaard: Atomkraft i Danmark. (L. & R. 1974).

Per Kågeson: Stop atomkraften. (Demos 1974).

Gösta Walin: Den falske energikrise. (Bramsen & Hjort 1974).

Og bøddelen lo

Sheiken hævede mødet. Et knips med fingeren og en verdenskrise var begyndt.

PROLOG

I det gamle kinesiske kejserrige, under Tchín-epoken, havde kejseren en mesterbøddel, som i sin karriere ved hoffet havde kappet hundredvis af hoveder af kejserens fjender. Dagen kom, hvor bøddelen skulle henrette sit offer nummer ettusind, og hans teknik var nu blevet så udsøgt, at offeret ikke mærkede hugget. Da løftede offeret sit blik mod bøddelen og sagde: »Jeg troede, at du ville halshugge mig?«

Bøddelen var smigret og lo, da han svarede: »Så prøv engang et nik, min herre!«

Der er dem, der mener, at de vestlige industrivirksomheder også blev halshugget med firedoblingen af oliepriserne sidste vinter. Man har blot ikke opdaget endnu, at hovedet er skilt fra kroppen. Og spørgsmålet er da: hvornår nikker vi med hovedet?

I. KONGEN

Da Feisal trak dolken.

Det begyndte en varm oktoberdag i Kuwait. De arabiske olieministre satte sig sammen for at diskutere, hvorledes de kunne hjælpe Ægypten og Syrien i krigen mod Israel. Størst opmærksomhed var samlet omkring Sheik Yamani, Saudiarabiens olieminister. Hvilken besked havde han med fra kong Feisal?

Nogle timer senere opløstes mødet. Et kortfattet *communiqué* – og et knips med fingeren. Krisen for den vestlige verden var begyndt.

Det lyder paradoksalt. Men ved at lukke oliehanerne 25% til og firedoble oliepriserne, har de arabiske olielande skabt kaos i vor økonomi. Den centrale mand bag denne arabiske beslutning er kong Feisal.

Feisal ibn Abdul Aziz al-Saud, 68 år gammel, konge af Saudiarabien, kontrollerer en trediedel af jordens kendte oliereserver. Alene i 1973 tjente han 2.2 milliarder dollars ved oliesalg. Med de hastigt stigende oliepriser vil han i det kommende tiår tjene gigantiske summer på det vigtige energiråstof.

Uden Feisals deltagelse ville en arabisk olieboycot aldrig være blevet effektiv. Utallige gange havde Feisal forsikret, at olie og politik *ikke* burde sammenblandes. Som afdøde præsident Nasser engang sagde: »Araberne kan ikke drikke olien, vi er nødt til at sælge den.« Feisal var enig.

Hvorfor skiftede han så pludselig mening? Afgørende var antageligt de amerikanske våbenforsendelser til Israel under Oktoberkrigen. En pludselig fornemmelse af magtesløshed. Uanset hvad de arabiske stater ville gøre, havde Israel USA i ryggen. Derfor besluttede de arabiske olieministre på deres møde i Kuwait at gribe ind. Feisal selv har overfor BBC forklaret hvorfor han skiftede hest:

»De arabiske lande anklagede mig for at have indgået en pagt med zionismen og den amerikanske imperialisme, rettet mod araberne.«

Det kunne han ikke sidde overhørig. De mange palæstinensiske oliearbejdere i Saudiarabien var begyndt at røre på sig. Hvis Feisal intet gjorde, risikerede han at de saudiarabiske olieinstallationer ville blive sprængt i luften af utilfredse palæstinensere.

Med eet slag er den relativt ukendte beduinshøvding på den arabiske halvø blevet en af den politiske verdensscenes mest prominente figurer.

Feisal er et produkt af det feudale beduinsamfund, han er opvokset i. Selv om han i sin tid som udenrigsminister

berejste hele verden, har det ikke ændret hans mentalitet afgørende. Han tænker og handler som en beduin: forsigtigt, afvejende alle konsekvenser. Men altid ud fra den fundamentale betragtning: hvem er min ven og hvem er min fjende?

Hvis USA har besluttet sig til at være Israels ven, følger helt konsekvent heraf at USA må være Feisals fjende. Det er ørkenens lov. Og lige så dybtfølt hans loyalitet kan være, lige så farligt kan hans fjendskab blive, hvis det vækkes. Og med den oliemagt Saudiarabien besidder, kan vesten *ikke* tillade sig at ignorere Feisal. Han ved det.

Feisal er et dybt religiøst gemyt. Som Mekkas og Medinas vogter centrerer hans opmærksomhed sig helt naturligt om den islamiske verdens tredie helligdom: moskeerne i det østlige Jerusalem. Feisal har erklæret, at før han dør, vil han holde bøn i el-Aqsa moskeen, og den skal vel at mærke være på *arabiske* hænder.

II. SHEIKEN

Krøsus kommer til byen.

København, 21. november 1973.

Alt gik i stå i hotel Royals store lobby, da sheiken skred ind ad døren med sit store følge efter sig. Piccoloerne var på tærerne. Damerne blev en anelse bløde i knæene og slog øjnene ned. På 17. etage blev dørene til den store suite slået op. Alt var klar til at modtage det nye stjernesud på den politiske verdensscene: Sheikh Ahmed Zaki Yamani, Saudiarabiens olieminister.

Smilende, sejrssikker og meget imødekommende indviliger Yamani i en samtale. Tænder sig en cigaret, læner sig tilbage i Arne Jacobsen-lænestolen og begynder at forklare hvorfor den vestlige verden er blevet kastet ud i en økonomisk krise på grund af olieboycotten. Han er kommet til København som led i en europæisk rundrejse for at forklare regeringerne, hvad de kan gøre for at få genoptaget olieleverancerne fra den arabiske verden.

»Vi har ikke besluttet at skære olieleverancerne til Europa ned på en enkelt nat. Utallige gange har vi sagt: Hvis I ikke hjælper os med at gennemføre FN-resolutionerne om at Israel skal rømme de besatte arabiske områder, så kan I heller ikke regne med vor hjælpsomhed,« forklarer Yamani. »Vi har gentaget os selv, men ingen ville lytte!«

»Israel er arrogant,« mener Yamani. »Seks år er gået, Intet er sket. Israelerne støttes af amerikanerne og en del andre nationer. Derfor nægter de at trække sig ud af vore områder. Så vi håber, at I europæere vil gribe ind – og samarbejde med os. Så snart Israel giver os vort land tilbage, får I jeres olie igen.«

Sheikh Yamani's selvretfærdighed udspringer af, at han kommer fra en af verdens største olienationer: Saudiarabien. Omkring en trediedel af jordens kendte oliereserver ligger i hans land. Yamani fortæller, at han har ret sikre tegn på, at der i virkeligheden er to eller tre gange så store olieforekomster i Saudiarabien. De er blot ikke konstateret endnu.

»Vi kan redde den vestlige verden gennem dens energiproblemer til ca. år 2000, når de ydre omstændigheder er i orden,« forsikrer Yamani.

43 år gammel, uddannet på amerikanske universiteter, fjorten års tjeneste som saudiarabisk minister. Det er nogle af Yamani's kvaliteter. I vestlige olie kredse regnes han for at være en af den arabiske verdens mest fremragende forhandlere. Han kender den vanskelige oliebranche til mindste detalje, og han er på forhånd sikret, at der vil blive lyttet til ham med stor opmærksomhed under hans besøg i de vestlige hovedstæder.

Præsenteret for Henry Kissingers udtalelse om at USA har modforholdsregler, der kan tages i brug overfor de arabiske olielande, hvis embargoen fortsætter på ubestemt tid, svarer Sheikh Yamani:

»Både USA og Europa har visse modforholdsregler, de kan tage i brug. Men vort olieåben er stærkere. Vent til vi for alvor tager det i brug. Vi kunne f. eks. skære vor produktion ned til 20% af det normale. Tror De, at Europa eller Japan kan overleve dette? Og hvis det er militære

modforholdsregler, amerikanerne tænker på, så tror jeg det ville være selvmord.«

»Hvad sker der, hvis USA f. eks. invaderer de saudiarabiske oliefelter?«

»Vi har visse sensitive oliefelter i Saudiarabien, og de ville øjeblikkelig blive sprængt i luften. Det vil betyde, at Europa og Japan må leve uden vor olie i mange år. Installationerne kan ikke repareres på en måned eller to.«

»Jeg ved, at Henry Kissinger er en yderst kløgtig og dygtig politiker,« tilføjer Sheikh Yamani, og han ved, hvilke midler vi råder over. Jeg kan ikke forestille mig, at han ville gå så vidt.«

Yamani forklarer, at det tog lang tid for kong Feisal, hans chef, at bestemme sig til at anvende olievåbnet. Men nu hvor det er taget i brug, så må man til gengæld tage Feisal alvorlig. Man har indstillet sig på i den arabiske verden, at linen skal løbes ud. Hvis Israel ikke kan tvinges til at opgive de arabiske områder nu, så vil det aldrig kunne lade sig gøre.

»Derfor, hvis nogen fortæller Dem,« understreger han, »at vi giver op halvvejs uden at have nået vort politiske mål, så bedrager vedkommende Dem. Vi står fast til enden.«

III. PROFESSOREN

De syv søstre løfter op i skørterne.

Solen kaster lange, gyldne striber hen over Oslofjordens vand. Fra den behagelige udsigtspost på tagrestaurantens veranda, docerer Peter Odell om vor verdens nye barske realiteter. Skråt over for os på den anden side af bugten er et skibsværft i færd med at lægge sidste hånd på en kæmpeolieboreplatform. Et symbol på Norges nye oliepotens. Lige nu er det absurd at se denne kæmpepedderkop stikke højt op over tagene på Oslo by. Men om nogle måneder er den sænket ned i Nordsøens dyb, og nordens hvide arabere er i gang med at forfølge successen fra »Ekofisk«, Norges første store oliefelt.

Peter Odell, britisk, arbejdede tidligere i et af de store internationale olieselskaber. Han kender derfor i eminent grad branchen indefra. Nu er han professor ved Erasmus Universitetet i Rotterdam, hvor han er leder af det økonomisk-geografiske institut. Odell har placeret sig som en af Europas mest fremtrædende skribenter i oliespørgsmål og har udgivet en serie af bøger om emnet.

Mens forårssolen luner terrassen behageligt op, lukker vi op for båndoptageren. Dette er Odells memento:

— Man bør gå længere tilbage end Oktoberkrigen i Mellemøsten i fjor, hvis man vil forstå oliekrisen. Ved udgangen af 1960'erne var situationen den, at der var rigeligt med olie på det internationale marked. Det betød, at priserne var lave, men derfor også at olieselskabernes fortjeneste var relativt lille.

Fra 1930'erne og frem til 1950'erne var det de store multinationale olieselskaber, der beherskede den internationale oliehandel.

Man taler om de syv søstre, hvor iblandt Shell og BP er europæiske, mens de andre fem er amerikanske. I 1950'erne fik disse selskaber konkurrence fra mindre amerikanske olieselskaber, der fandt at de tjente for lidt på det amerikanske hjemmemarked. De begyndte derfor at sikre sig aftaler i Mellemøsten og Sydamerika med henblik på at opkøbe olie der og sælge den i USA.

Men netop som det gik bedst, blev der i 1958 indført forbud mod indførsel af olie til USA over en vis grænse. Det var en slem streg i regningen for de mindre firmaer, som havde satset på det amerikanske marked. Nu måtte de forsøge at afhænde olien, som de var kontraktligt bundet til at aftage, andetsteds. Det betød, at de europæiske og japanske markeder blev oversvømmet med billig olie. Jo større udbud, jo lavere pris. Forbrugerne var glade, olieselskaberne svært utilfredse.

I de år og op gennem 1960'erne vænnede vi os i de vestlige industrisamfund til, at olie kunne anskaffes billigt. Derfor den hurtige omstilling fra kul, og derved blev industriapparatet og vore boliger anlagt ud fra den antagelse, at

kraftstoffet og opvarmningsmidlet olie fortsat ville kunne anskaffes til priser, der ikke var væsentlig højere end dem man kendte.

Ved slutningen af 1960'erne var der derfor tre parter, som alle ønskede en ændring. For det første var der de internationale olieselskaber, der ønskede en større profit. Dernæst de største olieproducerende lande som Saudiarabien, Iran, Libyen og Venezuela, der ønskede at tjene lidt mere på at sælge deres olie. Og endelig for det tredje USA, der havde oliereserver i den amerikanske undergrund, men ønskede en højere pris, så det kunne blive rentabelt at hente den amerikanske olie op fremfor at importere den billigere arabiske.

Det vil nu være naturligt at forestille sig, at hvis disse tre parter, altså olieselskaberne, olieproducenterne og USA alle kunne se deres interesse i højere oliepriser, da at arbejde sammen med henblik på at udvirke dette.

Her må vi lige kaste et blik over skulderen til de olieproducerende lande. De havde i 1960 oprettet deres egen fagforening, eller kartel om man vil, nemlig Organisationen af olieeksporterende lande, også kaldet OPEC. I de første år havde olieselskaberne fuldstændig ignoreret den nye organisation. Den havde ikke store muligheder for at gøre sig gældende. Olie var der nok af, og hvis et land ville gøre vrøvl, kunne det risikere at blive chikaneret af olieindustrien, eller værre endnu, som det skete i Iran i halvtredserne, da Mossadeq nationaliserede den iranske olie. Et statskup, hjulpet i gang af den amerikanske efterretningstjeneste CIA, blev iværksat, og de gode gamle tilstande genetableret. OPEC blev altså ikke i begyndelsen taget særlig alvorligt, men i slutningen af 1960'erne satte den nye udvikling i gang, som vor situation i dag kan spores tilbage til.

Nu fik olieselskaberne nemlig øje for, at OPEC kunne blive et brugbart instrument i forsøget på at fremkalde prisstigninger. Selskaberne opmuntrede derfor olielandene til at gå videre med at udbygge OPEC. Ja, snart fremstod OPEC ligefrem som det eneste organ, hvormed de store

olieselskaber ville forhandle. Dermed havde man også på bekvem måde fået lukket konkurrenter ude.

Vendepunktet kom med det møde OPEC-regeringerne afholdt i Caracas i Venezuela i december 1970. Her gik Libyen og Venezuela i spidsen med kravet om, at afgifterne olieselskaberne skulle betale måtte sættes i vejret.

Nogle måneder senere, i februar 1971, kom den berømte aftale mellem OPEC-landene og olieselskaberne, der blev døbt efter den iranske hovedstad, Teheran, hvor mødet blev holdt.

Teheran-aftalen var et gennembrud for olielandene. Referenceprisen blev sat i vejret med 25%, og olieselskaberne ville nu lade producentlandene få to/trediedel af indtægterne på olien, så længe referenceprisen var lavere end markedsprisen. Hvis den blev højere, kunne de få en endnu højere procentdel.

Siden det møde har det naturligt nok været OPEC-landenes vigtigste mål at få hævet referenceprisen. Det var, hvad der skete i vinteren 1973–74 flere gange i træk, og dermed hvirvledes priserne i vejret.

I dag er disse aftaler historie, men dengang de blev indgået var de ret så revolutionerende, fordi der var et tydeligt mønster i dem, som betød at olielandene var på vej til at mangedoble deres indtægter i takt med, at de engang selvrådige olieselskaber mistede terræn. Med bagklogskabens hjælp kan man måske i dag sige, at olieselskaberne havde budt OPEC-landene op til en dans for at opdage midt under valsen, at olielandene dansede bedre end de selv og derfor overtog føringen.

Som et eksempel kan man nævne, at ikke så snart havde selskaberne og de arabiske golflande indgået aftalen om en gradvis overtagelse af 51% af olien frem til 1982, før Libyen begyndte at arbejde på en *øjeblikkelig* overtagelse af 51%. Det kaldes i olieselskabernes særlige jargon »leapfrogging«, d. v. s. bukkespring, hvor producentlandene hele tiden hopper buk over hinanden og skærper deres krav.

September 1973 landede oberst Gadafis regime i Tripoli i flot stil efter et flik-flak over golflandene med en aftale

om øjeblikkelig 51% rådighedsret over den libyske olie samt forbedrede priser på disse 51%. Samtidig skruedes referenceprisen i vejret.

Få uger efter kom Mellemøstkrigen, og derfor har de fleste vel glemt denne ublodige revolution, som den internationale olieindustri dengang oplevede. Ikke for ingen ting udkom det amerikanske ugemagasin Newsweek i september 1973 med et forsidebillede af en fyrig oberst Gadafi, der råber sit militante budskab ind i en mikrofon, så det runger skæbnetungt ind i bestyrelsesværelserne hos de multinationale i London City og New Yorks Wall Street.

Efter 10–12 års indgående drøftelser og indhøstede erfaringer var OPEC-landene begyndt at forstå og så småt også beherske forhandlingsspillet med olieselskaberne, fortæller professor Odell. Premierminister Jalloud i Libyen, sheikh Yamani, olieminister i Saudiarabien og Abdel Rahman Atiki, finans- og olieminister i Kuwait er nogle af prototyperne på de vestligt uddannede og højt begavede olietaktikere, som de arabiske oliestater råder over. De er deres modspillere i olieselskaberne jævnbyrdige, og bag sig har de magt — oliemagt.

Men spørgsmålet er, om olielandene og olieselskaberne er egentlige modspillere. Er de ikke snarere medspillere? Afgørende i denne forbindelse var, at den amerikanske regering løste båndene for den strenge antitrust lovgivning, som havde betydet, at selskaberne ikke måtte samarbejde i et kartel og samordne deres dispositioner. Selskabernes bluff bestod ifølge Peter Odell i, at de foregav overfor offentligheden at beskytte forbrugernes interesser i forhandlingerne med OPEC-regeringerne. Hvad der i virkeligheden skete var, at de to parter i fællesskab etablerede grundlaget for atter at bringe orden i markedsføringen af olie. D. v. s. at udbuddet af olie blev begrænset til den forventede efterspørgsel med højere priser, højere profitter og højere statsafgifter hele kompasset rundt. Som Odell tørt tilføjer: ikke ligefrem en ordening som synes at imødekomme forbrugernes interesser.

Den 6. oktober 1973 udbrød krigen mellem Israel og de

arabiske lande. Den havde ingen direkte tilknytning til oliesituationen, men fik det alligevel hurtigt. Den 17. oktober mødtes OPECs medlemmer i Kuwait. For en ordens skyld skal det lige understreges, at OPEC omfatter både arabiske og ikke-arabiske lande. 7 af medlemmerne er arabiske, andre fem er Iran, Indonesien, Nigeria, Venezuela og Equador. På mødet i Kuwait besluttede OPEC at referenceprisen på olie skulle ligge 40% over markedsprisen. Det betød, at olieselskabernes afgifter til olielandene næsten fordobledes. Dagen derpå mødtes de arabiske olielande i et separatmøde og besluttede at nedskære deres olieproduktion med 5% for hver måned der gik, indtil Israel trak sig ud af de områder, som det havde besat siden juni 1967.

Med andre ord olielandene havde på engang fordoblet olieafgifterne og begrænset olieleverancerne, og det ekstra raffinerede ved denne nedskæring var, at den kom lige før vinteren satte ind, og hvor forbruget erfaringsmæssigt altid stiger stærkt.

Med uundgåelig logik kom olieproducenterne frem til den konklusion, at de faktisk kunne klare sig ganske udmærket uden olieselskaberne. De multinationale oliegi-ganter, som på 40 år har svunget sig op til deres formidable førerposition, får nu kniven i ryggen af de udbyttede lande, som hidtil har måttet levere det sorte råstof til latterlige lave priser.

IV. GIGANTEN

Når mine drømme om storhed er omme ...

»Thank you, gentlemen. Good morning. I would like to talk to you this morning for a few minutes about the role of the international oil companies.«

London, 1. maj 1974. Pressekonference med direktør Jamieson, Exxon-koncernens topchef.

Stedet er det europæiske Essos hovedkvarter i London. Selskabet er en filial af det største amerikanske olieselskab, Exxon, der tidligere også anvendte navnet Esso.

Direktør Jamieson, på besøg fra New York, gør på bag-

grund af oliekrisen og firedoblingen af oliepriserne rede for olieindustriens opfattelse af situationen.

»De sidste tolv måneder har været en dramatisk oplevelse,« siger Jamieson. »Jeg har været i oliebranchen i mere end 40 år. Men jeg har aldrig oplevet en så hurtig og definitiv ændring af vilkårene for vor virksomhed.«

Ved Jamiesons side sidder direktører og underdirektører for filialer af Exxon i Europa, klar til at springe til med tal og statistik, hvis det skulle blive nødvendigt. Kvartalsregnskaberne for de multinationale olieselskaber for det første kvartal af 1974 var så bemærkelsesværdigt gode, at det mere end nogensinde tidligere har bragt olieselskaberne i centrum for offentlighedens opmærksomhed.

Exxon havde et udbytte på 4½ milliard i de første tre måneder af 1974, hvilket repræsenterer en stigning på 34%. Et af de mindre selskaber, Occidental Petroleum, kunne melde om en stigning på 718%!

Foran Exxon-chefen sidder korrespondenter for diverse europæiske dagblade og radio/tv-selskaber for at høre ham forklare sammenhængen mellem de kraftige prisstigninger og oliebranchens store indtægter.

Esso Europas store bygning i London City udstråler magt og finanspotens og synes indirekte at dementere chefen for det store imperium, der med sikker stemmeføring forklarer, at det såmænd ikke er olieselskaberne, der gør den store forretning. Siden oktober 1973 er det derimod olielandenes regeringer samt forbrugerlandenes regeringer, der tager både otte og ti gange mere hjem i skatter, end olieselskaberne kan tjene.

»Og hvis vi skal fortsætte med de store investeringer til nye olie-eftersøgninger,« forklarer Jamieson, »så må vi have et overskud, så der er penge at arbejde med.«

Ikke desto mindre har det vakt opsigt, at olieselskaberne kunne vise så stor indtægtsfremgang under krisen, samtidig med at forbrugerne havde problemer med at betale de store olieregninger. Man havde gerne set, at selskaberne tog en del af producentlandenes afgiftsforhøjelser på egen kappe frem for blot at skyde dem videre til forbrugerne.

I USA kaldte olieselskabernes regnskaber mange protester frem. Formanden for senatets indenrigsudvalg, senator Henry Jackson, der er kendt for sin aggressive stil, betegnede ligefrem olieselskabernes udbyttestigninger som »sjofle«.

Den form for beskyldninger lader Exxon-chefen helt kold. Hans enkle svar er, at disse profitter er en nødvendighed, hvis olieselskaberne skal have midler til at investere i nye oliefelter, nu hvor de med magt bliver sat på porten i den arabiske verden. Jamieson gør status:

»I Irak er vi direkte blevet eksproprieret. I Libyen måtte vi afgive 51%, i Kuwait 60%. Vi anerkender, at disse forandringer er uafvendelige. Det er vor opgave at tilpasse os den nye situation. Og jeg er ikke modløs, for problemerne med de for små forsyninger vil forsvinde i løbet af relativ kort tid, forudsat at der ikke bliver uro i landene ved den Persiske Golf.«

Olieselskabernes deroute. De syv stygge søstre, som de store oliemonopoler er blevet kaldt, er blevet hvirvlet ind i et striptease, hvor de arabiske sheikher byder højt for at få lov at tage deres dyd. I stedet for som aftalt 25% har OPEC-regeringerne overtaget 60% medejerskab. Snart vil de have 100%.

Tilbage til olieselskaberne er fragtmarkedet, raffineringen af olien og distributionen. Og dermed er toppen af deres tidligere så gigantiske profitter skåret af.

Der er dog ingen grund til at have ondt af de multinationale. Deres selskaber drives efter strengt forretningsmæssige principper. Hvis der ikke er overskud, så opereres blindtarmen bort. Operationen kaldes rationalisering.

Det er industrilandene og u-landene, der sidder tilbage med lommemesmerterne. Forbrugerne betaler gildet. På kredit-siden finder man de tre velkendte parter: olielandene, olieselskaberne og USA. På forskellig måde og med forskellig grad vil de vide at drage fordel af olieprisernes himmelflugt. For den var der intet magisk ved. Kun godt udtænkt.

Exit Exxon-chef Jamieson: »Good-by gentlemen of the press. My pleasure to meet you!«

V. DESPOTEN

Øst er øst, og vest er vest . . .

Ved den Persiske Golf er der en stormagt under opvækst, nemlig Iran, hvis stærke mand er den 53-årige shah Mohammed Reza Pahlevi. Han mener, at golfen kan tage vare på sig selv, og at han selv som golfens protektor både kan holde stormagterne på afstand og sikre effektiv militær kontrol over områdets olieklæder. »Vi har tidligere erklæret, at vi ikke ønsker at se nogen fremmed tilstedeværelse i golfen,« udtaler shahen, »det være sig England, Sovjetunionen, USA eller Kina, og den politik ændrer vi ikke.«

Med ca. $\frac{2}{3}$ af verdens kendte oliereserver er den Persiske Golf selvsagt et af verdens strategisk vigtige områder. Det har været erkendt i mange år, men er især blevet genstand for studier siden den arabisk-israelske krig i oktober 1973, hvor tyngdepunktet i Mellemøsten på grund af olierestriktionerne blev forskubbet fra Middelhavsregionen østover til golfområdet.

Her henter Japan ca. 90% af sin råolie og Vesteuropa ca. 60%. Strædet ved Hormuz, hvor shahen af Iran opbygger en lang række fly- og flådebaser, er den flaskehals, som olietankerne skal igennem. Det er her den afgørende militære kontrol ligger, mener shahen, og ikke ude i det Indiske Ocean. Herfra vil persiske phantomjagere og torpedobåde beskytte tankbådene mod politisk piratvirksomhed, og det er en beskyttelse shahen kan tænkes at forlænge helt over til Bab el Mandeb-strædet ved indsejlingen til det Røde Hav, efter at Iran har indsat tropper i Dhofar på sydsiden af den arabiske halvø. Shahens ambitioner synes tydeligt nok at være at overtage Storbritanniens tidligere hegemoni over området.

Briterne har traditionelt haft overopsynet med golfregionen i de sidste 150 år, en rolle som ophørte, da London pr. 1. december 1971 opsagde de traktatmæssige forsvarsforpligtelser i de arabiske sheikhdømmer på golfens vestkyst. De blev selvstændige under navnet de Forenede Arabiske Emirater, ligesom Kuwait blev det i 1961 og Syd-

jemen i 1967. De oversøiske militærforpligtelser var vokset briterne over hovedet, og især hele Øst-for-Suez politiken kom i den grad under beskydning af hjemlige kritikere, at det blev en tvingende nødvendighed at skære det britiske militærbudget radikalt ned.

Shahen af Iran forklarede i fjor, hvorledes han oplevede denne udvikling: »Jeg begyndte at gøre mig overvejelser om at opbygge Iran militært i 1959 eller 1960, da jeg kunne indse, at USA ikke kunne blive ved med at fylde rollen som international gendarm for bestandig. Amerikanerne fortalte mig dengang, at jeg ikke skulle gøre mig bekymringer, for »vi kan holde politiopsyn med verden med vore to luftbårne divisioner«. Men så kom den britiske beslutning i 1968 om i 1971 at trække sig ud af golfområdet, og det måtte naturligvis blive efterfulgt af et magtvakuum. Så så vi pludselig divisioner krydse de internationale grænser, opdelingen af Pakistan, mens massemedierne applauderede, FN atter var paralyseret, og stormagterne så til med foldede hænder. Forud for det var den sovjetisk-indiske traktat blevet indgået Og der var også den sovjetiske traktat med Irak for et år siden — nok en alarmklokke ringede.«

At Iran skal udfylde magttomrummet efter briterne, er hovedhjørnestenen i den persiske udenrigspolitik. Og i kraft af de stærkt stigende olieindtægter har shahen været i stand til at betale regningen for de udvidede militæradgifter. I 1966—67 var Irans militærbudget ca. 255 millioner dollars. I 1973—74 var forsvarsudgifterne steget til over to milliarder dollars, ca. 6,2% af det beregnede bruttonationalprodukt.

Men Iran er ikke den eneste golfstat, der har oprustet. Også Saudiarabien, Irak og sheikhdømmerne er med i våbenkapløbet. Alle er de olieproducerende og i stand til at betale kontant i hård valuta for deres våbenindkøb, hvilket er et afgørende incitament for USA, Frankrig, Storbritannien og Sovjetunionen til at levere, hvad der bliver bedt om.

Sideopstillet med shahen er der altså i selve golfregionen

en konge, en sultan, ti sheikher samt en socialistisk præsident. Og det er især den sidste, som på forhånd er dømt til rollen som det sorte får, fordi Iraks republikanske styre har knyttet sig tæt til Sovjetunionen, mens de øvrige stater har fastholdt deres tilknytning til vesten.

Irak og Sydjemen er de to radikale poler, som skal indkapsles, eventuelt med amerikansk hjælp. At holde socialismen og kommunismen væk fra den arabiske halvø er så vigtigt for Feisal, at han accepterer et uudtalt interessefællesskab med Iran — en hvid akse tværs over golfen, som skal bryde den »røde fare«.

VI. KAPITALISTEN

Under de grønne spidsbueporte.

Essen, Ruhrdistriktet, efteråret 1974.

En flok arbejdere svinger ind gennem porten i den tidlige morgendæmring på Krupps stålværk for at afløse nat-holdet. Luften er tung og støvet som sædvanlig af røgen fra de store skorstene.

Intet adskiller denne morgen fra enhver anden i bevidstheden hos de skiftarbejdere, der cykler hjem for at få noget søvn efter nattens arbejde.

Og dog er der alligevel noget specielt ved denne dag. I byens udkant, i Villa Hügel, der er Krupp-koncernens historiske residens, har koncernchefen Berthold Beitz fået sikkerhed for, at en opsigtsvækkende aftale mellem ham og den persiske kejser, shah Reza Pahlavi, er gået i orden.

En aftale, der betyder at Krupp-koncernen sælger en fjerdedel af aktierne i sit stålværk til Iran mod kontant betaling. Uden at arbejderne aner det mindste, er en fjerdedel af deres arbejdsplads pludselig kommet i hænderne på en fjern og næsten eventyragtigt enevældsfyrste.

På Villa Hügel indvilliger Berthold Beitz i at fortælle historien om, hvordan det gik til:

»Ideen fik jeg sidste år, da jeg var i Persien og fik foretræde hos shahen. Han fortalte mig om sine planer med

at opbygge landet, og de mange problemer det gav ham. Det faldt mig ind, at det ville være en god kombination, hvis Iran, der har olie og penge, kunne bringes sammen med Krupp, der jo har teknologi. Jeg foreslog det, og shahen var omgående med på min idé. Han var faktisk den drivende kraft, da aftalen skulle bringes i stand.

Selve underskrivelsen af aftalen fandt sted den 17. september kl. 4 om eftermiddagen i Teheran. Det var den første aftale, men der er een mere, som vi antageligt underskriver inden udgangen af dette år. Sammen vil Irans regering og Krupp i Svejts oprette et selskab med hovedsæde i Zürich, et investeringsselskab, hvor hver af os har en lige stor andel. Investeringerne har vi tænkt os skal foretages i udviklingslandene, i Latinamerika og Afrika, men de kan selvfølgelig også placeres i selve Iran.

Det afgørende for Iran er imidlertid, at det får del i en omfattende erfaring om skibsbygning, stålfremstilling, maskinbygning, afsaltningsanlæg og kemi, som vi råder over. Og vi er naturligvis rede til at assistere selskaber i Iran med vor indsigt. Fordelen for os er, at vi har fået et stort kontant beløb på bordet for aktierne, foruden at vi har fået en yderst potent partner i et fælles investeringsselskab, der har indflydelse verden rundt, og for det tredje, og det er ikke det mindst vigtige, vi har fået en stor kunde til vore produkter. Især til stål, som Iran i de første år vil have et meget stort behov for.«

Samtalen med Berthold Beitz finder sted i hans rummelige rigt udstyrede kontor på første sal i palæet. Sammen med os er Krupps informationschef, grev Zähvits, en elegant herre med lorgnet, indbegrebet af forestillingen om hvordan en klassisk koncernleder eller storkapitalist bør se ud. Berthold Beitz derimod leder snarere tanken hen på en velplejet og godt udseende skuespiller fra Hollywood.

Beitz er gulddrengen i vesttysk industri. Han har arbejdet sig op fra ingenting, og da Krupp i 1953 knyttede ham til foretagendet som generaldirektør, var han allerede så godt placeret på listen over direktøremner, at det var naturligt at drage ham ind som industrikoncernens topmanager.

Hans store succes på det internationale felt, hvor konkurrencen er knivskarp, skyldes dels hans ubestridelige evner og dels hans elegante charmerende fremtoning, som man normalt ikke ligefrem forbinder med vesttysk topindustri, endsiige med det symboladede begreb Krupp.

Beitz kontor er udstyret med en stor bogsamling, på væggene hænger nogle dyre malerier. Koncernchefen selv forsvinder næsten bag det blankpolerede skrivebord, der er blæst for uvedkommende arbejds papirer. I hans forværelse bemærker man på væggen bag sekretærens skrivemaskine en knaldsort plak at med en rød femtakket stjerne og et overdimensioneret pistolløb ledsaget af ordene »Kommunister, pas på!«. Jeg spørger sekretæren, hvorfor hun har hængt netop den plak at op. Hun svarer med et undseligt blik og en let rødme i kinderne, at den hang der fra hendes forgængers tid.

Udenfor palærunderne i det kølige efterårsvejr vifter det store hvide flag med det sorte B, mens Berthold Beitz tænder sig en ny cigaret og læner sig frem i stolen for at forklare sig:

»Det billede, som man med mellemrum forsøger at tegne af shahen her i Europa, er falskt. Han er en meget hårdt arbejdende mand, der dagligt arbejder 12 til 14 timer, er utroligt velinformeret og punktlig, og utrolig streng, hvis noget ikke bliver gjort, som han har befalet. Det har jeg oplevet, da vor kontrakt skulle sættes op. Nøje på slaget er han, meget preussisk kunne man sige.

Om vi har bundet Krupps skæbne til Iran? Næh, det har vi da ikke. De må tænke på, at stålværket kun repræsenterer 8% af Krupp-koncernen, så det er der ikke tale om. Men jeg føler mig overbevist om, at Iran har en stor fremtid, det er derfor, jeg har arbejdet på at få min idé virkeliggjort. Vi vil nu kunne følge Irans fremskridt på nærmeste hold. Og jeg tror også, at shahen har set en særlig betydning i, at det blev med Krupp, at han indgik aftalen, fordi vort navn er slået fast i bevidstheden hos de fleste som noget meget solidt.«

Industriægteskabet mellem kejserhoffet i Teheran og den

163 år gamle stålkoncern i Essen vakte naturligt nok stor opsigt.

Hos nogle kaldte det provokationerne frem. Som det sarkastisk blev bemærket: Krupp-koncernen har jo tidligere bevist, at den befinder sig bedst i selskab med kejsere og diktatorer. Og med shahen af Persien har man fået det hele, både den kejserlige pomp og det middelalderlige diktatur.

Det var en kommentar, der lod Krupps koncernchef helt kold. Hans bemærkning til trolovelsen med kejserhoffet lød: »Der er musik i det her. Der udmanøvrerede vi de multinationale giganter.«

VII. FINANSFYRSTEN

Med kærlig hilsen fra den tredie verden.

Kuwait, november 1974.

»Om tyve år vil her ligge et pragttrige, om fyre år begynder det at skride sammen, og om tres år er der intet tilbage — kun blæsten, sandet og stjernerne!«

Min kuwaitiske guide slår ud med hænderne og fælder sin dødsdom over det lille fyrsterige ved den arabiske golf, mens vi står en tidlig morgen og kikker ud over ørkenen og de mange olieinstallationer og lagertanke.

Man fornemmer helt bogstaveligt, hvor skrøbeligt Kuwaits grundlag er, det er som et tusind og een nats eventyr. Kom der en hvirvelvind, kunne den fjerne paladser og byer på een gang, og tilbage ville kun været sandet. Det sand, som man i dag inde i Kuwait by gør sig de ihærdigste anstrengelser for at skjule med asfalt overalt, hvor det stikker frem.

Her i et af verdens nye finanscentre, hvor en god portion af industrilandenes velstand nu som en vandrepokal bliver sendt hen, er der en forbavsende overflod: store limousiner, dyre forretninger, eksklusive hoteller, der véd at tage sig betalt, og privathuse bygget i den mest forbløffende lagkagestil.

Med OPEC-gruppens firedobling af oliepriserne sidste

vinter er der ved den arabisk-persiske golf opstået en klynge af ny-rige stater, som med deres beslutninger i direktionens-lokalet i Wien er i stand til at sende chokbølger gennem den vestlige verden.

En af disse tretten frygtede beslutningstagere bor i Kuwait: finans- og olieminister Abdul Rahman al-Atiqi. Jeg besluttede at opsøge ham, og stor var min undren, da jeg konstaterede, at han boede i en ganske almindelig, lidt nedslidt kontorbygning, hvor man med en lidt vakkelvorn elevator kører op til 6. sal.

Al-Atiqi, 48 år, modtog mig klædt i den traditionelle hvide kjortel, som alle kuwaitere bærer. Om hovedet en kefia, der indkranser de guldindfattede briller, et par skarpe gennemtrængende øjne og et ansigt, der sjældent smiler. Ved OPEC-konferencerne er Atiqi altid klædt i vestlig klædedragt, og han optræder som den sammenbidte, skrappe fyr, der strammer skruen en ekstra tand. Han giver intet ved døren.

Da jeg mødte Atiqi i Kuwait, forstod jeg hvorfor. Han er en bitter mand, og han kræver oprejsning og erstatning for forvoldt skade. Han er bitter over den udbytning, som han mener industrilandene har drevet mod udviklingslandene. Især mod olielandene, som i 15 år ingen stigninger fik i oliepriserne, mens alle andre råvarer steg – for slet ikke at tale om industrilandenenes produkter.

Jeg spurgte Atiqi, om han var indstillet på at sende nogle af de overskydende »petrodollars« tilbage i det internationale system som investeringer?

– Ja, vi lægger jo ikke dollarsedlerne ned i en skudsikker banksboks her i Kuwait. Vi sælger olie, men det betyder ikke, at vi får stukket kontante penge i hånden. Hvad vi modtager er blot telexmeddelelser og tal, mens pengene bliver i de vestlige banker. Derfor forstår jeg ikke den snak om »recycling«, at pengene skal kanaliseres tilbage i omløbet. Vi køber jo hver dag maskiner, varer og know-how i Europa og USA, så vi er i gang med at sende pengene retur.

Der har været mange forlydender om, at Kuwait har op-

købt store forretningsbygninger i London City og værdipapirer i både England og USA. Men al-Atiqi er tavs som graven om sine dispositioner. »Jeg ser ingen grund til, at jeg skulle røbe overfor Dem, hvad jeg holder hemmeligt for resten af verden,« siger han med en afvisende mine.

Grunden til denne hemmelighedsfuldhed er, at man ikke ønsker at fremprovokere en overfølsomhed i de vestlige lande overfor de såkaldte »rige oliesheikher«. Derfor går man stille med dørene. Det har samtidig den fordel, at pengene kan trækkes hjem hurtigt og i al stilhed, hvis det skønnes nødvendigt. Kuwait har haft penge mellem hænderne i mange år i modsætning til Saudiarabien og de andre olielande. Kuwaiterne regnes for meget raffinerede finansfolk, der bedre end nogen kender de internationale finans kredse og de ritualer, som hører til.

Kan nye nedskæringer i olieproduktionen ventes? — »Ja, afgjort,« svarer al-Atiqi, »lige så meget der skæres ned på forbruget i den vestlige verden, lige så meget sænker vi produktionen. Vi må jo beskytte vore egne interesser, og det er det, I angriber os for. Hvis I fik olien gratis, så ville der ikke være nogen kritik. Sagen er, at I ønsker, at vi skal være under jeres tommelfinger — men sådan skal det ikke være.«

Kommer det til en ny krig i Mellemøsten, er det store spørgsmål, om araberne vil indføre en ny oliembargo. Hertil siger al-Atiqi: »Ja, hvorfor ikke? Selvfølgelig kan det ske igen. Enhver anvender vel det våben, han har rådighed over. Hvorfor skal araberne lide alene? Hvis vi skal lide, så lad resten af verden lide sammen med os. Det er den måde jeg ser det.«

Når man forlader Kuwaits olieminister, er det med blandede følelser. Dels er man rasende over hans arrogante facon, men samtidig må man også erkende, at i 30—40 år har araberne stået med hatten i hånden og bukket for direktørerne for de vestlige olieselskaber, som tjente styrtende med penge på olien, som de hentede for småører i Arabien.

Nu er det slut. Pokalen vandrer. Der vil komme nye indskrifter på dens side. Al-Atiqi vil være et af navnene.

VIII. HÅNDEN PÅ HJERTET

— eller pælen i kødet.

Danmarks holdning til det mellemøstlige problem er en besynderlig blanding af kræmmormoral og en næsten »kipplingsk« tro på zionismens retfærdige mission i det mellemøstlige område. Det oplevede man for første gang meget stærkt sidste vinter, da daværende statsminister Anker Jørgensen med sin »Middelfarttale« var på nippet til at bringe Danmark under en total arabisk olieboycot i lighed med Holland og USA.

Og man har atter oplevet det i de sidste måneder af 1974 i forbindelse med Palæstina-debatten i FN. Denne gang blev det imidlertid så grelt, at mange danskere følte deres anstændighed gået for nær: skulle man virkelig kaste sig på maven for palæstinenserne i FN, og dermed svigte venskabsstaten Israel, blot fordi palæstinenserne har de arabiske olielande i ryggen?

Det ville have været interessant at se, hvordan en regering Anker Jørgensen ville have handlet, hvis den havde haft regeringsmagten i de seneste måneder. Anker Jørgensen gav jo i sin Middelfarttale klart udtryk for, at »Israels aggressivitet kan jeg forsvare en stor del ad vejen — for landets naboer ønsker det i virkeligheden flyttet ud i Middelhavet«.

Saudiarabiens olieminister Sheikh Yamani bekræftede senere, at det var regeringsskiftet nogle få dage efter, som reddede Danmark fra en olieblokade. Men det gjorde ikke Middelfartudtalelsen mindre rigtig eller modig. For rigtigt er det, at Socialdemokratiet i årevis har støttet Israel i dets syn på det palæstinensiske problem. Vi har jo som nation selv været med til at skabe det palæstinensiske problem ved vor afstemning om Israels oprettelse i FN i 1947. Og derfor er det også modigt af Anker Jørgensen, at han tør stå ved sin ærlige mening, uanset om det må koste os lidt sved og tårer. Hvis man er solidarisk med Israels politik og den behandling, det palæstinensiske folk har fået fra zionistisk

side, så bør man stå ved det, især under en anspændt krigssituation som den, der eksisterede i efteråret 1973.

Problemet er imidlertid, at det store danske flertal er ved at løbe fra sine meninger om det palæstinensisk-israelske problem, fordi vore økonomiske vanskeligheder har overbevist os om, at vi ikke kan tåle at komme på de arabiske olielandes sorte liste. Her kommer kræmmormoralen ind. Vi vil gerne afsætte vore eksportvarer til de ny-rige arabiske stater. Ja, vi håber vel at kunne pynte lidt på vor betalingsbalance ved sammen med Saudiarabien og Kuwait at praktisere lidt »recycling«.

Og det går ud over Israel, som pludselig må erfare, at vi med hensyn til palæstinenserne ikke har haft rent mel i posen. Den danske solidaritet vakler i afgørende situationer, og udfaldet er uforudsigeligt. Det ene øjeblik er vi med afståelse af stemmeafgivning i FN med til at lade PLO deltage som observatør i Palæstinadebatten. Det næste øjeblik stemmer vi mod, at palæstinenserne har nogen ret i Palæstina, hvis det bliver på Israels bekostning, og i EF-regi forsinker vi sammen med Holland, at en europæisk-arabisk dialog kommer i gang, fordi vi ikke vil have, at PLO er repræsenteret blandt de arabiske delegationer.

Dansk politik er blottet for en klar og vederhæftig holdning til Palæstinaspørgsmålet. I FN-resolution nr. 242 fra 1967 (den om at Israel skal rømme besatte områder mod en arabisk anerkendelse af Israel) er vi medunderskriver på, at der eksisterer et palæstinensisk *flygtningeproblem*. Intet mere eller mindre. Intet om en palæstinensisk nation, for en sådan eksisterede ifølge Golda Meir i 1968 slet ikke.

I 1973 er vi med en fælles EF-erklæring godt på vej mod en forplumring af vandene. Det hed i erklæringen, som blev udarbejdet i december, at palæstinenserne legitime rettigheder bør imødekommes. K. B. Andersen kunne som udenrigsminister ikke give nogen fyldestgørende forklaring på, hvorledes Socialdemokratiet fortolkede denne formulering. For hvad er det for rettigheder palæstinenserne bliver stillet i udsigt? Er det en ny Balfour-erklæring med omvendt fortegn, hvor palæstinenserne loves et nationalhjem

i Palæstina, og i så fald hvor meget af Palæstina? Uklarheden er forrygende.

Der havde kun været een retfærdig udgang på krisen i 1973, nemlig at den arabiske oliestrøm til Danmark var blevet standset. Det er uværdigt for Danmark — og især er det en ubeskrivelig forhånelse af palæstinenserne — at vi sjakrer os med i en arabisk lobby, når et bredt flertal af den danske befolkning vitterlig ingen sympati har for palæstinenserens »legitime rettigheder«.

Hvad der er brug for nu er en politisk-ideologisk afklaring. Hvis vi fortsat går ind for zionismens idégrundlag, så har palæstinenserne og dermed araberne intet at hente hos os. Og så bør vi sige det klart: vi vil gerne købe olie og sælge cementfabrikker, men vi vil ikke »blackmailes« i det palæstinensiske spørgsmål. Det er klar snak, så kan araberne diskutere, om de skal standse olieleverancerne til os. Men man kan ikke med anstændigheden i behold fastholde sine pro-zionistiske synspunkter og samtidig lefle for feudale oliesheiker i håb om, at de vil købe vore eksportvarer på samme tid, som vi foregiver, at nu er vi nået til forståelse af det palæstinensiske problem.

Jens Nauntofte.

Jørgen Bukdahl: Tordenvejret og gentagelsen (Gyldendal 1974. 176 sider)

Den ejendommelige, men meget indholdsfulde titel på Bukdahls sidste bog har han forklaret i en indledning, betitlet — ikke uden hentydning til den i denne bog allestedsnærværende Kierkegaard — »Til forståelse med læseren«. Titelen er hentet fra en passage i Kierkegaards skrift »Gentagelsen« og behandles udførligt i bogens sidste afsnit, *Tordenvejret og gentagelsen* (Omkring Kierkegaards forlovelse og dens følger).

Valget af titelen er en typisk Bukdahlsk underfundighed. Det er nemlig en flertydig titel. I indledningsafsnittet gøres der med udgangspunkt i Heibergs, efter Kierkegaards mening misforståede, anmeldelse af »Gentagelsen«, rede for en fra Kierkegaards særlige syn på gentagelsen som eksistentiel kategori (en indre proces, der kvalificerer den enkelte i hans forhold til den relative hverdag) vidt forskellig, åndshistorisk tydning af titelen, hvori tordenvejret bliver revolutionerne (ikke fortrinsvis i politisk forstand) og gentagelsen bliver traditioner, der går igen i nye sammenhænge og dér åbenbarer nye dybder og skabende kræfter. Underfundigheden består nu deri, at der i bogen ikke lægges op til noget valg mellem disse to tydninger af den suggestive titel, så lidt som de to forståelser rodes sammen. Læseren må selv finde ud af, hvad meningen med de to helt forskellige titeltydninger i denne bog kan være. Der skal nok blandt læserne være en del, der ikke når til den forståelse med forfatteren, som han i sit indledningsafsnit indbyder til. Der skal nok blandt læserne findes nogle Kierkegaard-efterfølgere, som vil rette alt det, Kierkegaard angriber Grundtvig for, mod Bukdahl, at her forflygtiges personligheden og

ligesom pantsættes i begivenhed (s. 12). Der vil vel også findes litteraturkritikere og politikere, som vil synes, at her bliver nu alting til theologi og prædiken. Men de vil være de dårlige læsere, som ingen forfatter kan undgå at blive belemet med. Bukdahl glemmer på intet sted i sine analyser af forfattere og tænkere Kierkegaards anliggende. Det stemmer, når han siger (s. 8), at Kierkegaards særlige syn på gentagelsen som eksistentiel kategori ikke er glemt, men gemt til sidst.

Bukdahl færdes, som altid, viden om. Men der er i denne sidste bog af ham en strengt fastholdt sammenhæng mellem de store overblik og enkeltanalyserne af bestemte forfatter-skaber, en sammenhæng, som er antydnet i den underfundige titel, men som er bestemt af en dobbelt konfrontation, der styrer alt i bogen, fordi den er Bukdahls udgangspunkt, hvorfra hans tanke går, og hvortil den vender tilbage. Det er først den konfrontation, som titelvalget giver udtryk for, og som den sidste afhandling i bogen giver os nøglen til forståelsen af: konfrontationen mellem ideen og den af den udspringende tænkning på den ene side og virkeligheden, repræsenteret af det enkelte menneske på den anden side, den konfrontation, der hos forfatteren (digteren) og tænkeren, såvel som hos den dem analyserende kritiker eller idéhistoriker (Bukdahl er nok mere idéhistoriker end kritiker, og hvilken idéhistoriker!) udløser den stedsevarende brydning mellem refleksion og umiddelbarhed, mellem forståelse og liv. I bogens slutkapitel, efter mit skøn det smukkeste og klogeste i hele bogen, illustreres dette i redegørelsen for forholdet mellem Kierkegaard og Regine. Det er en afsløring af Kierkegaard. *Hun* var, menneskeligt set, både den største og den klogeste af de to, når klogskab betyder forstand på levende mennesker. Men det er også i en vis forstand et forsvar for Kierkegaard eller for refleksionens uundgæelighed og nødvendighed. *Med* denne afsløring og den deri satte grænse for al tænkning (refleksion) blev han den store, hvis udfordring vi ikke skal slippe for. Denne redegørelse for forholdet mellem Kierkegaard og Regine, som kommer til sidst og måtte komme til sidst, markerer,

hvor Bukdahl selv står i det, han er ude om i denne bog. Al tænkningen, alle analyserne, al »historien« i denne bog, foregår i denne konfrontation mellem ideen (ideerne) og medmenneskets virkelighed. Regine Olsen er nok den betydeligste af de i denne bog behandlede menneskeskikkelser – og det er vel ikke tilfældigt, at Susannah Ibsen i afhandlingen om Bjørnsons og Ibsens gennembrud får den plads, *hun* får.

Der er dernæst den konfrontation, som navnene Kierkegaard og Grundtvig betegner. Også de får deres eget kapitel i bogen: Kirkekamp og broderstrid. Broderstriden er det opgør, som foregik mellem Søren Kierkegaard og den, der førte Grundtvigs sag, broderen Peter Christian Kierkegaard. Som så ofte – også i det netop omtalte kapitel om Kierkegaard og Regine Olsen – startes der med en »anmeldelse« (en kritisk anmeldelse) af nyere litteratur om emnet, her Hellmut Toftedals »Kierkegaard først og Grundtvig så«. Professor Lindhardts udgivelse af Grundtvigs prædikener fra kirkekampens dage forelå øjensynligt endnu ikke, da dette kapitel gik i trykken. Det gør intet. Når Bukdahl selv tager fat, rammer han centralt, også når citatmængden ikke er overvældende, som her. Men det er et godt greb at lade opgøret foregå mellem de to brødre, fordi det derved så at sige kommer til at ske på Søren Kierkegaards betingelser. Det er – også som historisk bidrag – et fint kapitel. Men det er ikke på historieskrivningens plan, slaget står.

Det er igen en konfrontation, det gælder, men her konfrontationen mellem de to forkyndere, eller vidner, om man vil. De er begge mere end skribenter. De er ikke »akademikere«. De er kaldet til at sige noget til deres samtid, som griber dybt ind i den, til at handle i og med deres ord, hvilket er noget ganske andet end at sige og skrive mange ord om det at handle. Men når Kierkegaard konfronteres med Grundtvig, er det en anden virkelighed, ideen brydes med, end i hans konfrontation med Regine. Det drejer sig om den virkelighed, der hedder ånd – udtryksmåden er her ikke Bukdahls i bogen, men min – når man ved ånd

forstår den virkelighed, der bliver til, når ideen ifører sig legemlighed, i det levende ord og i det fællesskab mellem mennesker, det levende ord skaber, menighedens og folkets. Fællesskabet kender Kierkegaard ikke. Han kender kun det personlighedsudslettende kollektiv. Men fællesskabet har historie, og det levende ord er et historisk ord. Historien som menneskets, d.v.s. slægtens erfaring af menneskelivets åndelige virkelighed, kender Kierkegaard ikke så lidt som fællesskabet. Og Marx gør det heller ikke.

I konfrontationen af Kierkegaard med Grundtvig foregår Bukdahls behandling af temaet »tordenvejret og gentagelsen« i den historiske dimension, sådan som den fylder denne bogs forskellige kapitler. Kierkegaard og Grundtvig nævnes undertiden, dog ikke altid. Men modsætningen mellem dem, brydningen mellem den enkelte i Kierkegaards forstand og fællesskabet i Grundtvigs forstand, er den drivende kraft i alle vurderingerne. Derfor er Bukdahls analyser og kritikker noget helt andet end »almindelig« litteraturhistorie, idéhistorie, åndshistorie, filosofihistorie, eller hvad man ville falde på at kalde det, der bydes i denne bog, hvis man skulle rubricere det med gængse skoleinddelinger som hjælpemiddel. Det er »historie«. Vist er det så! Men det er som god højskolehistorie forkyndelse, eller — jeg ville med den fladtrædning af kategorien »forkyndelse«, som har fundet sted, siden den fra Barth- og Bultmann-disciplenes ordbog gled ind i Grundtvigdisciplenes, foretrække et andet udtryk — vidnesbyrd. Ja, det er, hvad det er, det, man finder i denne samling »essays«. Sådan måtte de vel hedde på et universitet, hvor det sikkert ikke ville gå an at kalde dem »folkeligt foredrag«. Vidnesbyrd! Ikke personlig selvudkrængning. Det er bogen kemisk rensat for. Men vidnesbyrd i betydningen af at vidne for en sag, at træde i skranken for ...! Jeg håber ikke, at jeg her mis-tolker Bukdahl eller »overinterpreterer« ham.

Hvis man ikke stiller sig med Bukdahl i den her nævnte dobbelte konfrontation, vil nok hans vandringer rundt i traditionen og i nutidens brydninger, som skal forme vidnesbyrdet for »gentagelsen« (af den tradition, som disse

konfrontationer udspringer af), forekomme noget tilfældige. Men gør man det, da er der god sammenhæng.

De enkelte kapitler skal jeg i denne korte omtale af bogen ikke søge at referere. Det lader sig ikke gøre. De må læses. Men jeg skal kort antyde vejen, der tilbagelægges. I »Det forjættede land« gøres der op med det andet grundtvigske slægtled. (Bukdahl skriver slægtsled). Her tages udgangspunkt i Pontoppidan Thyssens disputats, som — sammen med opponenter (Hal Koch frem for alt) — får en grundig, klog, kritisk behandling. Det andet slægtleds tavshed med hensyn til Kierkegaard og den liberale theologi påpeges, hvad der fører over til omtalen af F. C. Krarup og Lindhardt, der citeres for følgende udtalelse: »... Uhgribeligt, men fast slyngede sig et hjertebånd om alle grundtvigianere; de kendte hinanden, og de kendes på noget udefinerligt, men uomtvisteligt; de er splittet og spaltet med hensyn til anskuelser på enhver måde, de elsker at hakke på hinanden; men den ene ravn hugger dog aldrig øjet ud på den anden . . .« Til dette føjer Bukdahl følgende kommentar: »Dette kunne være skrevet af *Aakjær*, hvad der ikke er nogen intellektuel anbefaling for denne vision, der gør sig som polemisk karikatur, men taber i historisk vederhæftighed, fordi denne altid er afhængig af hin dialektik mellem idé og virkelighed. I den givne virkelighed er vi alle vore ideers vrængbilleder. Dette kunne Lindhardt få bekræftet i *Pontoppidans*: »Det forjættede Land« og suppleret sin indsigt i livet og sandheden bag karikaturen i *Jakob Knudsens* »Gjæring« og »Afklaring«. (S. 38—39). Det er en væsentlig indvending i en iøvrigt meget loyal og anerkendende omtale af Lindhardt som historiker.

Derefter følger det førnævnte kapitel om Grundtvig og Kierkegaard, efterfulgt af kapitlet om Marcuse med den træffende overskrift: En revolutionær romantiker, en nok så nærgående, men igen loyal kritik af »ungdomsoprørets filosof«. Så følger et af bogens smukkeste kapitler om Martin Andersen Nexø i sine breve, efterfulgt af et kapitel om brødrene Brandes i deres ungdoms brevveksling. Der er igen afsløring i disse kapitler, afsløring af nærhed til (Nexø)

og total uberørthed af (Brandeserne) det folkelige liv, Grundtvigs vidnesbyrd vakte. Og så følger som sidste kapitel inden det afsluttende kapitel om Søren Kierkegaard og Regine et kapitel med overskriften »Arricia og Rom« om Kierkegaard og Ibsens gennembrud med »Brand«, som nok er det afsnit i hele bogen, som fængsler stærkest. Det er digterisk smukt, som Bukdahl formår det, når han er bedst. Og det borer dybt. Det afsluttende kapitel om Kierkegaards forlovelse skal jeg udover det tidligere sagte ikke gå nærmere ind på. Blot skal det nævnes, at Bukdahl også her tager sig tid til en afregning med noget af »forskningen«, her frem for alt Hjalmar Helwegs bog om Kierkegaards sindssygdom. Et meget tiltrængt opgør, som giver Bukdahl lejlighed til at sige noget afgørende om forståelsen af Kierkegaards »tungsind«. Han skærer igennem alt det, der i tidernes løb er spundet af mythologi omkring dette begreb — med anledning hos Kierkegaard selv — ind til sagens kerne, at der her ikke er tale om sygdom, men om noget »normalt«. »Desuden hang hans tungsindssnak sammen med det tungsind som følge af ydre og indre misforhold, enhver skabende kunstner har til følgesvend, når de ikke akkurat er så velassorteret i glad livsanskuelse som Morten Korch.« (S. 159). Det historisk rigtige i denne opfattelse — modsat Helwegs pseudohistorisk-psykiatriske — begrundes med henvisning til kronvidnet Brøchner.

Når jeg kaldte Bukdahls bog et vidnesbyrd for ånden, ligger deri, at den har den kristne tro som en altid tilstedeværende forudsætning. Som forudsætning er den der. Men den trækkes ikke frem i lyset. Den kundgør sig ved et nøglebegreb, som kommer til anvendelse af og til, når modsætninger trækkes op mellem de behandlede personer og ideer, begrebet »den kristelige anthropologi«. Jeg mener at forstå, hvorfor Bukdahl anvender dette tekniske fremmedord og ikke det fladtrådte »menneskesyn«. Det drejer sig ikke om et »syn« (= mening) om mennesket, men om en måde at være stillet på i tilværelsen over for medmennesket og »livet« som gave, d.v.s. over for Skaberens. Det udfoldes ikke i nogen lære, men er tilstede i vurderingen

af de ideer og tankegange, hvor denne måde at være stillet på søges lukket ude. Og for så vidt er hele denne bog af Bukdahl også en theologisk bog. Hvis man igen vil sætte den på en reol i »skolen«, kan man for den sags skyld godt kalde den »religionsfilosofi«.

På det eksemplar, jeg har brugt ved denne anmeldelse, har Bukdahl skrevet: »I erindring om vor ungdom i kredsen — og meget mere.« Min erindring om vor ungdom i kredsen er først og fremmest erindringen om Bukdahl på talerstolen og en måbende theologrus, som lyttede til en forunderlig tale om træerne på Frue Plads, der så tidligt blev gule, fordi de havde så lidt muld under rødderne. Meget mere kom der til. Men det er indtil denne bog forblevet i det samme mønster: en, der lyttede til en, der talte. Jeg har fornemmet det stærkt ved læsningen af denne bog og ønsker den mange »rette« læsere, der har øre for et vidnesbyrd om ånd.

Regin Prenter.

NYT FRA ASKOV HØJSKOLE

INDHOLD

Generalforsamlingen 1974	81
Askovkredsen i København og Århus	84
Askovgården	85
Askov Højskole — november 1973—oktober 1974	89
Uddrag fra Inge Bjørns bog Oldtidsdragt—Nutidstøj	92
Om arbejdet i Askov Højskoles Børnehave	94
Elevstatistik	96
Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever	98
Askov Lærings regnskab 1973—74	102
Askov Højskoles regnskab	103
Elever på Askov Højskole 1973—74	107
Særligt undervisningsprogram for 2. års elever	116
»Folkestyre uden Folk?«	116
Sommerelevmøde	116

Askov Højskoles elevforening, Askov Lærlinge, og redaktionen af Dansk Udsyn har igen i år samlet artikler og referater fra årets gang i forenings- og skolearbejdet.

Vedrørende indholdet henvises til indholdsfortegnelsen.

Med dette nummer ønsker vi godt nytår til alle nye såvel som tidligere læsere.

Fra formandens beretning ved generalforsamlingen 1974

1) *Om vor mødeaktivitet i bestyrelsen.*

Dagen efter generalforsamlingen i 1973 — 7. oktober kl. 9,30 — holdt den nye bestyrelse for Askov Lærlinge sit første møde for at konstituere sig. Der var genvalg til formands-, næstformands- og sekretærposten, og også Carsten Schmidts mandat i Højskolens styrelse blev forlænget med nok en periode. Thormod Christensen indvilgede nok en gang i at være vor foreningskasserer, og som repræsentant til Landsforeningen af Højskoleelever blev Kira Ingholt valgt, idet vor hidtidige repræsentant Hans Henrik Schweder var blevet indvalgt i Landsforeningens bestyrelse og efterhånden følte, at han havde aflastning behov.

På samme møde nedsattes et udvalg til, sammen med en lærergruppe fra Højskolen, at tage sig af tilrettelæggelsen af sommermødet. Vi valgte Mogens Bech, Niels Anders Svendsen og Carsten Schmidt, og endelig nedsatte bestyrelsen undertegnede plus Lindy Malmborg i redaktionsudvalget omkring årsskriftet.

Siden dette konstituerende møde har bestyrelsen været samlet til møde 5 gange, nemlig i december, februar, juni, september og nu her i oktober. Endvidere — for at spare — har vi haft et par brevmøder, hvor altså løbende meddelelser og referater er blevet rundsendt til bestyrelsesmedlemmerne for at spare rejseudgifter. Til tilrettelæggelsen af det sommermøde, som løb af stabelen i Skt. Hans her i sommer, mødtes udvalget i januar måned, og årsskriftudvalget havde ligeledes møder først på året.

Ifølge vore love påhviler det os at orientere både sommer- og vinterhold om eksistensen af Askov Lærlinge. Og vi er klar over, at der kun bliver mening i det arbejde, vi laver i elevforeningen, hvis det lykkes os at fastholde en indmeldelsesprocent fra hvert eneste elevhold. Når vi repræsenterer tidligere elever i Højskolens styrelse og andre steder, er det altafgørende, at vi har medlemmer fra alle årgange. Så da vi nu samtidig havde forhøjet kontingentet, gjorde vi i det forløbne år en forøget indsats for at orientere elevholdene. Der er blevet afholdt orienteringsmøder med holdene oppe i tårnsalen, Askov Lærlinge har gjort opmærksom på sig selv flere gange i de meddelelser, der gives efter middagsmaden her. Vi har givet introduktionsrabat på kontingentet, og Thormod har annonceret på opslagstavlen

herovre i gangen. Og tallene viser da også, at vi har overlevet kontingentforhøjelsen — og overlevet den heldigvis mere i kraft af de ydelser vi har givet medlemmerne for deres kontingent — jeg tænker på kvartalslister, årsskrift, sommermøde m. v. — end i kraft af den blotte orientering. Ikke mindst det »fornyede« årsskrift resulterede i en del indmeldelser, og en opgørelse, som Carsten Schmidt foretog, viser en stigende tilgang — således 40 fra det forgangne vinterhold, hvilket — også i procent — misundes os af mange andre elevforeninger. Vort samlede medlemstal er omkring 2000.

Vore bestyrelsesmøder henlægges gerne til lørdag eftermiddage, i weekends uden hjemrejse. Det giver mulighed for at træffe en fungerende skole og snakke med lærere og elever. Både Skov og Thormod Christensen deltager i bestyrelsesmøderne, og et fast punkt på vor dagsorden er en orientering om, hvad der sker på skolen, ligesom gode ideer udveksles. Jeg kan nævne fra det forløbne år, at spørgsmål om brandsikringen af skolens ældre bygninger, spørgsmål om udformning af skolens pjecer og planer og spørgsmål om ny-rekruttering af elever til højskolen har været drøftet uformelt på disse møder.

Jeg ved, det bliver en gentagelse af, hvad jeg sagde sidste år. Alligevel må jeg fremhæve den goodwill, vi møder, når vore ideer skal føres ud i livet. Det er jo højskolens kontor, der hver gang må holde for, og her er vi os pinligt bevidst, at det arbejde, som vi året rundt pålægger kontoret i form af udsendelse af indbydelser, betalingskort, kvartalslister m. v., har et klækkeligt omfang. Heldigvis har de så travlt derovre, at de ikke har haft tid til nogensinde at udregne omkostningerne ved os.

Men når vi i øvrigt er spredt ud over hele landet, så er det meget rart at være bestyrelsesmedlem med den vished i baghovedet, at postudsendelser til medlemmer, regnskaber og valg på de enkelte elevhold klares af vor mand på stedet, Thormod, og af fru Baisner på kontoret.

Til sidst skal blot nævnes, at arbejdet i bestyrelsen i det forløbne år er forløbet gnidningsfrit, ikke mindst i kraft af de love, som generalforsamlingen vedtog sidste år.

2) *Om vore repræsentationer i andre styrelser og foreninger.*

37 danske folkehøjskolors elevforeninger har slået sig sammen i en overorganisation, Landsforeningen af Højskoleelever. Askov Lærlinge er også medlem, og vi har såvel en mand i Landsforeningens bestyrelse som en kontaktmand til foreningen. Vi betaler et kontingent til LaH — netop sat op til 75 øre pr. medlem — men er i bestyrelsen enige om, at der udføres et arbejde i LaH, der rigeligt retfærdiggør denne ydelse.

En side af arbejdet i LaH er den indbyrdes kontakt mellem højskolernes elevforeninger og kontakten til andre foreninger. Til dette

brug udsender foreningen bladet HØJSKOLEDEBAT, og desuden afholdes kontaktudvalgsmøder, hvor folk fra de enkelte højskoler kan udveksle fiaskoer og successer i foreningsarbejdet.

Den indbyrdes kontakt praktiseres også i et Københavnskredssamarbejde. Bl. a. Askov Lærings Københavnerkreds stod som medindbyder til de to arrangementer i det forgangne år: En aften med film og redegørelse fra den rejsende højskoles Kina-rejse og en aften med Mads Lidegård, der fortalte om Grønland. Spændende og velbesøgte aftener, der i den kommende sæson vil blive fulgt op af nye arrangementer. — Indbydelse vil tilflyde AL-medlemmer øst for Storebælt, men det kan røbes, at der på Landselevforeningens sidste generalforsamling blev lagt en spire til en lignende foretelse udi det Jydske.

For fuldstændighedens skyld skal nævnes, at vi via LaH er medlemmer af Dansk Ungdoms Fællesråd, hvis kurser vi altså har adgang til, og at et antal gode rejsetilbud ligeledes kanaliseres denne vej. Der har været ture til Indien og Afrika.

Som sagt har vi fra Askov Lærings Hans Henrik Schweder i bestyrelsen for LaH, og denne bestyrelse, der har folketingsmand Robert Pedersen som formand, lader i øvrigt også sin stemme høre på højskoleelevforeningernes vegne her i disse tider, hvor elevtilgangen tilsyneladende er vigende mange steder, for netop at gavne højskolens samlede sag — d. v. s. både for at vinde gehør og velvilje hos myndigheder og for at få nye befolkningsgrupper i tale.

Ifølge love og fundats er vi jo desuden repræsenterede med 2 medlemmer i Højskolens bestyrelse. — Der har været afholdt møde 3 gange i det forløbne år — og desuden en sammenkomst mellem lærerkollegiet og bestyrelsen. På mødernes dagsorden har været regnskabs- og budgetgodkendelse og endvidere aktuelle redegørelser for skolens trivsel.

Også i bestyrelsen for Askov Højskoles Børnehaven er Askov Lærings repræsenteret. I det forløbne år holdt børnehaven jo flyttedag over til det tidligere hotel Damgården, og der blev afholdt møder med arkitekten i forbindelse med indretningen af lokalerne her. Endvidere er der nu udarbejdet vedtægter for børnehaven, som tilsikrer, at hvert elevhold repræsenteres i børnehavens bestyrelse. Der har ikke lydt andet end lovord om forholdene i den ny børnehaven.

Endelig har Askov Lærings ladet sig repræsentere ved runde fødselsdage.

3) *Om vore aktiviteter over for vore medlemmer.*

Allerede på det konstituerende møde nedsatte vi i bestyrelsen et udvalg til redigering af årsskriftet. Dette trådte sammen for at finde egnede emner for artikler i årsskriftet og mødtes så først i januar med den øvrige redaktion af Dansk Udsyn. Resultatet blev det 40-siders nummer, som de fleste herinde vil have fået i hænde — enten løst indlagt eller fast tilhæftet til et i øvrigt vægtigt nummer af Dansk

Udsyn. Vi har siden haft den glæde at få en del positive tilkendegivelser omkring dette udvidede og nyredigerede nummer.

En anden nyskabelse angik kvartalslisterne — altså kvartalsvis at udsende en liste til vore medlemmer over de arrangementer, som skolens elever og medarbejdere sammen arrangerede, og hvortil vi var velkomne. Ånden har været meget redbon, men kødet lidt mere skrøbeligt i dette foretagende. Det skal forstås således, at man fra skolens side er gået stærkt ind for udsendelse af disse lister, men så at sige hver gang er blevet forsinkede af en anden god vilje, nemlig viljen til at give ethvert nyt elevhold tid til at finde frem til, hvem man gerne ville invitere som foredragsholdere. Det kan jo tage tid, og resultatet har i nogle tilfælde været, at man på de udsendte lister har kunnet læse om arrangementer, som har været. — Skov redegjorde for miseren på en af kvartalslisterne, og jeg tror, vi må affinde os med dette dilemma — det har jo sunde årsager. Listerne vil altså søges udsendt som hidtil, og så må vi i øvrigt kraftigt opfordre til, at man ringer til skolen i forvejen og hører, om det pågældende arrangement finder sted, ligesom man i så fald kan høre, om der er plads til en sovepose, hvis man kommer langvejs fra.

SOMMERMØDET 1974

Efter nogle års pause havde Askov Lærlinge og Askov Højskole igen inviteret tidligere elever til sommermøde, og det løb af stabelen 21.—23. juni. Om der er et eller andet naturgivent ved et sommermøde, ved jeg ikke, men trods pauseårene faldt mødet i mange henseender i tråd med de tidligere sommermøder: Det var primært de seneste årgange, der var mødt op (over halvdelen var fra vinteren 1973—74). Inclusive det aktuelle sommerhold var vi ca. 200 deltagere. Og både under og mellem foredragene var plænen spættet af soldyrkere.

Men mødets formål var jo ikke blot, som Skov udtrykte det i velkomsten, at »sutte på mindets bolche«, men i lige så høj grad at beskæftige sig med de sager, som af arrangørerne var plantet ned i disse samvær, og som af deltagerne skulle gives kød og blod. — Vi lagde ud fredag aften med Per Højholt. Han gider kun at sige noget, som han selv gider lytte til, og det nyder tilhørerne godt af. — Heldigvis har modernisterne ikke nær de samme vanskeligheder med at bruge sproget mundtligt i en foredragssal, som de giver udtryk, at de har i deres digte. Forståelsen for modernisterne ville stige og Rindalisternes antal aftage, hvis disse moderne lyrikere altid kunne møde deres læsere ansigt til ansigt i stedet for at indskyde de led af besuttede sprogbolcher, som deres digtsamlinger ofte opfattes som. — Endnu en side af Per Højholt fik nogle af deltagerne at se i lørdagens filmarrangement, hvor han i Frantz Ernst' »dokumentarfilm«: Kina i Danmark, spillede indigneret bibliotekar.

Lørdag trak skolens lærere det store læs. Virkeligheden, filmen, kommunikationen og musikken havde alle fået sat et »... og politik« efter sig. Og under denne overskrift var der så oplæg og gruppedrøftelser formiddag og eftermiddag. — Der var god tilslutning til oplæggene, medens der sivedes ud ved gruppedrøftelsernes start, endskønt de få deltagere heri senere kunne fortælle om meget spændende uddybninger. Og der var vistnok udbredt tilfredshed med, at det ikke var lutter indkaldte navne, der stod på mødets program.

Lørdag aften opførte lærerne Dürrenmatt' »Fysikerne«, — og så var der bal bagefter.

Søndag formiddag var der gudstjeneste, og søndag eftermiddag stod der Scavenius på programmet. Richard Andersen havde komponeret en mosaik af historiske forløb og anekdotisk stof, der efterlod én i det had/kærlighedsforhold til Scavenius, som vistnok netop er dækkende for den mand.

Der kan drages både positive og negative erfaringer fra dette sommermødes forløb. Men de vedrører kun detaljerne i forløbet, thi mødet som helhed var der ganske enighed om var mange gentagelser værd. Der vil derfor igen blive indbudt til sommerlevmøde nu i sommeren 1975. Invitationen vil som vanligt tilgå de sidste 3 årgange generelt, og i øvrigt vil alle Askov Lærlinge medlemmer få opfordring og mødeprogram via de udsendt kvartalister.

Jan Glenstrup.

Generalforsamlingen 1974

Referat.

Traditionen tro og i følge vedtægterne afvikledes den årlige generalforsamling under efterårselevmødet, nærmere betegnet lørdag den 5. oktober.

Formanden bød de fremmødte velkommen, hvorefter højskolelærer Finn Slumstrup valgtes til dirigent.

Formanden aflagde beretningen, som blev godkendt. Lærerne henvises til foranstående uddrag.

Et medlem nævnte, at han ikke havde modtaget meddelelse om aktiviteterne i København. Dette problem bliver undersøgt og så vidt muligt fremover søgt undgået, således at alle københavnske »Askov Lærlinge« bliver informeret.

Thormod Christensen gennemgik det reviderede regnskab, som findes andetsteds i årsskriftet. Dette blev godkendt.

Højskoleåret.

Forstander Helge Skov orienterede om årets gang på højskolen. Man havde haft et travlt arbejdsår. Vinterskolen 1973—74 havde haft 217 elever samt en fuldt optaget børnehaven. Sommerskolen 1974 havde 77 elever, desværre en nedgang i forhold til tidligere. Bredden i elevflokken var uændret, hvilket også gjaldt aldersgennemsnittet. Skov nævnte, at børnehaven havde opnået status som tilskudsberettiget institution.

Samtidig med sommerskolen afholdtes tre fjorten-dages kurser med i alt 60 elever. Ligeledes blev der traditionen tro holdt et lærerkursus med ca. 25 deltagere.

I årets løb er der foretaget brandsikring, navnlig i de ældre bygninger. Udvidelsesplaner omkring Gule Hus er udskudt til 1977—78. Blågården er igen inddraget til elevophold. Fengers Hus, som er blevet restaureret, er frem over ramme om fritidsbeskæftigelse, og desuden vil det kunne tjene som ramme om lokale mødearrangementer.

Højskolernes krise blev berørt og måtte erkendes, men for Askovs vedkommende kunne den erklæres som værende mild. Helge Skov kunne afsluttende konkludere året som udmærket for Askov Højskole.

Askovgården.

Jakob Nielsen — en kending på Askov — berettede fyldigt om Askovgårdens aktiviteter og problemer.

Askovkredsen i Århus.

Formand Jørgen Schou Pedersen, Askovkredsen i Århus, orienterede om aktiviteterne der. Man fik et indtryk af, at man havde udmærkede mødeaftener.

Kontingent.

Foreningens kasserer Thormod Christensen foreslog på bestyrelsens vegne kontingentet fastsat uændret til 25 kroner.

Jens Fisker ønskede kontingentet fastsat til 15 kroner for unge under uddannelse. Dette forslag fandt formanden Jan Glenstrup så betydningsfuldt på grund af dets administrative konsekvenser m. v., at det skulle have været meddelt bestyrelsen før generalforsamlingen, og han foreslog Jens Fisker, at bestyrelsen tager spørgsmålet op på næste års generalforsamling. Kassereren mente ligeledes, at der ville blive mange administrative problemer med et kontingent på to niveauer.

Derefter fastsattes kontingentet til 25 kroner.

Valg til bestyrelsen.

Efter at prioriteringsmetoden var gennemgået, mente enkelte medlemmer, at det var urimeligt, at man skulle skrive lige så mange navne på stemmesedlen, som der skulle vælges medlemmer. Udgangen blev, at man skulle skrive tre navne, for at stemmesedlen kunne være gyldig.

Inden generalforsamlingen havde Esther Villadsen og foreningens hidtidige formand Jan Glenstrup besluttet at trække sig tilbage på grund af mangel på tid. Arne G. Larsen var tidligere på året trådt ud af bestyrelsen også grundet manglende tid.

Sofie Pedersen og Niels Anders L. Svendsen blev genvalgt og Anna Luise Huggler nyvalgt. Til suppleanter udpegedes Martin Søndergård (1. suppleant) og Jan Winsløv (2. suppleant).

Til revisor genvalgtes E. Grue-Sørensen.

Inden generalforsamlingen erklæredes for afsluttet, rettede Bjarne Kock en tak til Jan Glenstrup for udførelsen af hans hverv som formand for Askov Lærlinge – en virkelig fortjent tak.

Bestyrelsens sammensætning:

	Valgt	På valg
Mogens Bech, Hillerød	1972	1975
Kitty Hansen, Ballerup	1972	1975
Anna Luise Huggler, København	1974	1977
Peder Hvelplund, Græsted	1973	1976
Kira Ingholt, Valby (kontakt til LaH).....	1973	1975
Bjarne Kock, Århus	1973	1976
Annette Lolk, Odense (sekretær).....	1974	1976
Lindy M. Pedersen, Nustrup	1973	1975

	Valgt	På valg
Sofie Petersen, Kærbølling (næstformand)	1974	1977
Anna Elise Rasmussen, Lyngby (kontakt til LaH)	1974	1976
Carsten Schmidt, Århus (i A. H.s styrelse).	1972	1975
Hans Henrik Schweder, Valby (i LaH's bestyrelse)	1973	1976
Niels Anders L. Svendsen, Gedved (formand). . . .	1974	1977

Suppleanter:

Martin Søndergård, Århus	1974
Jan Winsløv, Herlev	1974

Dagen efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig. Resultatet kan ses i ovenstående liste. Desuden modtog Thormod Christensen bestyrelsens opfordring til at fortsætte som kasserer i foreningen.

Til at afløse Jan Glenstrup i Askov Højskoles styrelse fra nytår udpegedes formanden.

Sommermødet 1975.

Som medlemmer af det udvalg, der skal tilrettelægge sommermødet 1975, blev fra bestyrelsens side valgt Anna Luise Huggler, Carsten Schmidt og Sofie Pedersen. Udvalget vil efter nytår arbejde med forskellige forslag til emner m. v.

Indbydelse til sommermødet vil tilgå de sidste 3 årgange specielt, men i øvrigt er alle »Askov Lærlinge« velkommen til at deltage.

Årsskriftet.

Mogens Bech og N. A. Lund Svendsen valgtes til årsskriftudvalget. Vi håber naturligvis, at foreningen igen i år kan være årsskriftet bekendt.

Økonomi.

Bestyrelsen har på et møde i december 1974 vedtaget et budget for foreningsåret. Vi må bl. a. regne med en væsentlig stigning i udgifter til trykning og udsendelse af årsskriftet, men vi håber stadig, at vi ved næste generalforsamling kan undgå en kontingentforhøjelse, idet vi af erfaring ved, at nogle så falder fra. I vort arbejde ønsker vi fortsat at repræsentere en så bred medlemsskare som overhovedet muligt. Kun det kan være tilfredsstillende.

Hvis foreningens medlemmer ønsker at kontakte os, er adressen: Askov Lærlinge, Askov Højskole, 6600 Vejen.

Niels Anders L. Svendsen.

Askovkredsen i København

Som nævnt under »Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever« er det i år 25 år siden LaH blev stiftet.

I den anledning indbyder Askovkredsen plus københavnskredsene fra Frederiksborg, Den Internationale, Kalø, Løgumkloster, Magleås og Ubberup højskole samt Københavns Højskoleforening, Højskoleforum, Borups højskole og LaH til et stort højskolemøde lørdag den 12. april kl. 19,30 i Vartov, Farvergade 27, hvor højskolelærer Jens Rosendal taler om »Overlevede Grundtvigs tanker omplantningen fra idé til virkelighed?«. Derefter dans til kl. 24.

Herudover har Askovkredsen deltaget i to møder i efteråret 1974, nemlig i september om Christiania og i november om Befolknings-eksplosion/Forbrugseksplosion samt i februar 1975: Er Danmarks Radio og TV farlig? ved Poul Dam, MF.

Nærmere oplysninger vedrørende Askovkredsen samt LaHs arrangementer kan fås hos: Hans Henrik Schweder, Overbys Allé 28, 2500 Valby. Telf. (01) Va 2807.

Askovkredsen i Århus

Askovkredsen i Århus afholder seks møder med foredrag samt en aften med folkedans i vinterens løb.

Sæsonen indledtes med et foredrag af professor Thorlund Jepsen fra Århus Universitet. Mødet fandt sted i oktober, og emnet var demokrati. I november var der foredrag af Helge Skov, Askov Højskole, emnet var skole og samfund. Den 4. december dansede vi folkedans under Kamma Laursens ledelse. En hyggelig aften. Vi var fire kvadriller plus to reserver.

Nytårsmødet bliver med Knud Hansen, Askov, derefter følger Martin Søndergård, Århus, som vil fortælle om sine oplevelser i Nepal. Møderne i marts og april er endnu ikke fastlagt, men vi håber at få lejlighed til at høre Peter Touborg, Askov Højskole, og Dagmar Andreasen.

Alle møderne finder sted på Åbyhøj Bibliotek. Møderne er pænt besøgt, og vi har altid en livlig debat efter foredraget.

Efter Landsforeningen af Højskoleelever's initiativ til dannelse af et kontaktudvalg i Århusområdet er Askovkredsen i Århus blevet repræsenteret i dette kontaktudvalg.

Askovkredsen vil gerne medvirke til det praktiske arrangement ved fælles aktivitet inden for LaH i Århusområdet.

Venlig hilsen *Martin Søndergård.*

Formand for Askovkredsen i Århus er Jørgen Schou Pedersen, Kr. Koldsvej 20, 8230 Åbyhøj, tlf. (06) 15 77 02.

Askovgården

Året har været præget af stor tilgang inden for børne- og ungdomsarbejdet, og især er antallet af ungdomsklubber forøget væsentligt. Det skyldes sikkert det tætte samarbejde, vi har oprettet med de tre skoler i området »den sorte firkant«. Samtidig er der sket en forskydning inden for ungdomsklientellet, idet vi ikke mere ser så meget til den hårde rocker-gruppe, der før dominerede huset. I kraft af en afsluttet ombygning kan vi nu tilbyde børn og unge mere plads at udfolde sig på.

Der er også sket en udvidelse af voksenarbejdet, idet vi nu arbejder med tre former for familiearbejde, nemlig: *samtalehjælp*, hvor en familie med interne vanskeligheder af to samtalehjælpere med erfaring på området kan få hjælp til at løse problemerne. Samtalen kan følges op af familiens deltagelse i en *periodeklub* af et halvt års varighed. I periodeklubben vil flere familier sammen med to medarbejdere behandle relevante familieproblemer. Når periodeklubben er færdig, kan gruppen fortsætte som *almindelig klub* i huset. En familie kan starte på et hvilket som helst trin og gå videre efter ønske.

I ældrearbejdet har tilgangen til dagcentret været stigende. Der er nu i alt indskrevet 54 mennesker, hvoraf flere kommer 2–3 gange ugentligt. Derudover har vi besøgstjeneste og klubaktivitet.

Stengade 30, det tidligere Malernes Hus, ejes af Københavns Kommune, som har overdraget den daglige drift og administration til Askovgården. Vi har i fællesskab med teater- og musikgrupper, som har fået lokaler i huset, indbudt den lokale befolkning til forskellige kulturelle og politiske aktiviteter. I huset er der endvidere en café, hvor der afholdes debataftener om problemer af interesse for Nørrebro's beboere, f. eks. kan det nævnes, at medlemmer af borgerrepræsentationen fra Kommunisterne, VS, SF og Socialdemokratiet jævnligt indbydes til disse debataftener.

Til slut må det nævnes, at Blågårdskontakten, et tværfagligt, socialt samarbejde i den »sorte firkant«, oprettet på foranledning af Askovgården i 1972, nu er ved at træde ud af sine barnesko. Det er hensigten med dette samarbejde at skabe en koordination af det sociale arbejde i området.

FFREMMEARBEJDERPROJEKTET I ASKOVGÅRDEN

Kort indledning.

Igennem to år har vi haft en børneklub med jugoslaviske børn, og med tiden har vi fået en stigende bevidsthed om og kendskab til

fremmedarbejdernes mangeartede problemer. Vi har indtryk af, at børnenes komme i klubben udover at de er glade for at være her, også er udtryk for, at familierne har en vis tillid til stedet. Familiebesøg, omend ikke særlig hyppige, har beknæftet dette indtryk. Det er på baggrund af dette, at vi vil forsøge at få følgende projekt op at stå.

Projektets form.

Projektet vil antage tre praktiske former:

1. *Mødrearbejde.*

Fra en af vore socialrådgiverpraktikanter har vi erfaret, at mange fremmedarbejdermødre er uden beskæftigelse i dagtimerne og er hæmmet i deres kontakter p. gr. a. sprogvanskeligheder og fysiske rammer for samvær.

Vi vil prøve at henvende os til den gruppe således:

En til to formiddage om ugen vil vi prøve at skabe lokaleplads for mødre *med* deres små børn, hvis de ikke har vuggestueplads eller børnehaveplads til dem. Samværet skal hovedsagelig være koncentreret om dagligdagens problemverden: indkøbsproblemer, problemer omkring henvendelse til institutioner o. lign., familiens konkrete problemer, beskæftigelse etc.

Disse ting skal foregå samtidig med, at vi hygger os med en kop te, sludrer og laver håndarbejder, reparerer undertøj eller skifter børn. En slags hyggestue og arbejdsstue, hvor mødrene er i kontakt med hinanden, kan formidle deres erfaringer, og hvor vi kan tage de problemer op, som måtte dukke op.

2. *Børne- og ungdomsarbejde.*

Børne- og ungdomsarbejdet vil fortsætte som hidtil, hvor vi samles i klubberne omkring spil, leg og hobbylignende aktiviteter. Med den i den sidste tid øgede tilgang af unge fremmedarbejdere vil vi tilstræbe en øget integrering i ungdomsgruppen af fremmedarbejdere og danske.

3. *Familiearbejdet.*

Her er det målet, at familierne skal kunne samles helt på deres egne præmisser (det skal ikke opfattes som en modsætning til det ovenfor formulerede). D.v.s. vi vil skabe rammer, hvor de pågældende familier kan udtrykke deres kultur i forskellige former, dels overfor hinanden, dels overfor andre brugere af huset. De skal have indtrykket af, at de kan være sig selv i et fremmed land og lære at klare sig i det, uden at de skal opgive deres kulturelle særpræg og identitet.

Det vil være naturligt, at vi tager sociale problematikker op, hvis og når de kommer til udtryk.

Noget om samværsformen.

Delpjekternes ydre form vil være Askovgårdens arbejdsgrundlag, klubformen eller »den lille gruppes princip«. Det sker, fordi vi har erfaring for, at den lille gruppe giver den enkelte en stærk følelse af trykthed, fordi:

- a. Kontaktmæssigt set kan det enkelte individ lettere overskue at skabe kontakt til få mennesker.
- b. For individet er det lettere at udtrykke sig overfor et begrænset antal mennesker, specielt når man er uvant med at formulere sig i grupper.

Den lille gruppe giver de enkelte individer et gruppeansvar, d.v.s. de enkelte individer forpligter hinanden og lærer af hinanden i selve samværets form.

Man lærer dels gruppepressets styrke, dels hvor meget enkeltindvidets bidrag til gruppen betyder for stemningen i gruppen og gruppens funktionsdygtighed.

Vi håber på den måde at opbygge selvstyrende enheder, hvor det ubehagelige i at stå i en entydig modtagende position elimineres mest muligt, fordi samværet vil kræve ydelser af det enkelte individ.

Det er klart, at vi vil benytte os af den store gruppe i forbindelse med arrangementer af almen orienterende karakter f. eks. foredrag, film, fester etc.

Til løsning af de mange problemer, der sikkert vil dukke op i dette arbejde, må det være naturligt at benytte sig af det samarbejde institutionerne imellem, der allerede eksisterer, her specielt Blågårds-kontakten.

På nuværende tidspunkt har Familievejledningen i Gartnergade og Hjemmesygeplejen på Indre Nørrebro allerede givet tilsagn om støtte.

I øvrigt har vi taget kontakt med Invandrarbyråen i Malmö gennem besøg og står i korrespondance med Invandrarverket i Stockholm, ligesom vi p. t. afventer materiale hjemskrevet fra Vesttyskland.

Jakob Fløe Nielsen,
resident i Askovgården.

Christian Horst,
afdelingsleder i Askovgården.

OPLÆG TIL SAMARBEJDE PÅ NØRREBRO VEDRØRENDE ARBEJDSLØSHEDSSITUATIONEN

Situationen på arbejdsmarkedet er i øjeblikket præget af masse-afskedigelse og tiltagende arbejdsløshed over hele landet. De massive

økonomiske og sociale konsekvenser rammer den arbejdsløse og lammer den faglige solidaritet og gør det overhovedet vanskeligt for arbejderne at tilkæmpe sig rettigheder. Disse forhold ser ud til at forværres i fremtiden.

Udover de økonomiske problemer betyder arbejdsløsheden for den enkelte:

- *isolation*, der viser sig ved, at den arbejdsløse mister den daglige kontakt med arbejdskammeraterne. Isolationen forstærkes gennem *mangel på oplysning* dels om konkrete muligheder for økonomisk støtte, dels vedrørende arbejdsløshedens årsager. Resultatet heraf er
- *inaktivitet og modløshed*.

Disse problemer vil vi i samarbejde med arbejdsløse forsøge at tage op.

Vi er en gruppe medarbejdere fra en integreret social institution på Nørrebro, der indenfor begrænsede rammer har mulighed for at stille arbejdskraft og lokaler til rådighed, for at arbejdsløse kan samles på tværs af fagene og støtte hinanden ved fælles aktivitet. Vi har planer om i løbet af kort tid at åbne en arbejdsløshedsinformation for organiserede og uorganiserede arbejdsløse, både kvinder og mænd, unge og ældre.

Vi har lokaler og butik til rådighed i Stengade 30 (det tidligere Malernes Hus) på Nørrebro.

Butikken kunne anvendes til information, bogcafe og varместue. De øvrige lokaler til rådgivning, klubvirksomhed, møder, film, underholdning og undervisning.

Det er tanken, at *bogcafeen* dels skal have et bredt udvalg af bøger, pjecer og informationsmateriale, dels skal indrettes som varместue for kvarterets arbejdsløse.

Rådgivningen kunne varetages af socialrådgivere, der ikke i øjeblikket har lønnet arbejde. Det er hensigten, at denne virksomhed med tiden skal etableres inden for så faste rammer, at der kan ansættes *lønnede socialrådgivere*.

Vi mener, det er væsentligt, at der ved siden af det rent rådgivnings- og informationsmæssige arrangeres *underholdning*, f. eks. i form af film, teater, musik. Da Stengade 30 i forvejen er indrettet som teatercafe, bliver dette ikke noget problem.

Dette oplæg skal ikke ses som et forsøg på fra vor side at presse nogle rammer ned over hovedet på arbejdsløse (vi er selv fastansatte og lønnede), men et tilbud til arbejdsløse. Hvorledes projektet helt konkret skal køre, må vi nødvendigvis finde ud af i fællesskab. Vi mener, at den tiltagende arbejdsløshed ikke er noget forbigående fænomen, men tværtimod tegner til at blive meget langvarigt. Det bliver derfor stadig mere nødvendigt at etablere alternative muligheder for hjælp og støtte til de arbejdsløse.

Askov Højskole

November 1973—oktober 1974

1. november startede 210 elever på den 6 mdr. vinterskole. 25 heraf var udlændinge; et antal, som var noget over det sædvanlige. Nogle af amerikanerne kom i år gennem organisationen The Experiment in International Living.

Sideløbende med den 3 mdr. sommerskole var der 3 velbesøgte 14-dages kursus og i juli 1 måneds lærerkursus. Samtidig husede vi også Kirkeministeriets særuddannelse af præster.

Som man kan læse i den efterfølgende kalender, var der sommermøde i år. Dette var for første gang tilrettelagt som et slags studiekreds arbejde. Den nye form viste sig at være en succes. Elevforeningen havde i samarbejde med skolen lagt et program, som havde forbindelse med vinterens emnekreds: Politikerne og Folket. Dette projekt blev, som nogle måske husker, påbegyndt sidste efterår. Der vil iøvrigt til foråret komme en bog på Det Danske Forlag med foredrag fra arbejdet med dette emne.

Efterårsmødet samlede som sædvanlig mange mennesker. Programmet kan læses i nedenstående oversigt.

Børnehaven fik efter jul nye lokaler i det tidligere »Hotel Damgården«. Samtidig godkendtes den som selvejende institution.

I lærerkredsen skete følgende: Nanna og Enok Mortensen rejste atter til Amerika sidst i april 1974. Efter sommerskolen tog Karsten Vendelboe Andersen tilbage til Århus for at afslutte sine studier. Ellen Grønlund havde orlov fra 1. november til 1. maj.

Udover de sædvanlige underholdninger af musikalsk og dramatisk art så programmet således ud:

November 1973:

1. Helge Skov: Velkomsttale.
8. Vestjysk Symfoniorkester.
14. Poul Erik Søe: Dansk mindretalspolitik.
- 19.—26. Valgorientering.
26. Helge Andersen: Tre multinationale selskaber i Danmark.

December:

6. Steen Nørskov Laursen: Økologi, økonomi og politik.
10. Sven Skovmand: Trafikproblemer.
12. Richard Andersen: Kultursammenstød.
20. Julekoncert.
21. Helge Skov: Juletale.

Januar 1974:

6. Teatergruppen Dueslaget.
7. Anders Bodelsen: Dansk kriminalpolitik.
16. Johs. Møllehave: Uden mål og med.
19. Johs. Møllehave: Religiøse strømninger i nutiden.
23. J. Th. Arnfred: Askov Højskoles historie.
30. januar—3. februar: Grønlandsdage.
Her medvirkede: Thue Christiansen, Bodil Kålund, Else og Mads Lidegård, Jens Rosing, Aqigssiaq Møller. Poul Bo Christiansen, P. Lauridsen, A. Lyng og Niels Højlund. — Underholdning af »Mik«.

Februar:

5. Gunvor Nolsøe: Mime.
13. Lisbeth Petersen: Roskilde Universitetscenter.
20. Søren Krarup: At være sig selv.
27. Film: »Lars Ole, 5. c«. Oplæg af N. Malmros.
28. Emnedag: Pædagogik og skole.
Indlæg af E. Falk Magnussen (Rudolf Steiner-skolen) og Henning Jakobsen (Krogårdsskolen).

Marts:

14. Teatergruppen Vester 60.
- 15.—16. Emnedag: Politikerne og Folket.
Svarede kommunalreformen til forventningerne? Arne Hansen, Kr. Kristensen, Henning Rasmussen og F. Zeuthen.
Mediedebat. Jacob Nielsen, Kjeld Koplev og Kurt Mathisen.
Hvordan får politikerne kontakt med vælgeren? Lone Dybkjær og Rolf Lütken.
Ideen og historien: Ulrich Horst Petersen.
Hvor får partiet sin inspiration fra?: Ejnar Hovgård Christiansen.
20. G. Thorlund Jepsen: Videnskab og samfund.
27. Orientering om Den rejsende Højskole.
29. Russisk koncert og sang.
30. Elevkomedie. Sandro Key-Åberg: »O«.

April:

1. Berlinerensemble für alte Musik.
6. Sydjyske folkekor.
8. Bertel Haarder: Den herskende klasse.
17. Orientering om atomkraftværker.
- 18.—19. Elevudstilling.

Maj 1974:

1. Helge Skov: Åbningsmøde.
22. J. Th. Arnfred: Askov Højskole i mands minde.
29. Povl Bendix Knudsen og Karsten Vendelboe Andersen:
Folkekirken og folket.

Juni:

5. Grundlovs møde.
17. Lone Dybkjær og Heinz Hansen: Atomenergi.
19. Ejvind Larsen og Kaj Thaning: Grundtvig og Marx.
- 21.—23. Sommer-elevmøde.
Tema: Politikere og Folket — Kunst og Politik.
Per Højholdt, Hans Henningensen, Finn Thrane, Povl Bendix Knudsen og Richard Andersen.
Lærerlæsning. Dürrenmatt: Fysikerne.
26. Kammerkoret: Camerata.

Juli:

3. Johs. Møllehave: Revy og satire.
10. Morten Bredsdorff: Det skoleløse samfund.
13. Elevforestilling. Ionesco: Jacques.
16. Anna Sophie Seidelin fortalte.
23. Helge Skov: Afslutning.
- 27.7.— 3.8. Dansk Amatør-Symfoniorkestres Samvirke.
- 26.8.—30.8. Socialpolitisk Forening.
4.9.— 8.9. Amnesty International.
- 12.9.—15.9. Den danske Dyr lægeforening.
- 20.9.—21.9. Skole og Samfund.
- 23.9.—26.9. Landsforeningen af Forsorgsledere.
- 27.9.—28.9. Skole og Samfund.
- 11.10.—13.10. Dansk Amatør Teater Samvirke.
4.10.— 6.10. Efterårs- og elevmøde.
- fredag: Finn Slumstrup: Det nordiske øg.
Vilhelm Nielsen: Mundens Tronbestigelse.
- lørdag: Hans Møller Christensen: Utopi og mysterium.
Morten Bredsdorff: Det skoleløse samfund.
Knud Hansen: »Ridderen af den bedrøvelige skikkelse«.
Lærerlæsning. Pinter: »Køkkenelevatoren«.
- søndag: Gudstjeneste: Richard Andersen.
Erling Jensen: Samarbejde på tinge og i befolkning.
Helge Skov: Historien og os.
Koncert. Mogens Melbye m. fl.

Jeg håber at dette, selv om alt ikke er taget med, har givet et tilfredsstillende indtryk af, hvad der har været af arrangementer på højskolen vinteren 1973—sommeren 1974.

Ulla Henningsen.

Uddrag fra Inge Bjørns bog Oldtidsdragt - Nutidstøj

Side 200.

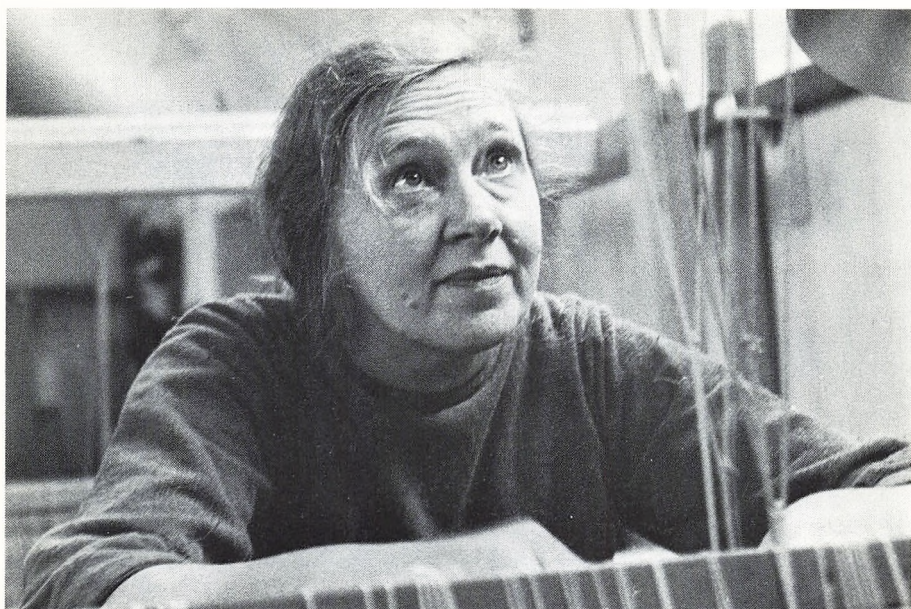
Da Gérard og jeg i 1962 foretog vor rejse, der fra Viborg til Santiago de Compostello fulgte den pilgrimsrute, som Sigrud Undset har beskrevet, kom vi i vinhøstens travle tid til Moissac-egnen med de gyldne druer. Da vi uden anden vanskelighed end den fordoblede »torvepris« stod med disse nyplukkede klaser af la Santé'doree (Chasselas), huskede jeg pludselig en beskrivelse fra en bog om arkitektur, hvor vindrueklasen omtales som symbol for den fuldkomne form, forstået således, at man fornemmede indholdet som svarende til den forventning, formen vakte. — I uagtsomme øjeblikke kan en genkendende glæde samle sig i een — måske fremkaldt af lyset i en bestemt farve — måske rettere af lyset løsrevet fra sin form og omdannet til erindring.

Dage senere drog vi gennem det rød-sortte landskab vest for Pampluna — en vej snoede sig op mod en grågullig bymur på højene. Hurtigere end os kom en række tohjulsvogne — den første med tre æsler spændt for — efter hinanden i een række. Alle var pyntede med fineste seletøj — i vognene kurve fulde af druer — og alle mændene i hvide broderede hørskjorter og korte farvede veste. Sandalerne var lavet af gamle dæk fra de krigskøretøjer, der hist og her lå og rustede op. Bukserne havde forlængst kendt bedre dage — men var bødede med det opfindsomme snilde, som folk får, når armod truer værdigheden.

Vi bad om at købe druer. Med omhu blev de bedste klaser valgt ud. Vi ville betale, men det kunne ikke lade sig gøre — det var en gave. Heldigvis var den ikke svær at modtage — vi stod overfor folk, som havde råd til at give — trods pengefattigdom.

Engang imellem har jeg prøvet at forestille mig situationen uden pyntede æsler og med mændene i de pæne blåfalmene dagligtrøjer. De ville have givet os druerne — vi ville have modtaget dem, men det festlige — på en måde det ukuelige — det ville have været et ukendt savn.

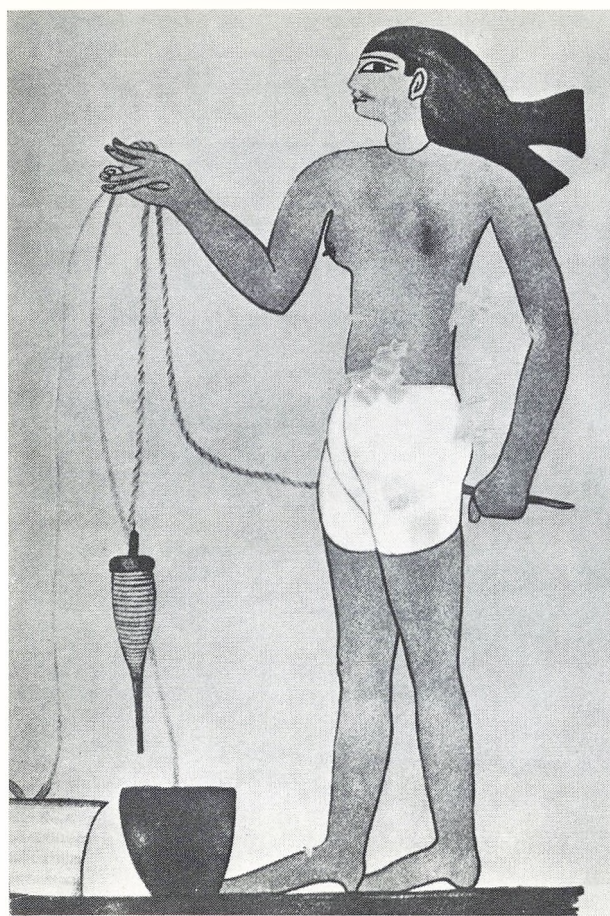
Overalt hvor hørren er dyrket og spundet, er den forbundet med det festlige — og hørren regnes for at være een af verdens ældste kulturplanter. Den er eetårig — bliver sået om foråret. Kimene bryder

Inge Bjørn ved væven. (Elevoptagelse fra vinterskolens fotohold).

Hørruskning. Sommerskolen 74. (Ill. fra »O. N.«.)

Ægyptisk spinderske. (Ill. fra »O. N.«.)

Spinding i Askov. Vinterskolen 1973–74.
(Ill. fra »O. N.«.)

Erin M. Winkler, 1958-54

Erin M. Winkler, 1958-54

Slutbilledet arrangeres på tegnefilm-bordet. Vinterskolen 1973-74. (F. T. fot.)

Korets afslutningskoncert. Sommerskolen 1974. (F. T. fot.)

foruroligende hurtigt gennem jorden — vokser til ca. 1 meters højde og høstes i august ved at ruskes op med rode.

Da forestår det langsommelige arbejde med at udskille de spindbare fibre.

Når stråene er tørre, trækkes frøene af i en knevle, en træblok med spidse opadvendte tænder. Selve frøene er regnet for et godt husråd mod adskillige mavebesværigheder, der ofte hører høstgilderne til. Desuden udvindes en fin olie (linolie). Næringsværdien i frøene er stor.

Som tilskudsfoder er hørfrøekager velkendte og fra de ældste tider har man kendt til at anvende frøene til brød.

For at løsne spindtaverne fra stænglerne må stråene rødnes

Side 206.

Ved blegningen kommer det frem, om hørren har været rigtigt behandlet: Om frøene har været af god kvalitet — om jorden har været grundigt efterårsrenset — om de tidligere afgrøder har været de rette — om såningsdybde og tæthed har svaret til frø og jords egenskaber — om der har været regn eller vanding i passende mængde i den tidlige vækstperiode — om ugræs er fjernet i rette tid — om der er rusket netop, når stråene er svagt gulmodne, bladene falder og frøkapslerne begynder at blive brune — om stråene under ruskningen er lagt parallelt og uden at knække — bundet i små neg med bånd af hørgarn — 3 og 3 stillet i pyramider for at tørres indtil frøene kom fra i knevle, og først og sidst rødningen, det vanskeligste af det hele — om den er lykkedes. At selve dyrkningen af hør er grundlaget for spindfibrener kvalitet er indlysende. Alligevel har det fra tid til anden været nødvendigt at gøre en særlig indsats for at huske dette.

. . . . side 225 i tillægget til sin fordanskede udgave af Hesiodos skriver *Henrik Gerner*:

»Men Hørren senckis udi Vand
At Skeffven vel skal skøris.
Men andre rødner dend paa Land,
At dend mod Solen tørre.
Dend Landrød Hør er vel saa goed,
Som Vandrød Hør oc bedre.
Den bløder er, gier fiiner Traad,
Saa siger vore Fædre.«

Håndelag kan ikke læres gennem læsning eller korte demonstrationer. Det opøves alene ved i et langt arbejdsforløb at gå sammen med erfarne folk. Dem er der mange af. Vor opgave i disse år må være at forbinde håndelag, arbejdskræfter og forskning.

Om arbejdet i Askov Højskoles Børnehave

Første november 1971 startede vi børnehaven i højskolen. Efter nogle forbedringer vedr. toiletter og garderobe blev Blågårdsstuen godkendt som rammen om det nye.

Der var seksten børn, hvoraf 4 var under 2 og 4 under 3 år, den ældste var 7 år. En blandet flok fra alle egne af landet – også fra Fur.

Alle var spændte på, hvordan det ville gå, og da især os, som skulle få det til at glide. Som bekendt er al begyndelse svær, og vi havde da selvfølgelig også nogle vanskeligheder. De blev dog hurtigt overvundet ved fælles hjælp. Til al held var mødrene søde og tålmodige, de tog de noget primitive forhold og famlende begyndelse med godt humør. De havde mere øje for atmosfæren i børnehaven og børnenes trivsel end de fine legeting, der ellers er i børnehaver.

Vinteren blev for mig uforglemmelig, og det var lidt vemodigt at tage afsked med den lille flok efter 6 måneders hyggeligt samvær.

Det var begyndelsen. Nu fulgte hold efter hold, forskellige som mennesker jo er forskellige, og børnehaven voksede – efter mit skøn – ind og blev en selvfølgelighed i højskolemiljøet, så børnene efterhånden færdes uden at blive hverken for lidt eller for meget bemærket.

Det er vel naturligt at stille det spørgsmål, hvad forældre og børn har ud af at komme på højskole? Jeg vil forsøge at se det fra børnenes side. De fleste er lidt benovede ved ankomsten til så stort et sted med så mange fremmede mennesker. Det varer dog ikke længe, før de opdager, at det er de samme mennesker, de ser mange steder, i husene, spisestuen og ellers rundt omkring på det område, der er højskolen. Et sted, hvor der ikke kører biler og motorcykler, men virker fredeligt og beskyttende. En god oplevelse. Og de mange mennesker er ikke fremmede mere, man kender dem, og mange bliver man venner med.

Hvad betyder det ikke for et barn, der er vant til at leve blandt mange mennesker og kun kender den allernærmeste familie, resten er fremmede og vedbliver at være det.

En anden oplevelse er stjernerne. Om vinteren er det jo mørkt, når man skal over at spise aftensmad, så kan man pludselig få øje på stjernerne, dem ser man aldrig i en stor by. Og månen, der følger med hele vejen – mærkeligt!

Så er der det, at mens man er i børnehaven, er ens mor/far ikke langt væk, de er et sted ovre på højskolen, i modsætning til hvad man ellers er vant til, når man går i børnehaven, så er mor/far et eller andet sted ude i det uvisse.

En ting jeg også vil nævne er balancepunktet forældre og børn på højskolen, forstået på den måde, at mor/far kan blive så optaget af arbejdet og kammeratskabet, så barnet har en følelse af, at der er noget, der tager far/mor fra dem, da bliver barnet jaloux, men er balancen i orden, da trives begge. Og hvor er det dejligt at have en glad far/mor.

Med enkelte undtagelser er børnene glade for børnehaven. De synes, det er sjovt, at vi voksne også spiser i spisestuen, i det hele taget er det rart at opdage, hvordan alting hører sammen her på stedet.

Børn og voksne i børnehaven knytter sig nært sammen. Nogle forældre har været lidt ængstelige for, hvordan det ville gå, når de skal herfra igen. Det har slet ikke været noget problem, det går af sig selv, når de ser, at alle pakker sammen og alle skal rejse.

De er bare blevet en oplevelse rigere.

Vi startede for 3 år siden med den tanke, om det ville lykkes? Det lykkedes. Vi er nu flyttet fra de lidt primitive forhold i Blågårdsstuen til nye lyse lokaler i det tidligere højskolehjem på den modsatte side af vejen. Mange hold børn har været her efterhånden, men endnu husker jeg hver enkelt med deres særpræg.

Jeg omtalte, at det var vemodigt at tage afsked med det første hold, det er det stadig. Men det er blevet næsten på samme måde, som jeg oplevede første novemberdagen, da jeg var barn, når vi skulle tage afsked med piger og karle, som vi havde levet os sammen med et helt år. Jeg græd, når de sagde farvel og var trist tilmode til hen på eftermiddagen, så slog det om, og forventningen om hvordan de nye karle og piger var fik humøret på højkant igen.

November 1974.

Kathrine Baunsgaard.

Elevstatistik

Ved hver vinter- og sommerskoles begyndelse udarbejder skolen en mindre statistik over de pågældende hold på grundlag af indmeldelsesblanketternes oplysninger. Selv om der i løbet af kursusperioden sker mindre forskydninger i elevtallet, giver de ikke væsentlige udsving i statistikken. Der skal i det følgende bringes nogle af disse oplysninger om vinterholdet 1973-74 og sommerholdet 1974.

For bedre at kunne sammenligne de enkelte hold med tidligere, er oplysningerne om alder, erhverv og uddannelse anført i procenttal.

Elevernes fordeling på aldersgrupper fremgår af tabel 1. Selv om alderen varierer fra ca. 20 til ca. 70 år, er hovedparten mellem 20 og 30 år, men der er også en del mellem 30 og 40 år. Nogle få elever, som ved kurssets start ikke var fyldt 20 år, blev optaget på dispensation.

Elevernes gennemsnitsalder var 27 år på vinterskolen og 26 år på sommerskolen.

Tabel 1.

ELEVERNES PROCENTUELLE ALDERSGRUPPERING OG DERES GENNEMSNETSALDER

	mænd		kvinder		ialt	
	vinter	sommer	vinter	sommer	vinter	sommer
Under 20 år	4	6	11	2	8	4
20-24 «	46	52	52	48	50	49
25-29 «	21	24	22	30	22	27
30-39 «	18	15	8	16	12	16
40-49 «	2	3	2	2	2	3
50-59 «	4	0	2	2	2	1
60-69 «	5	0	3	0	4	0
Ialt	100	100	100	100	100	100
Gennemsnits- alder, år:	29	26	26	26	27	26

Elevernes erhvervsfordeling er anført i tabel 2. Den forholdsvis jævne fordeling på de enkelte erhvervsgrupper afbrydes dog af gruppen studerende.

Tabel 2. ELEVERNES ERHVERVSFORDELING
i procent.

	vinter	sommer
Landbrug	1	3
Søfart	2	1
Faglærte arbejdere	4	5
Ufaglærte arbejdere	6	9
Tekniske fag	6	4
Handelsfag	7	13
Kontorfag	7	8
Restaurationsfag	2	0
Sundhedsvæsen	7	10
Børneinstitutioner	10	7
Husholdning	2	7
Pensionister	4	0
Lærere	5	9
Studerende	25	18
Andre erhverv	7	4
Uopgivet	5	2
Ialt	100	100

Elevernes uddannelsesmæssige baggrund fremgår af tabel 3. Iøvrigt var der i år i forhold til sidste år lidt flere med studentereksamen og lidt færre med realeksamen. Gruppen med 8. klasse indeholder foruden dem, som har haft det 8. skoleår, også af dem, som har suppleret deres 7 års skolegang med ophold på en ungdoms- eller efterskole.

Tabel 3. ELEVERNES SKOLEMÆSSIGE BAGGRUND
i procent.

	vinter	sommer
Studentereksamen	40	43
Realeksamen	29	25
Mellemskoleeksamen	2	1
10. klasse	3	3
9. »	10	8
8. » (incl. ungdomsskole)	7	14
7. »	9	6
Ialt	100	100

Det skal yderligere nævnes, at af udenlandske elever var der 25 på vinterholdet og 3 på sommerholdet. USA var det land, der var flest fra.

Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever

Tidligere højskoleforstander Hans Lund hævdede, når han spurgte sine elever, hvorfor historien ikke umiddelbar interesserede dem, svarede eleverne altid, at nutiden er så spændende, og dens begivenheder fylder sådan i bevidstheden, at der slet ikke er plads til mere. Han mente ikke det var rigtigt, men at det forholder sig lige omvendt. Beskæftiger man sig med nutiden afføder den nærmest et behov for at lære fortiden at kende.

Til næste år er det fem og tyve år siden Landsforeningen af Højskoleelever (LaH) blev stiftet. Denne begivenhed er snart en historisk hændelse, hvorfor jeg vil omtale den i det følgende. Mange elevforeningsmedlemmer er nok ikke klar over, at LaH har eksisteret så længe, da mange medlemmer fra de første år sikkert ikke er med længere.

Den 24. marts 1950 samledes 6 mennesker til et møde på Christiansborg i København til det første bestyrelsesmøde i LaH. Dette initiativ var taget af den radikale politiker, tidligere undervisningsminister Jørgen Jørgensen, som var en varm fortaler for højskoletanken. Det fremgår ikke klart af protokollen, hvilke elevforeninger der stod bag oprettelsen, men at det snarere var en kreds af højskolelærere, -forstandere og tidligere højskoleelever. Det var, foruden Jørgen Jørgensen, som blev valgt til formand på dette møde, Evald Toftemark, Svend Hillgård, Poul Engberg, Birthe Mailund og Alfred Hansen. På det andet bestyrelsesmøde den 29. april 1950 ansattes Erik Halvorsen som sekretær for LaH. Han var den mand, som lagde grunden for arbejdet i LaH og derved Højskolernes Sekretariat (HS). Et stort arbejde blev lagt i at få HS etableret, og få højskolerne til at se den betydning det især dengang var at få et samlet oplysningskontor for højskolerne i København.

LaH's første årsmøde blev afholdt den 30. april 1953 i Odense. Af referatet fremgår det, at der var deltagere fra 20 højskoler, og LaH repræsenterede ca. 56.000 medlemmer.

Erik Halvorsens opgave gik kort og godt ud på at få byungdommen interesseret i og opdage de muligheder, der var i at komme på højskole. Dette blev gjort ved at starte forskellige aktiviteter, hvorved man gjorde opmærksom på højskolen som idé og fik byungdommen interesseret. Nogle af de ting, som Erik Halvorsen fik sat igang dengang, kan ses af følgende aktiviteter.

Fabrikskøjskoler. I vinteren 1950–51 startedes højskolekurser på 9 forskellige virksomheder i Kolding, Vejle, Odense og København med ca. 1200 arbejdere. Disse kurser fortsatte de følgende par vintre i de samme og nye byer.

Feriekurser. I sommeren 1950 blev der gennemført feriekurser på 10 højskoler. Dette arrangement har været gennemført hver sommer siden da.

Aftenhøjskole i Vartov. For at skabe kontakt med byungdommen i København, blev der arrangeret aftenhøjskole i Vartov. Om sommeren kunne de deltage i et feriekursus på en højskole, hvilket man opfordrede dem til. Der var ca. 200 deltagere på 4 hold det første år.

Den vandrende højskole. I sommeren 1952 blev der arrangeret Den vandrende højskole, hvor man besøgte ca. 4–5 højskoler i Sverige eller Norge i løbet af 2 uger. Rejsen foregik med bus eller tog og var på 1500 km ialt. Ideen bag disse arrangementer var at få højskolefolk i de pågældende lande til at uddybe og give sammenhæng i den fælles historie på »stedet hvor begivenhederne skete«, i stedet for at høre om det i en foredragssal. Der blev arrangeret 2 hold á 42 deltagere det første år, men i sommeren 1953 måtte man aflyse det ene hold på grund af paratyfus epidemi i Blekinge og Småland. I 1954 måtte man aflyse 2 af de planlagte 3 hold på grund af manglende tilslutning. Derefter blev de ikke gennemført oftere. Der skulle gå det meste af 15 år, før denne specielle højskoleform blev taget op igen. I 1970 gennemførte LaH en fællesrejse med fly til USA med over 100 deltagere, hvilket var en stor succes.

Informationskontoret. Af protokollen fremgår det, at oplysningsvirksomheden over for udlændinge om højskolen begyndte i 1953. Denne virksomhed har HS varetaget siden da.

Fællesbrochuren. De første fællesbrochurer begyndte man at udsende omkring 1954, og det gør man stadig.

Desuden førte man et omfattende adressekartotek over alle de henvendelser, der kom for at søge oplysninger om enten et højskoleophold, et feriekursus, aftenhøjskole eller på anden måde viste interesse. Disse mennesker fik tilsendt relevant materiale, hvorved man efterhånden fik flere kontakter udadtil.

I HS' første år benyttede man sig også af besøg af udlændinge til at gøre pressen opmærksom på højskolernes eksistens. Dengang var det »stof« at skrive om en udlænding, som kom til Danmark for at studere folkehøjskolen. Det gav omtale om højskolen i pressen.

Halvorsen lagde grunden til HS' arbejde, og denne linie fortsatte de følgende år. I begyndelsen af 1960'erne oprettede man højskolernes U-landskurser, hvilket var et stort arrangement. Dette ophørte i 1966 og blev overtaget af andre organisationer. Men i den tid det foregik i HS' regi, var det med til at udbrede højskoleideen ud over landets grænser.

Foruden højskolerne var også landbrugsskolerne og senere efter-

skolerne med i HS' arbejde, hvilket gav en stor kontaktflade gennem oplysningsarbejdet om de frie skoleformer.

Disse historiske glimt har hovedsagelig fortalt noget om de første 10 år af sekretariatets arbejde. Det følgende vil fortælle noget om de aktiviteter, der har fundet sted det sidste år.

HS kort fortalt for 1974.

Landsforeningen af Højskoleelever's formål er »at virke til gavn for den danske folkehøjskole og højskoletanken, bl. a. gennem driften af Højskolernes Sekretariat i samarbejde med Foreningen for Folkehøjskoler i Danmark«. Dette gøres bl. a. ved, at HS udgiver en fællesbrochure med oplysninger om de højskoler, der er tilsluttet HS. Sidste oplag var på 30.000 stk. Derudover har HS i det sidste år udsendt og uddelt ca. 19.000 brochurer fra de enkelte højskoler. På den baggrund kan man stille spørgsmålet: Hvordan står det til med højskolerne i Danmark? Hvis man ser på de sidste officielle tal fra undervisningsministeriet, er interessen for at tage på højskole, i kortere eller længere tid, stigende. I året 1972–73 var der ialt ca. 24.700 elever (mod ca. 22.100 i 1971–72) på højskole, hvilket er det største antal nogen sinde. Heraf var ca. 15.900 elever (mod ca. 13.100 sidste år) på korte kurser (1–4 uger) og ca. 8.800 (mod ca. 9.000 sidste år) på lange kurser (mere end 4 uger).

I det sidste år har der været ca. 3.800 avisudklip om højskolerne. Disse findes på HS, og ved et besøg i HS vil man kunne se de sidste 24 års højskolehistorie illustreret i tusindvis af udklip.

På HS modtager vi hvert år mere end 300 breve fra udlandet med ønsket om oplysninger om højskolen, ligesom der er et stort besøg af udenlandske gæster — enkeltpersoner så vel som delegationer.

Udstillingen HØJSKOLEBILLEDER har været vist på en del højskoler og biblioteker, og flere venter på at bringe den i det nye år. Disse aktiviteter har givet berøring med mange mennesker, hvilket er en kontakt, som forhåbentligt kommer højskolerne til gode.

LaH kort fortalt for 1974.

Der har i det forløbne år også været en stor aktivitet i de enkelte elevforeninger. Man har arrangeret kurser for egne og andre medlemmer. Også i LaH har der været stor aktivitet. Som noget nyt kan nævnes, at en kreds af elevforeninger i København har afholdt fælles møder med emner som »Kina« og »Vort forhold til den tredje verden«. Disse møder har været godt besøgt. Der vil i efteråret 1974 blive forsøgt startet et lignende mødesamarbejde i Århus.

LaH har nedsat et internationalt udvalg (IU) til at varetage internationale kontakter. Det IU har bl. a. været med til at få udarbejdet en pjece på engelsk, der kort fortæller om højskolens historie og arbejde i dag.

LaH's blad Højskoledebat har fået nyt navn: HØJSKOLEELEVER.

Der arbejdes på en evt. udvidelse af bladet, således at det kan udkomme flere gange årligt. Bladet bringer nyt fra LaH, fra elevforeningerne og højskolerne, ligesom der i bladet bringes en lang række tilbud om kurser, arrangementer fra Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF), hvor LaH er medlem.

Årsmødet 1975.

LaH's årsmøde i 1974 var det største i foreningens historie. Det formede sig som et weekend-møde med »Folkestyret og Højskolen« som tema. Næste årsmøde afholdes den 7.—8. juni 1975 på *Egå ungdomshøjskole, 8250 Egå*. — Alle elevforeningernes medlemmer er velkommen.

Det er vanskeligt på den givne plads at skildre alt, hvad der foregår i Landsforeningen af Højskoleelever og Højskolernes Sekretariat. Hvis man gerne vil vide mere om LaH, er man velkommen til at aflægge os et besøg i Vartov. Alle er velkommen.

Vartov, den 30. oktober 1974.

Arne Andresén.

Askov Lærlinges regnskab 1973-74

<i>Indtægt:</i>	
Kassebeholdning ved årets begyndelse	1.266,12
909 medlemskontingenter	22.939,25
913 abonnenter på Dansk Udsyn	5.205,00
	<hr/>
Renter m. v.	191,90
Balance	<u>29.602,27</u>

<i>Udgift:</i>	
Kontorhold, porto, fragt m. m.	5.090,70
Tryksager	734,45
Kassererhonorar	1.000,00
Rejsegodtgørelser	4.856,20
Askovgården	2.063,65
Elevstipendier	1.063,65
Kontingent til Landsforeningen	968,00
Årsskrift	9.976,60
Repræsentationsudgifter	105,00
Diverse	70,00
Tilbagebetalt lån til Askov Højskole	1.988,00
Kassebeholdning ved årets slutning:	
Bank	1.156,99
Giro	529,03
	<hr/>
Balance	<u>29.602,27</u>

Askov, den 1. oktober 1974.

Thormod Christensen.

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet i overensstemmelse med bilagene.

Kassebeholdningen udgør:

Bank	1.156,99	
Giro	529,03	1.686,02
	<hr/>	<hr/>

Askov, den 1. oktober 1974.

Frode Hasseriis. E. Grue-Sørensen.

Askov Højskoles regnskab

RESULTATOPGØRELSE FOR TIDEN

1. APRIL 1973 TIL 31. MARTS 1974

	kr.	
Statstilskud — beregnet	2.225.114	
Skolepenge — godkendte kurser	1.240.869	
Indtægter — ikke godkendte kurser	472.957	
Huslejer	154.495	
	<u>4.093.435</u>	
Lærerlønninger	1.534.802	
Vedligeholdelse af bygninger, lokaler, arealer m. v.	317.896	
Opvarmning, belysning, kraft og varme samt vand	332.858	
Rengøring	216.658	
	<u>549.516</u>	549.516
Skatter, afgifter og forsikringer vedrørende bygninger....	21.346	
Renter af prioritetslån i ejendomme	365.607	
Diverse skole- og administrationsudgifter	336.559	
Revisionshonorar — anslået	25.500	
Pedellønninger m. v.	74.569	
Sekretærlønninger m. v.	134.569	
Diverse udgifter og indtægter vedrørende kostafdelingen:		
Udgifter	1.048.792	
Indtægter	149.557	
Nettoudgift	<u>899.235</u>	899.235
Finansieringsposter iøvrigt:		— 166.164
Afgivne renter	33.015	
Indvundne renter	24.792	
Nettoudgift	<u>899.235</u>	— 8,223
		— 174.387
Diverse sekundære og ekstraordinære regnskabsposter:		
Indtægter	34.807	
Afskrivninger:		— 139.580
Inventar i forbindelse med kostafdelingen....	22.993	
Vaskeriinventar	3.455	
Automobil	852	
	<u>27.300</u>	27.300
REGNSKABSMÆSSIGT UNDERSKUD	<u>166.880</u>	

der i henhold til højskolens fundats og bestyrelsens indstilling overføres til højskolens egenkapital.

BALANCE PR. 31. MARTS 1974

Aktiver:

<i>Omsætningsaktiver:</i>	kr.
Kassebeholdning	4.340
Postgiroindestående	11.343
Bankindestående	26.252
Statstilskud tilgode efter gældende lovgivning:	
Finansåret 1971-72 — beregnet resttilgode-	
havende	179.466
Finansåret 1972-73 — beregnet resttilgode-	
havende	97.685
	277.151
	277.151
Tilgodehavende skolepenge	78.600
Forudbetalte lønninger	18.183
Tilgodehavende huslejer	1.845
Forudbetalte forsikringer	4.226
Diverse tilgodehavender	5.732
Obligationsbeholdning:	
Ny Jydsk Grundejer-Kreditforening, 10 pct.,	
3. s. l. a., 2003, nom. kr. 205.000 à 67½	138.375
Mellemregnskonto med den selvejende institution	
»Askov Højskole's Børnehave«	154.525
	720.572
<i>Omsætningsaktiver i alt</i>	720.572
 <i>Anlægsaktiver:</i>	
Skolens ejendomme incl. faste anlæg	16.715.000
Nybyggeri	34.322
(Ejendomsværdier pr. 1. april 1973	
(kr. 16.715.000, heraf grundværdi kr. 1.731.400)	
Inventar i forbindelse med undervisning	108.514
Undervisningsmateriel	110.639
Kontorinventar	5.087
Inventar i forbindelse med kostafdeling	130.294
Automobil	4.828
Vaskeinventar	19.581
Aktiver tilhørende legater og fonds	91.861
	17.220.126
<i>Anlægsaktiver i alt</i>	17.220.126
	17.940.698
<i>Aktiver i alt</i>	17.940.698

Passiver:

Fremmedkapital:

	kr.
Kortfristet:	
Forudbetalte skolepenge	5.600
For meget modtaget statstilskud:	
Efter gældende lov for året 1970—71	5.051
Efter gældende lov for året 1973—74	7.986
	13.037
Forudbetalt statstilskud 1974—75	222.200
Skyldige lønninger	24.438
Skyldige pensionsbidrag	3.869
Indefrosset dyrtidsreguleringer	20.515
Indeholdt A-skat	107.713
ATP	5.594
Ferie og søgnehellighedsgodtgørelser	34.599
Mellemregning med »Dansk Udsyn«	7.249
Skyldige omkostninger afsat pr. 31. marts 1974	185.484
Bankgæld	170.069
	800.367

Langfristet:

Vejen Kommune — kloakgæld:		
Matr. nr. 2E m. fl. skolen	4.263	
Vejen Kommune — vejpgæld:		
Matr. nr. 2E m. fl. skolen	742	
(Gælden er utinglyst)	5.005	5.005
Prioritetsgæld		7.141.401
Tilsvar til »Aktiver tilhørende lagater og fonds«		91.861
	7.238.267	
Langfristet fremmedkapital i alt		7.238.267
<i>Fremmedkapital i alt</i>		8.038.634

Egenkapital:

Kapital-konto	9.902.064
<i>Passiver i alt</i>	17.940.698

Til sikkerhed for mellemværender med Andelsbanken A. m. b. a. har højskolen indlagt for kr. 300.000 ejerpantebreve med pant i matr. nr. 2D m. fl. Endvidere er indlagt for kr. 25.617 ejerpantebreve med pant i matr. nr. 4 I samt for kr. 110.000 ejerpantebreve med pant i matr. nr. 4 BØ — alle parceller af Askov By, Malt sogn. Ligeledes har højskolen af den under omsætningsaktiverne nævnte obligations-

beholdning deponeret for nom. kr. 140.000 obligationer til sikkerhed for bankmellemværende.

Askov, den 24. september 1974.

Helge Skov,
forstander.

I bestyrelsen for Askov Højskole:

*Viggo Kampmann. Gunner Thorlund-Jepsen. Jan Glenstrup.
Arne Hansen. K.E. Løgstrup. Poul Rasmussen.
Carsten Schmidt.*

Revisionspåtegning:

Som højskolens valgte revisorer har vi revideret foranstående årsregnskab.

Vi henviser til nedenstående revisionsberetning.

Revisionsberetning:

Revisionen af årsregnskabet er udført i overensstemmelse med god revisionskik. Under revisionen har vi overbevist os om aktivernes tilstedeværelse og værdiansættelsernes forsvarlighed, ligesom vi har påset, at de forpligtelser, der os bekendt påhviler højskolen, er kommet til udtryk i regnskabet.

Vi anser årsregnskabet for aflagt i overensstemmelse med højskolens fundats og lov nr. 337 af 18. juni 1969 om statsstøtte til visse private skoler, ligesom årsregnskabet efter vor opfattelse indeholder de oplysninger, der er nødvendige til bedømmelse af resultatet af årets drift og højskolens økonomiske stilling på balancetidspunktet.

Kolding, den 24. september 1974.

Revisionsfirmaet E. Frandsen.

Erik Meng,
statsautoriseret revisor.

/ *J. Knudsen.*

Elever på Askov Højskole 1974-75

Nordisk Lærerkursus 24. juni til 21. juli 1974

- Andersen, Inger, Skolevej 30, 8464 Galten
Christensen, Kirsten, Viborggade 25¹, 2100 København Ø
Hansen, Jytte R., Uglevang 34¹ tv., 3450 Allerød
Johannsen, Kay, 9940 Byrum, Læsø
Johansen, Ulla Buddig, Mønsgade 6³, 8000 Århus C
Juel, Ole, Johannevej 23, 2970 Hørsholm
Knudsen, Kai, Borgergade 7, Skovlund, 6823 Ansager
Køster, Inge Merethe, Fregerslevvej 4, 8362 Hørning
Lebæk, Erik Kold, Nygade 26, 7200 Grindsted
Lundsgaard, Inger, Junggreensvej 11¹, 5000 Odense
Lund-Sørensen, Margrethe, Stadionvej 5, Hjordkær,
6230 Rødekre.
Lyngbye, Bent, Grønjordskoll., v. 6409, Grønjordsvej,
2300 København S
Milfeldt, Morten, Koldinggade 14⁴, 2100 København Ø
Nielsen, Johanne K., Hjejlevej 46², 8600 Silkeborg
Olsson, Lennart, Holbækvej 6, 4400 Kalundborg
Pagh, Ulla, Nygårdterrasserne 294E, 3520 Farum
Peschardt, Aage, Dalvangsvej 46, lejl. 2, 2600 Glostrup
Rasmussen, Birte Marianne, Snøgebæksvej 39, vær. 7,
8210 Århus.
Skovby, Anders Peter Lorenzen, Højvang 99, 5270 Næsby
Tange, Gudrun, Dybbølgade 6¹, 6500 Vojens
Thomsen, Bror, Callisensvej 33, 2900 Hellerup
Vind, Ole, Chr. 8.s Vej 18², 8600 Silkeborg

Elever – sommeren 1974

- Andersen, Anette Frydendal, Birket, 4943 Torrig
Andersen Birgitte Frydendal, Birket, 4943 Torrig
Andersen, Tom Søgaard, Skovduestien 11¹, 2400 Kbh. NV
Beck, Arne, Almindsøvej 13, 8600 Silkeborg
Bomberg, Inger Margrethe, Holbæk, 6780 Skærbæk
Brooke, Justin Peter, Chymorvah Vean, Marazion, Cornwall

- Bødker, Per Alfred, Klosterallé 18, 4100 Ringsted
 Christensen, Annette Lolk, Sdr. Røsevej 22, 2791 Dragør
 Christensen, Laila Grace Lindholm, Fuglevangsvej 12A,
 1962 København V
 Christensen, Tom, Hostrups Have 191, 1954 København V
 Danielsen, Alice, Tranebærvej 14, 7200 Grindsted
 Engedal, Aase, H. C. Ørstedesvej 63, 7400 Herning
 Eriksen, Conni, Baldursgade 81, 6700 Esbjerg
 Ernst, Doris, Nygade 1, 8300 Odder
 Evers-Nielsen, Viggo, Lyngparken 62, 2800 Lyngby
 Florentz, Gertrud, Nr. Hostrup, 6230 Rødebro
 Glud, Anne, Tårbæk Strandvej 84A, 2930 Klampenborg
 Gregersen, Britta, c/o M. Olsen, Ndr. Fasanvej 72² tv.,
 2000 København F
 Gustafsson, Lisbeth, Roarsvej 8 st. th., 2000 Frederiksberg
 Hansen, Anne Grethe Lindberg, Elmevej 5, Vejrup,
 6740 Bramming
 Hansen, Astrid, Enghavevej 151, 5000 Odense
 Hansen, Birthe Schou, Sjørup, 8800 Viborg
 Hansen, Lona Lisbeth, Stenholmsminde, 4731 Brandelev
 Hansen, Niels Arne, Roland Camping, Rindby, 6720 Nordby,
 Fanø
 Hansen, Ida, Grønslet 10, 9430 Vadum
 Haugaard, Eva, Skyttevej 6, 5591 Gelsted
 Huggler, Anna Luise, »Højgård«, 9760 Vrå
 Iversen, Bente, Vibevænget 12, Ulkebøl, 6400 Sønderborg
 Jakobsen, Børge Hvidberg, »Quistrup Mølle«, 7600 Struer
 Jacobsen, Søren Peter Bach, Mortensensvej 6, 8963 Auning
 Jensen, Anne Marie, Lollandsgade 35, 9000 Ålborg
 Jensen, Dorte, Tåsingegade 62⁴ H, 2100 København Ø
 Jensen, Hans Eckardt, Fjellumvej 13, Nustrup, 6500 Vojens
 Jensen, Inge Reinhold, Gamle By 22, 4690 Haslev
 Jensen, Peter, Frostrupgård, 4560 Vig
 Jónsdóttir, Lilia Thora, Bankastrætt 7, Reykjavik
 Kielmann, Inge Margrete, Søndersø park 13, 3500 Værløse
 Knudsen, Ida Lise, Siimvej 15, 8680 Ry
 Krogh, Lise Ringe, Kirkevej 20, 7130 Juelsminde
 Kühl, Frida Elisabeth, Asumvej 21, 5240 Volls Mose
 Larsen, Annie Negithon, Rosenvængets Allé 19⁵, 2100 Kbh. Ø
 Larsen, Esther Irena, Nyborgvej 2111, 5000 Odense
 Larsen, Frede, Tøndervej 64, »Bigård«, Vesterbæk,
 6330 Padborg
 Laulund, Jens Johan, Assens, 9550 Mariager
 Lunde, Henning Aamand, Svendborgvej 35, 5761 Ollerup
 Madsen, Leif Christian, Valdemarsgade 10, 6700 Esbjerg

- Magnussen, Peter, Toftegårdsallé 45, 2500 Valby
 Münster, Bodil Nanna, Skanderup Valgmenighedspræstegård,
 6640 Lunderskov
 Møller, Eigil Christensen, Østergade 28, 8883 Gjern
 Nebel, Flemming Ivan, Wiedeweltsgade 7, 2100 Kbh. Ø
 Neymark, Niels, Søparken 13, 5260 Hjallesø
 Nielsen, Niels Erik, Mensalgård, Kertemindevej 33, Aunslev,
 5800 Nyborg
 Nielsen, Ole Jermiin, Bøel, 6690 Gørding
 Nielsen, Søren Torp, Stjernevej 22, 9000 Alborg
 Nielsen, Tage Broegaard, Trunderup Møllegård,
 5772 Kværndrup
 Nielsen, Tove Bisgård, Chr. Sonnesvej 34, 5000 Odense
 Nybo, Else Louise, Gammel Stillingvej 12, Mesing,
 8660 Skanderborg
 Olesen, Birgitte Møller, Brønshøj Kirkevej 6, 2700 Brønshøj
 Olling, Karen Margrethe, Værftvej 19, 6270 Tønder
 Petersen, Christian, »Oksekær«, Kliplej, 6200 Åbenrå
 Pedersen, Elly Kjær, Ørnevej 10, 8900 Randers
 Pedersen, Jens Jørn, Sønderskov 13, 8740 Brædstrup
 Pedersen, Karen Skovgård, Hovvej 14, 5591 Gelsted
 Pedersen, Lizzie Annette, Bjarkesvej 3C² th., 3000 Helsingør
 Pontoppidan, Erik, N. J. Fjords Allé 22, 1957 Kbh. V.
 Rasmussen, Anna Elise, Gl. Sorøvej 54, Frankerup,
 4400 Kalundborg
 Raunkjær, Anna Elsebeth, Raunkjærgård, Lyne, 6880 Tarm
 Ringgaard, Annette, 5580 Nr. Åby.
 Rozentel, Janina, Grøfthøjparken 165, lejl. 16, 8260 Viby J.
 Sandager, Birthe, »Bromsgård«, Dybe, 7620 Lemvig
 Skjold, Mette, Lørup, 5750 Ringe
 Skaarup, Karen, Hvornum, 9500 Hobro
 Sørensen, Villy Tang, Lyhne, 6880 Tarm
 Thagaard, Mikkel, Vestergade 44, 9681 Ranum
 Aagaard, Tove, Gundestrup, 9600 Års

Elever – vinteren 1974–75

- Albertsen, Gitte Leth, Hegnsvej 85, 2850 Nærum
 Andersen, Lone, Westend 3³ tv., 1661 København V
 Andersen, Ejner From, Huginsvej 8, Sædding, 6700 Esbjerg
 Andersen, Jane Margrethe, Orionvej 12, 9000 Ålborg
 Andersen, Jørn Frederik, Tågerup, 6560 Sommersted
 Andersen, Knud Johnson, Baggesensvej 42, 8600 Silkeborg
 Andersen, Knud Westergaard, Krogen 5, Lørup, 5750 Ringe
 Andersen, Mogens Sørup, »Sophienholm«, Nybrovej 401C,
 2800 Lyngby

- Andersen, Stig Rex, »Elmegården«, 4573 Højby Sj.
 Andersen, Tove Havelund, Hovedvejen 35, 5580 Nørre Åby
 Andreasen, Christen Lav Møller, Vornæs Skovvej 6,
 5700 Svendborg
 Andreasen, Kjeld, Mynderupvej 106, 9760 Vrå
 Anker-Møller, Lise, Gl. Køgevej 275B, 2650 Hvidovre
 Baunøe, Jens-Ole, Godthåbsvej 71, 2000 København F
 Bagger-Jørgensen, Ria, Jernbanegade 25, 5450 Otterup
 Balmer, Maria, Im Holeeletten 32, Ch — 4054 Basel
 Beckerle, Louise Ann, Scandinavian Seminar
 Bendtsen, Ove H., Nordens Plads 4, 23. etage, lejl. 4,
 2500 København
 Bennike, Jytte, Nørregade 9, 4281 Gørlev Sj.
 Bertelsen, Anna Dorthe, Jernbanegade 9, 9760 Vrå
 Binderup, Martin, Hvorvarpvej 29, 9600 Års
 Bjerregård, Ragnhild, »Tingbog«, Lyhne, 6880 Tarm
 Bruun, Jens Chr., Præstegården, Hee, 6950 Ringkøbing
 Buch-Andersen, Just Frode, Kukkervænget 30, Thurø,
 5700 Svendborg
 Burdzy, Antoni, Grøfthøjparken 165, lejl. 45, 8260 Viby J.
 Bysted, Mark, Ribe Landevej 39, 7100 Vejle
 Bøgedal, Hans, Lausbølgård, 6600 Vejen
 Carlsen, Lars Holger, Badstuen 2, Troense, 5700 Svendborg
 Christensen, Anna Marie, Markledgade 17, 6240 Løgumkloster
 Christensen, Bente Lindhardt, Skovduevej 19, 3400 Hillerød
 Christensen, Birgitte, Batterivej 10, 6400 Sønderborg
 Christensen, Helle Hove, Sindshvilevej 19A¹ th., 2000 Kbh. F
 Christensen, Peder Olav, Nr. Åstrup, 6752 Glejbjerg
 Christiansen, Bjarne, »Bøgegård«, 4850 Stubbekøbing
 Christiansen, Marianne Vestergaard, Primulavej 14, 7800 Skive
 Christiansen, Merete Svanberg, Oluf Baggersgade 8 o. g.,
 5000 Odense
 Christiansen, Peter, Holbækvej 56, 4180 Sorø
 Cornett, Grethe, Engtoften 15, 6900 Skjern
 Dahl, Lars, Grønnegade 15, 5762 V. Skerninge
 Dalsgaard, Karen, Møllegården, Haverslev, 9510 Arden
 Due, Erling Brixen, Horsensvej 385, 7100 Vejle
 Esager, Jørgen, »Sølyst«, Staby, 6990 Ulfborg
 Espersen, Poul, Vilh. Becksvej 72, 8260 Viby J.
 Finseth, Gunnar, Søndergade 31, 8740 Brødstrup
 Fiskodde, Einar, Brekkelia 5A, Korsvoll, Oslo 8, Norge
 Forchhammer, Mette, Tilskogsvägen 8, 19030 Sigtuna, Sverige
 Frees, Asmus, Brunde Kirkevej 19, 6230 Rødekro
 Frejvald, Hanne, Undløse Teglværk, 4340 Tølløse
 Freund, Jenny, Byskov Allé 10, 1. sal mf., 4200 Slagelse

- Friis, Mads Benniksgård, 6383 Rinckenæs
 Funch, Dorte Elisabeth Taarnborg, Lygtemagerstien 9,
 2300 København S
 Graham, Kirsten Merete, Pileallé 19C¹ tv., 2000 Kbh. F
 Grinderslev, Peter, Frisvadvej 51, 6800 Varde
 Gundelach, Uwe, Ahlmannsvej, 6400 Sønderborg
 Halkjær, Kurt Aaberg, Nylandsvej 23³ 32, 8600 Silkeborg
 Halldórsdóttir, Gudrun, Island
 Hansen, Anne Murmann, Nislevej 23, 5450 Otterup
 Hansen, Anne-Marie Overgaard, Fjordbrinken 10,
 6950 Ringkøbing
 Hansen, Birthe Bruun, Hesselhus, Funder, 8600 Silkeborg
 Hansen, Bodil Colind, »Kildagergård«, Gestelev, 5750 Ringe
 Hansen, Christian Vemming, Jernbanegade 15,
 4800 Nykøbing F
 Hansen, Else Marie Dreyer, Skovvejen 24¹ th., 4200 Slagelse
 Hansen, Grete, Plantagevej 33, 7200 Grindsted
 Hansen, Helle Lykke, Skerninggård, 5762 V. Skerninge
 Hansen, Henny Lis, »Langevtrå«, Rislev, 4700 Næstved
 Hansen, Niels Arne, Roland Camping, Rindby,
 6720 Nordby, Fanø
 Hansen, Ole Bjarne, Lindeskovgyden 7, 5653 Nr. Lyndelse
 Hansen, Tage Linding, Anumvej 32, 6900 Skjern
 Hansen, Thyge, Klosterbakken 19, 4720 Præstø
 Harrington, Ann, Scandinavien Sem., Budstrupvej 108,
 3480 Fredensborg
 Hauge, Jens Holm, Tisetvej 14, 8355 Ny Solbjerg
 Haugaard, Hans, Ørbækvej 438, 5280 Fraugde
 Hegelund, Anne-Marie, Ørholm, Præstbro, 9330 Dronninglund
 Henriksen, Carol Ann, Route 1, Luck, Wisconsin, 54853 USA
 Hjelmgaard, Mariann, Moselund, Gammelbyvej 65, 6600 Vejen
 Hoffmann, Ernst Wilhelm, Skyttegården, Kabdrup,
 6100 Haderslev
 Holm, Jens Erik, Møllegårde 144, 9800 Hjørring
 Holm-Nielsen, Grete, Kajerød Vænge 19, 3460 Birkerød
 Høj, Aase, Kirkebakken, Kvong, 6800 Varde
 Haarløv, Sten, Jomfrustien 6, 6270 Tønder
 Ibsen, Jytte, Nourup, 6700 Esbjerg
 Iskov, Birthe, Ålkær, 6500 Vojens
 Iversen, Else Strårup, Østergade 16, 6640 Lunderskov
 Iversen, Hans, Vranglandgård, Nørremark 18, 6400 Sønderborg
 Iversen, Susanne, Slåenbakken 10, 8500 Grenå
 Jacobsen, Gert, Klokketøbergade 7, 4200 Slagelse
 Jagd, Susanne, Helgesvej 9, 7100 Vejle
 Jensen, Adolf, »Damgården«, 8740 Brædstrup

- Jensen, Anette, Virksundvej 94, 8831 Løgstrup
 Jensen, Erik Osvang, V. Fælledvej 43, 9000 Ålborg
 Jensen, Henning, »Dosholm«, Døstrup, 9500 Hobro
 Jensen, Henning Andreas, Jørgen Petersensvej 8, 6700 Esbjerg
 Jensen, Jens Bjerre, Sdr. Vinge, 8860 Ulstrup
 Jensen, Mona Grethe, Teglgårdsvej 5 st. tv., opg. 1,
 2920 Charlottenlund
 Jensen, Paul Erik, Tastrup, Sig, 6800 Varde
 Jeppensen, Vivi Blaaberg, Grønningen, 6950 Ringkøbing
 Johansen, La Vonne, Box 368, Tyler, Minnesota, USA
 Johansen, Peter, Box 368, Tyler, Minnesota, USA
 Johansen, Preben, Smingevej 15, Resenbro, 8600 Silkeborg
 Johansson, Jan Jørgen, Ørebakken 71, 3000 Helsingør
 Juhl, Johannes Nicolaj, Højgade 2, 6500 Vojens
 Juhl, Per Levesen, Munkensdam 11, 6000 Kolding
 Jørgensen, Agnete Søgård, Ryttervænget 15, 6400 Sønderborg
 Jørgensen, Bjarke Melby, Klingstrupvænget 991, 5000 Odense
 Jørgensen, Jørgen B. Søndergård, Nedergård, Askov, 6600 Vejen
 Jørgensen, Lis Thusen, Fuglegårdsvænget 38, 2820 Gentofte
 Jørgensen, Poul Henning Bartholin, Tryggelev 31, 5932 Humble
 Kierkegaard, Inge, Horstedgård, 7100 Vejle
 Klitgaard, Nils Uffe, Hirsevangen 16, 8200 Århus N
 Kristensen, Ann Winther, Søndergade 30, Sparkær, 8800 Viborg
 Kristensen, Bo, Beatesmindevej 60, 9000 Ålborg
 Kristensen, Hans Morten R., Ovnbøl, Sig, 6800 Varde
 Kristensen, Kjerstine, »Elbækgård«, 6823 Ansager
 Laier, Vibeke, Højgårdsallé 26, 2900 Hellerup
 Larsen, Anni Majland, »Forager«, Sædding, 6830 Nr. Nebel
 Larsen, Bent, Ø. Tobøl, 6683 Føvling
 Larsen, Birgitte Steen, Nymøllevej 9, 2800 Lyngby
 Larsen, Henning Krogh, Erantisvej 22, 4520 Svinninge
 Lauridsen, Solveig, Fossgårdsvej 34, 2720 Vanløse
 Lauring, Conny B., Havnegade 92, 5900 Rudkøbing
 Lauritzen, Viggo, Damvej 2, 6560 Sommersted
 Laustsen, Else, Sønderbyvej 1, 9631 Gedsted
 Levinsen, Erik, Højbovej 6, Handest, 8990 Fårup
 Lomholt, Søren, Bakkehøj 2, 4390 Vipperød
 Lystbæk, Anne Grethe, »Grimlundgård«, Hoven, 6880 Tarm
 Madsen, Helle Krogh, Dalvej 2, 8800 Viborg
 Madsen, Inger Julsgaard, »Granhuset«, Arnborg, 7400 Herning
 Madsen, Jane, Nyborgvej 281, 5000 Odense
 Madsen, Liselotte Meldgård, Niels Bjerresvej 14, 7620 Lemvig
 Mægaard, Holger Bojsen, Haderslevvej 75 B, 6000 Kolding
 Mægaard, Karsten, Fremmelevvej 21, 5450 Otterup
 Martens, Ilona Annelise, Krogvej 17, 2830 Virum

- Martensen, Kirsten, 2391 Weding/Krs. Flensburg,
Flensburger Str. 67, Tyskland
- Meldgaard, Søren Gudmand Stjernholm, Kr. Stillinge,
4200 Slagelse
- Moeslund, Anne, Atlasvej 7, 8270 Højbjerg
- Møller, Ole Paaske, Paxvej 56, 6650 Brørup
- Møller-Andersen, Birte, H. C. Ørstedsvvej 18² th., 1879 Kbh. V
- Mørk, Henning, Spigergårdsgade 2², 6800 Varde
- Netterstrøm, Ingeborg, Skottegården 17² th., 2770 Kastrup
- Neve, Ellen, 9690 Fjerritslev
- Nicolajsen, Hanne Kusk, Amagervej 14 st. tv., 6700 Esbjerg
- Nielsen, Alice, Oxford Allé 4A st., 2300 København S
- Nielsen, Arne Dunsrose, Hovvej 60, 5591 Gelsted
- Nielsen, Birgitte Juul, Ellehammersvej 64, 9430 Vadum
- Nielsen, Elizabeth Anne, 38262 Hamlin st., Fremont, Calif.,
94536 USA
- Nielsen, Gerda Greve, Rosenkrantzvej 4, 8543 Hornslet
- Nielsen, Jane, Tinggården 41 st., 7500 Holstebro
- Nielsen, Jens Christian Jermiin, Bøel, 6690 Gørding
- Nielsen, Knud Erik, Hasseltoften 22A, 8361 Hasselager
- Nielsen, Krista, Damgaard, 6230 Røde Kro
- Nielsen, Lisbeth, Ølsted, 8723 Løsning
- Nielsen, Mona Lonborg, Østre Parkvej 1, 6500 Vojens
- Nielsen, Peter Axel, Buskager 34, 2720 Vanløse
- Nielsen, Tommy Løhde, Nybovej 11, 8600 Silkeborg
- Nielsen, Uffe K., Nørregade 5, 7800 Haderup
- Nissen, Lisbeth Rossen, Nørrevang 22, 6200 Åbenrå
- Nydahl, Svend Erik, Højrup, 6510 Gram
- Nyhuus, Torben, Bredekildevej 42, 4400 Kalundborg
- Nørgaard, Christian, Storegade 49A, 6430 Nordborg. Als
- Olsen, Inge Jonna Hornbech, Parkvej 60³ tv., 4600 Køge
- Olsen, Aase, Kastanievej 24, 6700 Esbjerg
- Ovesen, Bodil Uth, Gammeleng, 6630 Rødding
- Ovesen, Claus, Illerupvej 49, 8200 Århus N
- Petersen, Anne-Marie, Kolstrupvej 4, 7200 Grindsted
- Petersen, Birgitte Outzen, Kongevej 86, 6400 Sønderborg
- Pedersen, Elly Kjær, Ørnevej 10, 8900 Randers
- Pedersen, Else Marie, Søndergård, Vollerslevvej 15,
4632 Bjæverskov
- Pedersen, Erik Møller, Karrebækvej 33² th., 4700 Næstved
- Petersen, Hans Jacob, Sodegård, 6100 Haderslev
- Pedersen, Inger Mack, Wilhelmsmindevej 50, 7260 Sdr. Omme
- Pedersen, Karin, Marielystvej 38, 2000 København F
- Pedersen, Lis, Vestergade 24, Asferg, 8990 Fårup
- Pedersen, Lise Elleby, Pedersker Skole, 3720 Åkirkeby

- Pedersen, Merethe Skude, Ettehavevej 2, 4990 Saksøbing
 Pedersen, Orla Dam, »Westergård«, Ubby, 4490 Jerslev
 Petersen, Sonja Godthjælp, Henrik Rungsgade 7, 2200 Kbh. N
 Pedersen, Stig Bjerregaard, Torvegade 8, 9670 Løgstør
 Petersen, Torben Holm, A. D. Burcharthsvej 3, 6000 Kolding
 Poulsen, Nina Susanne Fenger, Hasselvungen 6, 6700 Esbjerg
 Poulsen, Tommy Søndergaard, Ruten 57¹ tv., 2700 Brønshøj
 Prammann, Ingrid, Elmelundsvej 4, lejl. 3208, 5200 Odense V
 Ranch, Flemming, Kløverprisvej 101, 2650 Hvidovre
 Rasmussen, Peder Maltha, Asmusvænget 3, 8530 Hjortshøj
 Raunkjær, Hans, Lyne, 6880 Tarm
 Refsgaard, Ib Søren, Norderparkvej 37, 3200 Helsinge
 Riley, Susan Mary, 10 Royston Avenue, Orton Longveville,
 Peterborough Pe 2 OAA, England
 Richelsen, Gert, Blomstervænget 3, Hjordkær, 6230 Rødekrø
 Risløv, Peter, Melbyvej 1, 6780 Skærbæk
 Rommerdahl, Kjeld, Skydebanegade 25, 1709 København V
 Rosenkilde, Karen Margrethe, Grønagervej 15, 2300 Kbh. S
 Sand, Britta, Fyrvej 40, Nytorp, 7730 Hanstholm
 Schou, Maja Krista, Bredgade 25, 5560 Årup
 Segtnan, Jon, Eugeniegt. 21, Oslo 1, Norge
 Sigurdardóttir, Bjérg, Mánagóta 11, Kaflavik, Island
 Simonsen, Else Margrethe, Åvej 56, 2890 Hareskov
 Sindberg, Susanne Agnes, Eriksvænget 2, 7000 Fredericia
 Skalborg, Merethe, Forårsvej 17, 9000 Ålborg
 Skjærlund, Ulla, Kirkeallé 15, 6510 Gram
 Skov-Nielsen, Inge, St. Granløse, 4390 Vipperød
 Slot, Henny, »Præstens Hus«, 9940 Byrum
 Smedegaard, Lene, Mindelundsvej 76, 5310 Seden
 Steensberg, Kari, Bakkedraget 47, 3460 Birkerød
 Stevnsrose, Karen Gudrun, »Bjergager«, Bygaden 18,
 5240 Vollsmose
 Stokholm, Inger Kirstine, Stranbygade 88¹ tv., 6700 Esbjerg
 Straarup, Asbjørn, Asbo, 6622 Bække
 Szlajcher, Salo, Grøfthøjparken 165, lejl. 28, 8260 Viby J.
 Søbriink, Alfred, Kirsebærhaven 53, 2500 Valby
 Søndergaard, Ella, Kvong, 6800 Varde
 Sørensen, Kaj Østergaard, Købmandsgården, Kærbøl, 6760 Ribe
 Sørensen, Kaare, Vårvädersvägen 6 B, Lund, 22227 Sweden
 Sørensen, Poul Gulmann, Sønderlund 4, Ødsted, 7100 Vejle
 Sørensen, Paul Jørn, Nysum, 9510 Arden
 Houdal, Kaisa, Uglebjergvej 18, 5560 Årup
 Thisted, Kristian, Sjørslev, 8620 Kjellerup
 Thomsen, Anne Marie, Carstengade 64, 6270 Tønder

Thomsen, Hans Heinrich, No. 1 Royal St./Victorie/Mahe,
Seychelles Islands

Thorvardardóttir, Gudridur, Alfáskeidi 71, Hafnarfjörður,
Island

Tobiesen, Doris, Døstrup Præstegård, 6775 Døstrup

Vestergård, Per, Sjørslev, 8620 Kjellerup

Warming, Helle, Tovesvej 3, 2850 Nærum

Vedel, Inge, Krausesvej 21, 2100 København Ø

Vingborg, Kurt, Grætrup, 8766 Nr. Snede

SÆRLIGT UNDERVISNINGSPROGRAM FOR 2. ÅRS ELEVER

For at imødekomme mere specielle ønsker vil Askov Højskole tilbyde et undervisningsprogram for elever, som tidligere har gennemført et højskoleophold af længere varighed og/eller som ønsker at beskæftige sig med et mere afgrænset emneområde. Programmet er i ret stor udstrækning baseret på selvstudium med studievejledning samt nogle specielle fællestimer i moderne verdenshistorie samt etik og livsanskuelse.

Nærmere oplysning herom vil kunne fås ved henvendelse til højskolen.

»FOLKESTYRE UDEN FOLK?«

Der tales i disse år om en alvorlig tillidskrise i det danske folkestyre, om en forståelseskløft mellem befolkningen og de styrende, om en situation, hvor det oven i købet er ret usikkert, *hvem* der er de egentlige magthavere. Der er mange komponenter i spillet: Embedsmænd og teknokrater, massemedier, opinionsundersøgelsesinstitutter, interesseorganisationer og erhvervsliv o. s. v. Vælgerne og de repræsentative organer sidder ikke uanfægtet inde med den afgørende indflydelse.

Med støtte af J. Th. Arnfred fonden arrangeredes på Askov Højskole 1973–74 en række møder om disse problemer. Største-parten af bidragene fra møderækken i Askov er nu blevet samlet i en bog, og yderligere er enkelte bidrag skrevet direkte til bogen i forlængelse af den problematik, der her drøftedes.

Bogen udkommer på Det danske Forlag i april.

SOMMERELEVMØDE

afholdes i dagene den 20.–22. juni 1975

EFTERÅRS- OG ELEVMØDE

afholdes i dagene 3.–5. oktober 1975